

CIVIL SZEMLE

WWW.CIVILSZEMLE.HU

X. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

■ ELMÉLETILEG

KI A „KÖZ” ÉS MI A „HASZON” — ÉS KI SZERINT?
A KÖZHASZNÚSÁG FOGALMI ÉS TARTALMI DEILEMMÁI
(Sebestény István)

■ KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM

A MAGYAR CIVIL CROWDSOURCING ÉS CROWDFUNDING
JÓ GYAKORLATAI
(Szűts Zoltán–Yoo Jinil)

■ TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM

NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM
ÉS NEMZETI EGYÜTTMŰKÖDÉSI ALAP.
HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK A RÉGI ÉS AZ ÚJ
TÁMOGATÁSI ALAPOK KÖZÖTT
(Kákai László)

■ VILÁG-NÉZET

CIVIL KÖZREMŰKÖDÉS AZ EURÓPAI KONSTRUKCIÓBAN
(Kasznár Éva)

■ KISEBBSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM

EMPOWERMENT, NŐK, HATALOMNÉLKÜLISÉG: A ROMA
ANYAKLUBOK GYAKORLATA
(Jó Marianna)

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Bella Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva,
Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc, Nagy Ádám

Szerkesztőség/Editors

Felelős szerkesztő/Executive Editor	Nizák Péter
Rovatszerkesztők/Editors	Csongor Anna (Társadalom és állam/Society and State) Kákai László (Visszajátás/Book review) Péterfi Ferenc (Közösségek és civil társadalom/Community and Civil Society) Sebestény István (Világ-nézet/International Review)
Képszerkesztő/Image Editor	Gönczö Viktor
Online szerkesztő/Online Editor	Bod Levente

Cikkjavaslatokat, ötleteket, véleményeket a civilszemle@gmail.com címre várunk.
Előfizethető a www.civilszemle.hu címen

Támogató/Supported by

Nemzeti Kulturális Alap/National Cultural Foundation

Emberi Erőforrások Minisztériuma, Nemzetiségi és Civil Társadalmi Kapcsolatokért Felelős
Helyettes Államtitkárság

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA, NEMZETISÉGI
ÉS CIVIL TÁRSADALMI KAPCSOLATOKÉRT FELELŐS
HELYETTES ÁLLAMTITKÁRSÁG

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.

Tel./fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: civilszemle@gmail.com

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök

Tördelőszerkesztő: Erlei & Társa Bt.

Készült a Pharma Press Nyomdában

Felelős vezető: Dávid Ferenc

ISSN 1786-3341

Fotó/Gönczö Viktor

KI A „KÖZ”, ÉS MI A „HASZON” — ÉS KI SZERINT? A KÖZHASZNÚSÁG FOGALMI ÉS TARTALMI DILEMMÁI

Sebestény István

Bevezetés

■ A „közhasznúság” kissé leegyszerűsítve és tautologikusan a „köz számára való hasznosságot” jelenti, ami azt is feltételezi, hogy létezik maga a „közhaszn” is. Erről aligha lehetne termékeny vitát nyitni. Ellenben ha egy szervezetről vagy egy tevékenységről kellene eldönteni, hogy közhasznú-e, máris érvek tömkelegét mozgósíthatnánk pró és kontra. Mindez nem okozna problémát, és bizonyára elő is mozdítaná a téma tudományos kutatásának ügyét, ha ezek a diskurzusok elméleti szinten, a filozófia, a szociológia és egyéb rokon diszciplínák, és nem a jogalkotás keretein belül zajlanának. Ez utóbbiban viszont egyértelmű, a mindenkori állásfoglaláshoz szükséges olyan fogalmakat és normákat kell meghatározni, amelyek segítségével – ennek jogi és gazdasági következményeinek ismeretében és felvállalásával – eldönthető, hogy mi, illetve milyen szervezet és/vagy tevékenység számít közhasznúnak, és mi nem.

Ennek az írásnak nem célja a közző, a közhasznúság fogalmának és tartalmának történelmi és területi aspektusban való vizsgálata, fejlődésének bemutatása. E témára vonatkozólag számos elemzést találhatunk a hazai és nemzetközi szakirodalomban (pl. Moore 2008; Bullain et al. 2011; Veen 2012). A jótékonykodás folyamatosan jelen van az életünkben, és az erre kiterjedő jogi szabályozásnak is sok évszázados múltja van. *„Az állampolgároknak szabadságukban áll – legalábbis jogi értelemben –, hogy egyéni érdekektől mentes kezdeményezések által szolidaritásukról biztosítsák szükségét szenvedő*

embertársaikat, illetve a társadalom számára hasznos tevékenységeket támogassanak, ezek mellett elköteleződjenek. Az efféle, jótékonyagra vagy a közjóra irányuló tevékenységek számos formában ölthetnek testet. A kettő közti leegyszerűsített, de lényegi különbség, hogy az egyik a vagyon bizonyos részének felajánlása adott célra – ajándék, speciális hagyaték vagy végrendelet formájában –, a másik pedig aktív részvétel egy olyan szervezetben, amely jótékonyági vagy közhasznú célok megvalósításáért küzd” (Veen 2012:69). Ez utóbbi formához köthető jogalkotási folyamat is országonként jelentősen eltérő. Wino J. M. van Veen írja idézett tanulmányában: „Az egyes államok jelenlegi közhasznúsági törvényi szabályozásához vezető út tehát jelentős mértékben függött a politikai, társadalmi-gazdasági és jogtörténeti fejleményektől. A fenti szempontokat vizsgáló történeti kutatásra lenne szükség az érintett országokban ahhoz, hogy világos képet alkothassunk a közhasznúsági törvénykezésről. Tény azonban, hogy a »közhasznúsági törvény« az adott ország állama és társadalma közötti viszonyt tükrözi” (Veen 2012:70).

Anélkül, hogy erre most mélyebben kitérnénk, a későbbiekben felvázolandó magyarországi „közhasznúsági változások” értelmezéséhez mindenképpen fontos előrebocsátani a Civil-Társ program² kutatási eredményein alapuló elemzés és koncepciójavaslat bevezetőjében megfogalmazott, az előző állítást alátámasztó megjegyzést: „A közhasznúság mai nyugat-európai (és tágabban véve a fejlett országokbeli) értelmezésben elsősorban a civil szervezetek iránti közbizalom erősítését és elismerését szolgálja, amelyben az állam közvetett kedvezmények biztosításával egyfajta »közvetítői« szerepet játszik a közhasznú szervezetek és az őket támogatni kívánó polgárok között. Ezzel szemben a Magyarországon egyre erősödő szemlélet alapján a közhasznúság az állam bizalmának a kiérdemlését jelenti, gyakorlatilag függetlenül attól, hogy az emberek támogatják-e az adott szervezetet. Az állam szerepe inkább a támogatásra irányul, éppen ezért egyre erősebb szerepet kap a közvetlen kedvezményekre (kölségvetési támogatásra) való jogosultság; az átláthatósági és elszámoltathatósági szabályok céljává pedig az válik, hogy tisztán adminisztratív, formális szempontok szerint »szűrje« az állami feladatok ellátására valamilyen szempontból alkalmas, illetve alkalmatlan szervezeteket” (Bullain et al. 2011:8).

Mindebből következik az is, hogy általában véve Magyarországon a nyugati felfogással ellentétben más a „köz”-vélekedés. „Talán a legnagyobb eltérés a nyugat- és kelet-európai közhasznúság-felfogás között a »köz« értelmezése. A nyugat-európai hagyományok (és tágabban a common-law országok, pl. USA, Kanada, Ausztrália hagyományai) alapján a »köz« (»public«) a társadalommal: az emberekkel, állampolgárokkal egyenlő. (...) Ezzel szemben a Magyarországon és Kelet-Európában is egyre erősödő szemlélet alapján a »köz« tulajdonképpen az állammal egyenlő: az általános értelmezés szerint »közhasznú« az a szervezet, tevékenység, amely az állam szempontjából fontos” (Bullain et al. 2011:15–16).

Mindezt figyelembe kell vennünk, ha a hazai szabályozás alig másfél évtizedes történetét követve próbáljuk meg cikkünk címében szereplő kérdések boncolgatását. Ez a „szemüveg” okozza azt a torzítást is, hogy a közhasznúság lényegét csak az állami –

közvetlen vagy közvetett – támogatások viszonyrendszerében lehet megragadni. Vizsgálódásunk során megpróbálunk elvonatkoztatni ettől a nagyon fontos, ámde könnyen félrevezető momentumtól, és a közhasznúságot, mint „független”, objektív fogalmat kíséreljük meg görcső alá venni. Bízunk abban, hogy a felszín alá ásva, az adott jogi, gazdasági környezettől nem elszakadva, de attól néha kellő távolságot tartva megelmlhetjük azokat a pontokat, kritériumokat, amelyeknek a fogalmi és tartalmi tisztázása után esetleg érdemes újraindítani egy olyan, „a témával kapcsolatos széles körű társadalmi vitát” (Bullain et al. 2011:11), amelyet a Civil-Társ program még 2011-ben szorgalmazott. A következőkben ehhez kívánunk némi muníciót szolgáltatni.

A „22-es csapdája”

A közhasznúság – természetesen mint a növekedő, egyre jelentősebbé váló nonprofit szektor állami támogatásának szabályozásához nélkülözhetetlen „zsinórmérték” – jogi intézményének bevezetését Kuti Éva egyenesen „1998-as paradigmaváltásnak” nevezte. *„Ez a paradigmaváltás már régen készülődött. A jogi és gazdasági szakértők régóta érzékelték, hogy a nonprofit szektor adópolitikai kezelésében a szervezetek jogi formája nagyon rossz iránytű, igen keveset árul el a tényleges tevékenységről, és még kevesebbet arról, hogy ez a tevékenység köz- vagy magáncélokot szolgál-e. Egyre több érdekelt értett egyet abban, hogy a szabályozásnak nem a jogi forma, hanem a tevékenység valódi társadalmi hatásai szerint kell különbséget tennie a nonprofit szervezetek között, és a közvetlen és közvetett támogatásokat egyaránt a közhasznúság mértékéhez kell igazítani. Ez az elemi konszenzus volt az alapja annak a mélyreható átalakulásnak, amely a nonprofit törvény 1998. január elsejei hatályba lépésével még éppen csak megindult, és amelynek a szektorra gyakorolt hosszú távú hatásait rendkívül nehéz lenne a maguk összetettségében előre látni”* (Kuti 1998:75).

A jogszabály ugyanakkor magáról a közhasznúságról, mint fogalomról, nem tesz említést, ellenben az 1. § szerint *„E törvény célja, hogy meghatározza a közhasznú szervezetek típusait, a közhasznú jogállás megszerzésének és megszűnésének feltételeit, a közhasznú szervezetek működésének és gazdálkodásának rendjét, a nyilvántartás és beszámolás szabályait, valamint a működés és a vagyonfelhasználás törvényességi felügyeletére vonatkozó szabályokat”* (1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről). A későbbiekben az értelmező rendelkezésekben is csak a „közhasznú tevékenységet” definiálja mint *„a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló következő – a szervezet létesítő okiratában szereplő – cél szerinti tevékenységeket”*³. A továbbiakban olvasható „22-es” listában viszont a kultúrától a környezetvédelmen át az alagútfenntartásig szinte mindenféle szolgáltatás, ellátás benne foglaltatik, és ezeket értelemszerűen nemcsak közhasznú szervezetek, hanem vállalkozások vagy állami intézmények is, nemcsak nonprofit, hanem üzleti alapon, vagy közfeladatként költségvetésből fedezve végezhetik. Magyarán közhasznúvá „válnak” egy tevékenység, ha ezt egy közhasznú minősítésre érdemes szervezet űzi, „a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére”. Ellen-

ben akkor nyilvánítható közhasznúnak a szervezet, ha a létesítő okirata szerint végzi ezt a tevékenységet.

Ebből az a furcsa egyenlet jön ki, hogy „szervezettípus+közhasznú tevékenység=közhasznúság”, és ha ezt képzeletben egyszerűsítjük, akkor marad a szervezet a törvényben előírt egyéb kötelezettségeivel. Végül is ez utóbbiak alapján lehet szűrni a szervezeti halmazt, a közhasznúsági fokozat tehát jogilag „megszületett”, de anélkül, hogy a közhaszn körülrásra került volna. Ez valóban csapdahelyzetnek tűnik. Tegyük hozzá, a különböző számviteli, nyilvántartási, jelentési és átláthatósági előírások, amelyeket az immár közhasznú szervezetnek be kell tartani, szintén nem az általában vett közhaszn termelésének a feltétele, hanem – ismét visszatérve az „origóhoz” – a közpénzek felhasználásának ellenőrzéséhez, vagyis mindenképpen a közérdeket, de pusztán finánciális célokat szolgáló eszközök. A fogalom tehát továbbra is olyan maradt, mint a lyuk a zoknin, amely nélkül nem is tud létezni.

A törvényben megjelenik emellett még a „közhasznú cél” kifejezés is, értelmezés nélkül, csak annyiban, hogy vállalkozási tevékenységet csak annak megvalósítása érdekében, azokat nem veszélyeztetve végezhet [4. §. (1) b)]. Vagyis a közhasznú szervezet vagy közhasznú tevékenységet végez, és/vagy a célja közhasznú, de nem közhasznú a tevékenysége (bár könnyen azzá válhat, hiszen közhasznú a jogállása), illetve vállalkozhat is. Az eszköz tehát a közhasznú, vagy a cél? Vagy a cél „közhasznúsíthatja” az eszközt? Továbbá, ha egy szervezetnek több tevékenysége is van, de csak egy miatt kapta meg a minősítést, akkor – mint közhasznú szervezet – már egy „öncélú” szolgáltatás nyújtásához is igénybe veheti a kedvezményeket. Ez vajon igazságosnak és társadalom által méltányolhatónak mondható?⁴ És nem sérti-e még a szektorsemlegesség elvét is?⁵

Ez a dilemma nem csak üres szellemeskedés, ez bizony sok szervezetnél okozott gondot az évek során. Ha például egy képzeletbeli „tőkésített alapítvány” közhasznú célja érdekében vállalkozik, pénzügyi műveleteket hajt végre, befektet, gyakorlatilag közhasznú tevékenysége nincs is, elegendő – a törvény szerint – hogy a hasznot missziója érdekében használja fel? Ha igen, visszatérünk a közhasznúságtól a „nonprofit” fogalmához. Így akkor gyakorlatilag minden szervezet (lehet) közhasznú, ha a nonprofit feltételeknek megfelel? Akkor szükség van-e egyáltalán közhasznúsági fokozat(ok)ra? A válasz igen, mert a közhasznú tevékenységeket az állam támogatja, közpénzből, és emiatt szükség van ezek körülhatárolásához megfelelő, adminisztratív módon is kezelhető kritériumrendszerre. És vissza is értünk oda, ahonnan elindultunk. A kritériumrendszer pedig a szervezetre vonatkozik, nem a tevékenységekre, pedig a „köz” ez utóbbiaknak látja „hasznát”.

A gyakorlatban is ez a megoldás valósult meg. Nevezhetjük talán passzív közhasznúságnak is – szemben a tényleges tevékenység alapján, és ahhoz kötődő aktív közhasznúsággal. Az előbbi egy állapot, és nincs időhöz kötve, az utóbbi viszont egy térben, időben koncentrált folyamat, akció.

Ki kell emelni azonban, hogy az 1997-es törvény a közhasznúságnak két fokozatát jelölte meg, az „egyszerű”, mértékhatározó nélküli szint mellett ún. kiemelkedően közhasznú minősítést is lehetett szerezni. Ez utóbbi „tevékenysége során olyan közfeladatot lát el, amelyről törvény vagy törvény felhatalmazása alapján más jogszabály rendelkezése

szerint, valamely állami szervnek vagy a helyi önkormányzatnak kell gondoskodnia” [5. §. (1) a)]. Itt tehát a szervezettípus és a tevékenység fajtáján kívül felbukkan – ugyan egyértelműen állami szemszögből – a „közszolgáltatóság” is, mint már a közhaszon egyik megragadható formája. Ez a momentum az új civil törvényben megtestesült közhasznúsági felfogásban fog kicsúcsosodni. Mindenesetre a passzív közhasznúság azért ebben a kategóriában is érvényesült, hiszen a közfeladat ellátását gyakorlatban csak a jogállás megszerzésekor kellett igazolni.⁶

A fent leírtakból az következett, hogy a közhasznú minősítést elérő szervezetek hazáját nem elsősorban a szervezeti jellemzők, hanem a részükről megnyilvánuló szándék és az igény határozta meg. Gyakorlatilag bármelyik szervezet, amelyik „vette a fáradságot”, közhasznúvá válhatott. Ezt talán leginkább a pályázati lehetőségeknél megjelenő feltétel (ti. „Pályázhatnak azon közhasznú szervezetek...”) ösztönözte, mintsem a cím által remélt adományozói aktivitásnövekedés – ahogy erre több elemző is rámutatott.⁷ Ráadásul az évek során a fokozathoz kapcsolódó kedvezmények gyakorlatilag sorra eltűntek. Ismét a Civil-Társ elemzéséből idézve: *„a közhasznúság fogalmának ma Magyarországon nincs egyértelmű jelentéstartalma; a fogalom körüli bizonytalanság a jogalkalmazás zavaraihoz és a jelentéstartalom egyfajta kiüresedéséhez vezetett. A jelenlegi kritériumrendszer formálissá vált, szinte bármely nonprofit szervezet lehet közhasznú, így a jogi státus nem ad alapot arra, hogy megkülönböztessék a közhasznú szervezeteket más szervezetektől.*

A jelentéstartalom kiüresedésének okai részben anyagi jogiak és fogalmiak, részben pedig eljárásjogi, jogértelmezési és végrehajtási okok. A tevékenységen alapuló fogalom-meghatározás érvényesülése a gyakorlatban a közhasznú szervezetek tevékenységének vizsgálatát és rendszeres ellenőrzését igényelte volna, ám ezt már a törvény is csak részlegesen biztosította, a valóságban pedig még ezek a biztosítékok is csak korlátozottan érvényesültek” (Bullain et al. 2011:7).

A fenti folyamat ellenére, talán éppen a passzív közhasznúság dominanciája miatt, a „kiüresedés” hatására sem változott számottevően a nonprofit szektor minősítés szerinti megoszlása; sőt, a legfrissebb adatok szerint az utóbbi évtizedben tapasztalt 45-50 százalékos közhasznú, és mintegy 5-6 százalékos kiemelkedően közhasznú szervezeti arány együttesen 2011-ben még egy szerény rekordot is elért⁸.

Mindazonáltal a jobbára már tartalom nélküli közhasznú cím még inkább hozzájárult ahhoz, hogy az egész problémakör újra napirendre kerüljön. Nemcsak a Civil-Társ program kutatási szakasza során megszólaltatott több szakember, kutató és szervezeti vezető véleménye alapján, de a „civil közvélemény” érzékelhető nyomására is szükségessé vált az egész koncepció felülvizsgálata. *„A közhasznúság céljait érintő fogalmi változtatás csak a közhasznúság jogpolitikai céljának újragondolása mellett lehetséges. A jogpolitikai célok kulcseleme pedig az eszmei célú (non-profit) polgári jogi (civil) szervezetek körén belül a közérdek érvényesítését végző (közhasznú) szervezetcsoport kedvezményezésének, illetve kedvezményrendszerének a kérdése. Megkülönböztetett elbánnás, kedvezményezett jogállás, megfelelő kedvezményrendszer nélkül a közhasznú státus valójában értelmetlen.*

vékenységi lista”, másrészt a közhasznú tevékenység fogalmát is igencsak általánosan – mint a társadalom vagy annak része számára jelentős haszonnal járó tevékenység – fogalmazták meg¹⁰. Ugyanakkor már ebben a nulladik verzióban feltűnik a potenciális szervezeti körnek finansiális szempontok szerinti szűrése¹¹, mely előrevetíti a közhasznúságnak és a szervezeti méretnek valamilyen jogi összekapcsolását, melynek célja nem általában véve a szervezetfejlődés ösztönzése, hanem egy megfelelő potenciállal és kapacitással rendelkező kör lehatárolása. A korábbi két fokozat összevonása tehát nem a tágabb „sima” közhasznú, hanem a kiemelkedően közhasznú szervezeti halmaz preferálását, „átvételének” szándékát sejteti. Miután ez utóbbiak eddig is közfeladat-ellátás okán juttattak e fokozathoz, nem véletlen, hogy a közhasznúság ismérvei között már itt felbukkan a „közhasznú jogállás meglétéhez kötött, költségvetési szervvel fennálló megállapodásokra” (Norma_1 2011:17) vonatkozó kitétel is.

A 2011 júniusában társadalmi egyeztetésre bocsátott szövegtervezet már expressis verbis közfeladat-ellátást említ. A 2. § k) pontja szerint „közhasznú tevékenység: minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt – törvényben nevesített állami vagy önkormányzati feladat megvalósítására irányuló – célkitűzés elérését közvetlenül szolgálja, ezzel hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez” (Norma_2 2011:2). Ráadásul törvényben nevesített feladatok „közvetlen” ellátásáról van szó, magyarán ebben a fázisban a korábbi közhasznú szervezetek igen elenyésző része juthatott volna át az első rostán, hogy azután ezen kívül megfelelő „erőforrást és támogatottságot” mutathasson ki¹².

A társadalmi vita eredményeképpen a felkínált koncepció alapvetően nem változott, a javaslatok, hozzászólások hivatalos összefoglalója nem szól lényeges és befogadott módosításokról, ám megemlíti a szigorúbb feltétel miatti aggodást: „**A törvénytervezet közhasznúságra vonatkozó fejezetére vonatkozóan érkezett a legtöbb, 35, megfontolásra érdemes szakmai észrevétel. A hozzászólások támogatták a közhasznúság egy-szintűvé tételét, támogatták azt az elvet, hogy ne »követelmények nélkül« kerüljön sor a közhasznúsági minősítésre. Az általánosan elfogadott cél az, hogy tényleges, tevékenység alapú minősítéssel lehessen elérni a minősítést, a közhasznúság fogalmának tényleges tartalommal való feltöltésével. A tervezet közhasznúsági feltételrendszere a társadalmi egyeztetés eredményének adekvát szakmai tartalmat követ. A közhasznú szervezetekre vonatkozó feltételek egyik csoportja »erőforrás központú«, másik csoportja a »társadalmi jelentőséget« hivatott alátámasztani, amelyekből a szervezeteknek – a javasolt szervezeti megfontolások mérlegelésével, a javasolt mértékek mentén – a közhasznú minősítés elnyeréséhez választható két feltételt kell teljesíteniük.**

A véleményekben ugyanakkor bizonytalanságot jeleztek a civil szervezetek a jelenlegi közhasznú státusz elvesztésével kapcsolatosan” (Összefoglaló 2011:4).

„Az elutasított vélemények rövid szakmai és jogi indokolása” részben a közhasznú tevékenység helyett már szinonimaként jelenik meg a közfeladat: „A civil szervezetek azon észrevétele, hogy a közhasznúsági szabályozás tartalmazza a közhasznúnak minősülő tevékenységek taxatív felsorolását elutasításra került, tekintettel arra, hogy a törvénytervezet a közhasznú jogállás megszerzésének feltételeit új alapokra helyezte, így indoko-

latlanná vált a korábbi jogszabályban rendező elvként szereplő lista alkalmazása. A közhasznúnak minősülő tevékenységek listája nem volt kellően lehatárolt, nem alkotott egy zárt rendszert, így széles sávon mozgott a bíróságok egyedi mérlegelési joga, ami nagyfokú szubjektivitáshoz vezetett az egyes közhasznúvá minősített (vagy nem minősített) tevékenységek esetében. Ez a gyakorlat a bejelentett tevékenységek ellenőrzését is hátráltatta. **A kormány nem kíván preferálni egyes tevékenységeket, egyaránt fontos valamennyi közfeladat. Az új feltételek a korábbi szabályozással szemben objektíven értékelik az egyes szervezetek tevékenységét**” (Összefoglaló 2011:5).

Ami a fenti mondatból már kiolvasható volt, az a parlament elé novemberben beterjesztett törvényjavaslatban már konkrétan megfogalmazódott az értelmező rendelkezések között (2. §): „18. közfeladat: jogszabályban meghatározott állami vagy önkormányzati feladat, amit az arra kötelezett közérdekből, haszonszerzési cél nélkül, jogszabályban meghatározott követelményeknek és feltételeknek megfelelően, jogszabályban meghatározott szerv vagy személy irányítása vagy felügyelete mellett végez, ideértve a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátását, valamint e feladatok ellátásához szükséges infrastruktúra biztosítását is;

19. közhasznú tevékenység: minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt közfeladat teljesítését közvetlenül vagy közvetve szolgálja, ezzel hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez” (Törvényjavaslat 2011:2).

A tervezet szerinti szervezet definíciója – nota bene a minősítés feltétele – tehát a következő [32. § (1)]: „Magyarországon nyilvántartásba vett – létesítő okiratában megjelölt közfeladat teljesítésére irányuló – közhasznú tevékenységet végző szervezet, amely a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez megfelelő erőforrásokkal rendelkezik, továbbá amelynek megfelelő társadalmi jelentősége kimutatható” (Törvényjavaslat 2011:10). A vitaanyaghoz képest egy rendkívül fontos szó került a közhasznú tevékenység és a közfeladat-ellátás kapcsolatába: az előbbi az utóbbit nemcsak közvetlenül, hanem közvetve is szolgálhatja! Ez már megnyitja a törvényben meghatározott közfeladatokat ilyen-olyan módon segítő, előmozdító, támogató stb. szervezetek előtt a közhasznúvá válás útját – ezáltal a korábbi jogszabályhoz hasonlóan tág keretet adva az értelmezésnek –, még akkor is, ha az enyhítésért „cserébe” azt az adminisztratív terhet kell felvállalniuk, hogy a létesítő okiratokban valamiféle erre utaló jogszabályhelyeket kell alkalmasint beilleszteni.¹³ Jelenleg ezt a „paragrafusvadászatot” – nevezetesen a tényleges tevékenységükhöz leginkább közelálló közfeladathoz kapcsolható törvények felállítását – a szervezetek az éves beszámolójuk részeként benyújtandó közhasznúsági mellékleten gyakorolhatják.¹⁴ Hogy aztán ennek a „megfeleltetésnek” tényleges valóság tartalmát hogyan lehet(ne) ellenőrizni, egyelőre nincs sem előírás, sem tapasztalat. Láthatjuk, hogy a „tanácstalan” civil segítségkérésre a „hivatásos”, jogsegélyszolgáltatást is ellátó – és a törvényi szabályozást folyamatos figyelemmel kísérő – Ökotárs Alapítvány legjobb szándéka ellenére is csak az alábbi, kissé „dodonai” választ tudja adni: „Kérdés: A közhasznúság feltételei közül a közvetlenség mit jelent, mennyire lehet tágran értelmezni? Válasz: A közhasznúságnak nem egészen feltétele, sokkal inkább fogalmi eleme az, hogy jogszabályban megjelölt közfeladat (melyet a létesítő okirat rögzít) telje-

sítését szolgálja az a tevékenység, amit közhasznúnak nevez a civil tv. A megjelölt közfeladat teljesítését szolgálhatja a szervezet tevékenysége közvetve és közvetlenül is.

E feltétel értelmezése a bírói gyakorlat függvénye. Amíg a bírói gyakorlat nem alakul ki, a szervezetek próbálhatják tágítani az értelmezési kereteket: ezt leginkább a közfeladat közvetlen vagy közvetett teljesítése során tehetik meg. A közfeladatok teljesítésének közvetett szolgálata olyan feltétel, amely a következőképpen bontható ki: maga a közfeladat jogszabályi alapú. Amennyiben a jogszabály alapján az állami vagy önkormányzati **feladatot ellátja a szervezet** (gyakorlatilag átvállalja, vagy részben átvállalja, vagy azt az állammal, illetőleg önkormányzattal párhuzamosan végzi, azaz ugyanazt a tevékenységet folytatja, mint amit az állami szerv vagy az önkormányzat), abban az esetben **közvetlenül szolgálja** a közfeladat teljesítését. Am ha a jogszabályban meghatározott állami vagy önkormányzati feladat teljesítését nem vállalja át (részben vagy egészben), **csak segíti vagy támogatja annak megvalósulását, akkor lehet szó közvetettségről.**

A rész és egész viszonyát ez esetben úgy értjük, hogy az állami szerv vagy az önkormányzat a feladat vállalását teljes egészében a civil szervezetre bízta, tehát ő maga nem végzi a feladatot, hanem helyette a szervezet teszi azt, akkor az egészet a szervezet valósítja meg. Ha a feladat egyes elemeit a szervezet valósítja meg (vagy azt párhuzamosan a szervezet és az állami szerv vagy önkormányzat végzi), egyeseket pedig a másik fél, akkor a szervezet részben valósítja meg a közfeladatot (de még ebben az esetben is közvetlenségről van szó).

Pl. Önkormányzati feladat (az önkormányzati törvény alapján) az épített és természeti környezet védelme [a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény, a továbbiakban Ötv. 8. § (1) bekezdés], amelyet az önkormányzat különböző rendeletekkel, intézkedésekkel valósít meg. (Az új, 2013. január elsejétől hatályos önkormányzati törvényben a feladatok rendszerét máshogy alakította ki a jogalkotó, így ugyanezen feladat az önkormányzatokról szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 13. § 11. pontjában található.) Abban az esetben, ha egy civil szervezet a helyi környezet védelmét közvetlen cselekvéssel látja el (például aktivistáival megtisztítja a helyi zöldterületeket stb.), akkor közvetlenül segíti a közfeladat teljesítését (erre adott esetben szerződést is köthet az önkormányzattal). Abban az esetben, ha a civil szervezet segítségével az önkormányzat pályázat során nyer egy víztisztító berendezést (mert pl. csak úgy tud pályázni erre, ha a pályázat során civil szervezet a partnere), akkor a civil szervezet közvetetten valósítja meg a közfeladat (a helyi épített és természeti környezet védelme) teljesítését. Létesítő okiratában mindkét esetben hivatkozni kell a jogszabályra, tehát az Ötv. fent említett 8. § (1) bekezdésére és az azt részletező önkormányzati rendeletre.

Hasonlóképpen, ha egy civil szervezet az önkormányzattól átveszi az időotthon működtetését, akkor közvetlenül látja el ezt a feladatot, de akkor is, ha például az ebéd beszállításáról gondoskodik. Ha viszont pl. népdalkört szervez az otthon lakóiból, segítve azzal szabadidejük eltöltését, közvetetten járul hozzá a feladat, az idősgondozás ellátásához.

A civil szervezetnek mindkét esetben meg kell jelölnie létesítő okiratában a jogszabályt, ami a közfeladatot megalapozza, ez esetben az Ötv. vonatkozó szakaszát és adott esetben a feladatot részletesebben körülíró önkormányzati rendeletet” (Civil törvény útmutató 2013).

1. táblázat. A közhasznú tevékenység meghatározásának és a közhasznúsági feltételek változása a Civil törvény megszületése során

Forrás	A közhasznú tevékenység meghatározása	Megfelelő erőforrások	Támogatottság
Első norma-szöveg	a társadalom vagy annak része számára jelentős haszonnal járó tevékenység, amelyet a szervezeten kívüli természetes személyek, illetőleg szervezetek is hozzájárulásaikkal segítenek és amely rendszeres független ellenőrzéssel alátámasztottan, a nyilvánosság számára is bemutatásra kerül.	a) az előző lezárt két üzleti év átlagában éves bevétele meghaladja az egymillió forintot, továbbá b) az elmúlt két év átlagában adózás utáni eredménye nem negatív.	az alábbi feltételek közül kettő érvényesül: ca) a bevételek között a személyi jövedelemadó meghatározott része adózó rendelkezése szerint felajánlott összeg, továbbá a magán-személytől, jogi személyiséggel rendelkező szervezettől kapott támogatás, adomány együttes összege eléri az egytizedes arányt, cb) személyi jellegű kiadásai – a vezetők juttatásainak figyelembevétele nélkül – eléri az összes ráfordítás (költség, kiadás) egytizedét, cc) a... szerinti bevételek nélkül számított, központi költségvetési forrásból származó bevétele nem éri el az összes bevétel felét.
Társadalmi egyeztetés	<i>minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt – törvényben nevesített állami vagy önkormányzati feladat megvalósítására irányuló – célkitűzés elérését közvetlenül szolgálja, ezzel hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez</i>	(változatlan)	(tartalmilag változatlan)
Törvényjavaslat	minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt közfeladat teljesítését közvetlenül vagy közvetve szolgálja, ezzel hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez	az előző két lezárt üzleti év vonatkozásában a következő feltételek közül legalább egy teljesül: a) az átlagos éves bevétele meghaladja az egymillió forintot, vagy b) a két év egybeszámított adózás utáni eredménye nem negatív, vagy c) a személyi jellegű kiadásai – a vezetők juttatásainak figyelembevétele nélkül – eléri az összes ráfordítás (költség, kiadás) egytizedét	az előző két lezárt üzleti éve vonatkozásában a következő feltételek közül legalább egy teljesül: a) a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerint a szervezetnek felajánlott összeg, továbbá a magán-személytől, jogi személyiséggel rendelkező szervezettől kapott adomány, alapítótól, tagtól, tulajdonostól kapott támogatás, illetve tagdíj együttes összege eléri az 54. § szerinti bevétel nélkül számított összes bevétel egytizedét, vagy b) a közhasznú tevékenység érdekében felmerült költségek, ráfordítások eléri az összes ráfordítás felét a két év átlagában, c) közhasznú tevékenységének el látását tartósan (két év átlagában) legalább tíz közérdekű önkéntes tevékenységet végző személy segíti a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvénynek megfelelően.

1. táblázat. A közhasznú tevékenység meghatározásának és a közhasznúsági feltételek változása a Civil törvény megszületése során (folytatás)

Forrás	A közhasznú tevékenység meghatározása	Megfelelő erőforrások	Támogatottság
Elfogadott törvény	(változatlan)	az előző két lezárt üzleti év vonatkozásában a következő feltételek közül legalább egy teljesül: a) (változatlan), vagy b) a két év egybeszámított adózott eredménye (tárgyévi eredménye) nem negatív, vagy c) a személyi jellegű ráfordításai (kiadásai) – a vezető tisztségviselők juttatásainak figyelembevételével – eléri az összes ráfordítás (kiadás) egynegyedét.	(változatlan)
Módosított, hatályos törvény	(változatlan)	(változatlan)	(változatlan)

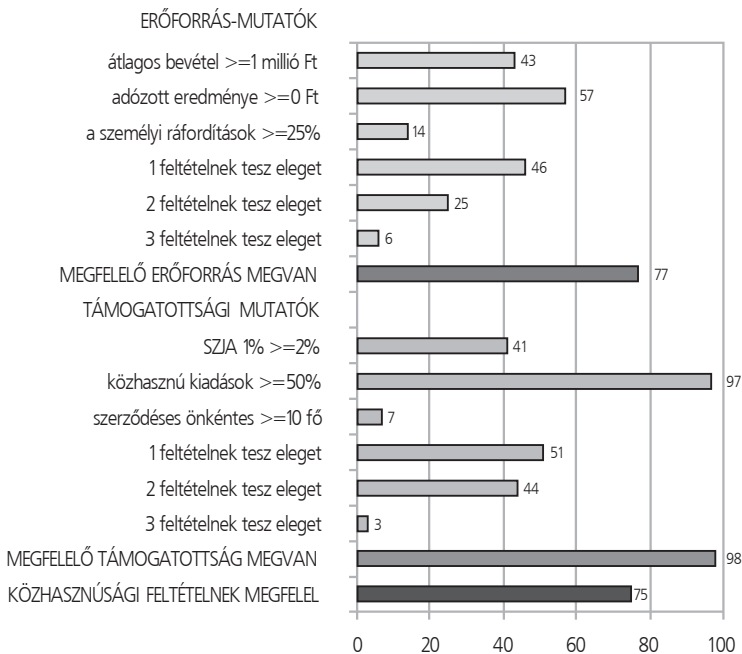
Mindenesetre jelen pillanatban csak arról rendelkezünk közvetett információval, hogy a civil szervezetek vélhetően jelentős, de nem ismert arányban eleget tettek a beszámolási követelményeknek, és a 2011-es és/vagy a 2012-es év(ek)re vonatkozó dokumentumokat elküldték az Országos Bírósági Hivatal (OBH) részére, ahol ezek egyenkénti keresés alapján letölthetőek a hivatal honlapján lévő civil szervezeti névjegyzékből¹⁵. Miután a 2012-es évet közhasznúként kezdő szervezetek két évig még megtartják ezt a státusukat¹⁶, illetve az azóta alakult, vagy már létező, de minősítéssel nem rendelkező, ám azt óhajító szervezeteknek is két évet kell várni az elbírálásig (hiszen ehhez a törvény szerint két lezárt üzleti év adatai szolgálnak alapul), nem tudjuk megjósolni, hogy az első „tabularasa” során – 2014 júniusától¹⁷ – végül is hány szervezet marad közhasznú vagy válik azzá. Mindazonáltal ismerve egyfelől a szükséges feltételeket, másfelől a civil szervezetek „alkalmazkodóképességét”, nem lepődnénk meg, ha a minősítettek aránya az elkövetkező esztendőben nem csökkenne drasztikusan, feltéve, hogy az igénybe vehető kedvezmények körének időközbeni változása nem lesz akkora mértékű, hogy ezt a tendenciát pozitív vagy negatív irányba terelje.

Mondjuk ezt arra alapozva, hogy a jelenlegi állapotok és a rendelkezésre álló adatok szerint az új szabályok bevezetése előtt a szektor háromnegyede¹⁸ tudott volna a „két-szer háromból”¹⁹ legalább egy-egy találatot elérni. Feltéve, hogy a minősítést – ahogy ez korábban is kimutatható volt – csak nagyjából minden második szervezet kívánja, hozzávetőlegesen 35-40 százaléknyan lennének közhasznúak. Vizsgáljuk meg azonban, hogy miként, illetve hogyan lehet az eredményeken javítani.

Feltételes módzatok

Ha megnézzük tételesen, külön-külön is a teljesítőképességet, azt tapasztaljuk, hogy a *megfelelő erőforrásra* vonatkozó három feltétel közül kettő „keménynek” és egy „puhának” tekinthető. A két év átlagos bevételének 1 millió forintos küszöbét a szervezetek 43 százaléka lépte át, a személyi kiadások pedig csak 14 százalékuknál haladta meg az összes ráfordítás negyedét. E két kritérium mindenképpen a jobb anyagi helyzetű szervezeteknek szól, hiszen a bevétel növelése még csak-csak, de a foglalkoztatáshoz szükséges – nem pusztán pénzügyi jellegű – terhek beállítása már valóban komoly feladat lenne. Ugyanakkor a két egymást követő év nem negatív egyenlegének kimutatása már 57 százaléknál sikeres volt, és ez a jövőben bármelyik, erre odafigyelő, minimális (horribile dictu nulla forint) bevétellel rendelkező szervezet által is formailag kivitelezhető. Magyarán a jelenleg 77 százalékos „erőforrás-teljesítés” ennek a feltételnek a betartásával akár 100 százalék is lehet. Vagyis az eredeti jogalkotói szándékkal ellentétben, miszerint csak a kellő pénzügyi és humán-erőforrású szervezetek számára nyitassák meg a lehetőséget, ez utóbbi kritérium beépítése szélesre tárta a (kis)kaput.

1. ábra. A civil szervezetek közhasznúsági feltételeknek való becsült megfelelési aránya a 2010-es, 2011-es adataik alapján (%)

Forrás: KSH adatok alapján saját számítások. n=35939.

A *társadalmi támogatottság* mutatói hol még keményebb, hol még puhább korlátokat szabnak. Ugyanakkor itt még nagyobb lehetőség nyílik az egyébként is szinte teljes

körű megfelelés további növelésére. Az „1 százalék legyen legalább 2 százalék”²⁰ feltételnek 43 százalék már korábban is eleget tett, de itt is főleg a kisbevételű szervezetek tudnak némi kampánnyal számottevően javítani pozíciójukon. Egyelőre nehezen értelmezhető – főleg visszamenőlegesen – a „közhasznú tevékenység érdekében felmerült költségek” köre, melynek el kell érnie két év alatt a teljes kiadás legalább felét. A beszámoló formanyomtatványán²¹ ugyan szerepel mind a bevételek, mind a ráfordítások között egy „ebből közhasznú tevékenység ...” sor, ám hogy a vállalkozáson kívül még milyen tételeket kellene itt figyelmen kívül hagyni, és főleg mi alapján lehetne azokat megosztani, eddigi tapasztalataink szerint nincs egységes gyakorlat, és a törvény szavai is némiképpen ellentmondásosak.²² Arról nem is szólva, hogy ez a mutató ugyan jelezheti egy szervezet közhasznú tevékenységének „fokát”, de kérdéses, hogy a kiadási szerkezetből mennyire lehet a társadalmi támogatottságra következtetni. Mindenesetre ennek a feltételnek tudnának becsléseink szerint – a közhasznú költségek körét tágan értelmezve – a civil szervezetek leginkább, 97 százalékban megfelelni. Ha a későbbiekben a fogalmak pontosítása folytán a valóságos tartalom közérthetőbb, és ezáltal a követelmény szigorúbb is lesz, akkor is úgy véljük, ezt az akadályt fogják legtöbben könnyen sikerrel venni.

Kétségkívül társadalmi támogatottságot mér az önkéntesek száma, melyet „*tartósan (két év átlagában) legalább tíz*” főben határoz meg a törvény. Jelenleg ilyen információ hiányában mi a legalább tíz „rendszeres önkéntes segítőtvel” rendelkező szervezeteket tudtuk e feltételnek megfelelőnek vélelmezni, ezek aránya csupán 7 százalék volt. Ennél a pontnál viszont szintén nem lesz könnyű dolga a feltételt vizsgálóknak, mert ugyan a jogszabály a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló törvény²³ alapján határozza meg az „önkéntes” fogalmát, azonban itt szerződés alapján létrejött, határozatlan, illetve határozott időre szóló jogviszonyról van szó. Az utóbbi esetben felmerül a kérdés, hogy „két év átlagában” vajon ezeket a segítőtket hogyan lehet számba venni? Eltekintve ettől a technikai problémától, a civil szervezetek felfedezték, hogy legalábbis pénzügyi szempontból ez is puha korlátot jelent, tapasztalhattuk, hogy a fogadóként bejelentkezők száma a törvény születése óta megduplázódott, mára már túllépte a hatszáz számot is²⁴.

Összességében a fenti túlzó torzításokat is figyelembe véve a vizsgált sokaság 98 százaléka rendelkezett a törvényben megfogalmazott kellő társadalmi támogatottsággal. A kétféle közhasznúsági feltétel egyidejű, illetve együttes teljesítési képessége – ahogy ezt korábban már írtuk – tehát a civil szervezetek 75 százalékánál bizonyult előzetesen kimutathatónak. Ráadásul, ahogy az 1. ábra mutatja, a három-három feltételből jelentős részük nem is csak egy-egy kategóriában tudott elégséges eredményt felmutatni.²⁵ Azok aránya viszont, akik egyetlen kritériumnak sem felelnének meg, elenyésző, 0,2 százalék volt, ami azt jelenti, hogy a minősítésre jelenleg nem alkalmasnak tűnő szervezeteknek is, amennyiben azt igénylik, csak az egyik ág valamelyik kategóriájában kellene jobban teljesíteniük.

A további becsléseket mellőzve, mindez azt is jelenti, hogy pusztán az imént leírt megfelelési stratégiák alkalmazásával pro forma valamennyi civil szervezet képessé válhat a közhasznúvá minősítés elnyerésére. Ezt a Civil-Társ Program 2013-as kutatására alapuló helyzetelemzése is kihangsúlyozza: „A korábbi közhasznúsági szabályozás szerint csak az

a szervezet nem lehetett közhasznú, amelyik nem akart az lenni. (...) A most hatályos közhasznúsági szabályozásról több találkozó és műhelymunka elteltével kijelenthető, hogy általános rémület fogta el a civil szervezetek képviselőit és a civil szervezetekkel foglalkozó szakembereket, pedig valójában a minősítés megszerzése majdnem olyan könnyű, mint eddig volt, a szabályozás néhány elemét leszámítva” (A gyakorlat tükré 2013:4).

Innentől pedig féltő, hogy a döntés – az eredeti koncepció lényegét képező objektív-nak remélt normatív, de a végső változatban inkonzisztensé vált kritériumrendszer bevezetése ellenére – a döntéshozók szubjektív megítélésétől fog függni. Ezt azonban csak úgy lehet befolyásolni, ha e formális szempontok mérlegelése helyett egyértelműen a közfeladat-ellátási képesség, igény és szándék – magyarán az állami kereslet versus civil kínálat – vizsgálata jellemzi majd a tényleges minősítési gyakorlatot. Ez viszont ismét a közszolgáltatóság irányába tereli a közhasznúság valós tartalmát. A 2014 közepéig tartó „interregnum” alatt még sok minden változhat, lehetséges, hogy a felvetett problémák addigra rendeződnek, a kétségek is eltűnnek, és kialakul az eljárásrend, valamint az egy-egy (bírói) gyakorlat, de jelen pillanatban még bizonytalansággal teli várakozással tekinthetünk a jövő elé. Valószínűleg az érintett szervezetek is ezt teszik, és ha a folyamat mikéntjéről konkrét tapasztalataik még nincsenek is, a jogi keretről már – az új beszámolási rend tűzkeresztségén túlélve – van véleményük.

„Köz”-vélemény és kritika – egy új koncepció?

Az említett program keretében az Ökotárs Alapítvány 2013-ban egy kismintás kérdőíves adatfelvételt²⁶ hajtott végre civil szervezetek körében, a kérdések az új Civil törvény rendelkezéseire, annak megítélésére vonatkoztak. A korábban felvázolt „közhasznúság = közfeladat-ellátás” paradigmaváltást az adatok szerint nem övezi egyöntetű lelkesedés. „Az a szervezet közhasznú, amelyik...” kérdésre 102:32 arányban a „feladatait a köz érdekében, közcélúan látja el” került abszolút többségbe a „közfeladatot lát el” válasszal szemben (Kutatási jelentés 2013:7). Nem véletlen, hogy ezek után csupán a közhasznúság hatályos meghatározásával 33 százalék értett egyet, és 40 százalék nem (Kutatási jelentés 2013:9). Emellett „a hatályos közhasznúság-fogalom egyik eleme a társadalmi támogatottság és az erőforrások vizsgálata, amivel a válaszadók 53 százaléka nem ért egyet, 35 százaléka viszont igen, tehát ebben az esetben is – hasonlóan a közhasznúság fogalom, azaz a meghatározás kérdéséhez – megosztottak a válaszadók, ugyanakkor határozottan az egyet nem értők felé billen a mérleg” (Kutatási jelentés 2013:8). E rövid, és korántsem általános vélekedésnek tekinthető summázat azért mindenképpen figyelmet érdemlő. Elemzésünkben erre alapozva jelentik ki, hogy „Véleményünk szerint mind a korábbi, mind a jelenlegi közhasznúsági szabályozás csak részben fejezi ki azt, ami valójában a közhasznúság eszenciája: a minősítést. A közhasznúsági szabályozás lényege ugyanis egy olyan win-win helyzet megteremtése, amely az állam és a közösség számára egyaránt hasznos: az állam nyer azzal, ha állami szakpolitikák – különös tekintettel a társada-

lompolitikára – megvalósítását civil szervezetek is elősegítik, és nyer a közösség is, ha civil szervezetek is működtetik a társadalompolitikát, mert a közösségekkel, a célcsoportokkal való kapcsolatuk közvetlenebb” (A gyakorlat tükre 2013:3). „Véleményünk szerint tehát – annak ellenére, hogy elindult egy folyamat – az új törvénnyel nem született olyan szabályozás a közhasznúságot tekintve, amely megfelelne annak a célnak, hogy valódi, más minőséget jelentő, eltérő és egyértelmű előnyökkel járó minősítés legyen a közhasznúság” (A gyakorlat tükre 2013:5). A jobbító szándékú kritika célja természetesen nem a törvény vélt vagy valós hiányosságainak a priori megítélése, hanem a közhasznúság fogalmának és tartalmának, mint a civil szervezetek egyik legfontosabb lényegének, a (köz)élethez, és nemcsak az állam, hanem a civilek igényeihez való „igazítása”. Mindez azért is fontos, mert – ahogy írják – „a jelenleg közhasznú szervezetek elsöprő többsége (115-ből 109 szervezet) meg kívánja tartani a közhasznú jogállását a jelenleg hatályos (nem átmeneti) szabályok szerint is” (Kutatási jelentés 2013:13). Emiatt viszont nem eleendő az esetleges korrekciókról elméleti vitákat tartani, hanem – ahogy tették is – már most konkrét javaslatokkal kezdeményezni kell a jogalkotói lépéseket is. Ahhoz azonban, hogy a problémát „paragrafusok szintjén” kezeljék, ismét csak nem magának a közhasznúságnak, hanem a közhasznú tevékenység definíciójának kérdéséhez térünk vissza. Az idézett elemzéshez kötődő normaszöveg-kiegészítések között ez utóbbira vonatkozóan az alábbi változtatási tervezet található.

„2. § A törvény alkalmazásában

20. közhasznú tevékenység: [minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt közfeladat teljesítését közvetlenül vagy közvetve szolgálja, ezzel hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez] olyan, civil szervezet által megvalósított tevékenység, amely egyedileg azonosított közösség (célcsoport) hasznára válik, a tevékenység az e törvényben meghatározott feltételek folyamatos teljesítésével mérhető, és amelynek teljesítése állam, önkormányzat vagy nemzetközi szervezet joga vagy kötelessége, illetve teljesítése az államszervezet működéséhez vagy nemzetközi kötelezettség teljesítéséhez szükséges (Normaszöveg-kiegészítés 2013:8). A javaslat óvatosan ugyan, de előtérbe helyezi az „egyedileg azonosított közösséget” a „társadalom és az egyén”, mint a „köz” hatályos és megfoghatatlan definíciójával, és elhagyja a „közfeladat” kifejezést, mely pedig magában foglalta azt, hogy az elsődleges és közvetlen haszonélvező az állam lenne. Ez már egy (vissza)lépés lenne a közszolgáltatástól a közhasznúság felé, bár a „teljesítése állam, önkormányzat vagy nemzetközi szervezet joga vagy kötelessége” kitétel még mindig az állami szempont kizárólagosságára utal. Mindazonáltal ez a koncepció már nem elsősorban csak a tevékenységre fókuszál, hanem az érintett „köz” fogalmának definíciós elemként való beemelésével megpróbálja a közhasznúságot is mint a „köz számára való hasznosságot” – ha ezek a fogalmak ugyan szó szerint nem is bukkannak fel – körülhatárolni. Ezzel a „célcsoportok” jelentőségét is kihangsúlyozza a tevékenység mellett. Nota bene a Civil törvényben a célcsoport kifejezés mindössze kétszer szerepel, akkor is csak a közhasznúsági melléklet vonatkozásában, értelmezés nélkül, mint annak egyik információs „rovata”²⁷.

E normaszöveg-javaslatban „B” alternatívaként megjelennek lehetséges célcsoport-lehatárolások is, igaz egyelőre mennyiségi vonatkozásban. *„A szervezet meghatározott célcsoport hasznára látja el közhasznúan a tevékenységet. (...) A célcsoport minimális nagysága tevékenységenként arányosul”* (Normaszöveg-kiegészítés 2013:9). A törvényben közös szükségletek kielégítéséről esik szó, ehelyett itt egy célcsoport hasznáról. Ez utóbbi magába foglalja az előbbit, de ennél sokkal tágabb értelmű. Ugyanakkor, ha van célcsoport, szükséges – vélik – annak minimális méretet is megszabni. Hogy erre lehet-e – és főleg érdemes-e – létszám-korlátokat felállítani, a későbbiekben térnénk ki, de az mindenképpen fontos, hogy e koncepció szerint tehát vannak tevékenységek, vannak célcsoportok, és ha bizonyos tevékenység végzése egy célcsoport hasznára van, akkor az közhasznú. A közhasznúan ellátott tevékenység azt feltételezi, hogy nem a tevékenységeket lehet csoportosítani aszerint, közhasznúak-e (lásd a korábban vázolt 22-es csapdáját), hanem minden tevékenységet lehet a köz haszna érdekében is – és másként vagy „anélkül” végezni. Hogy ez utóbbi mit is foglal magában, jelen pillanatban lényegtelen, bár látni fogjuk, nem elhanyagolható kérdés.

A szövegben – legalábbis a „B2” változatban – feltűnik a „közhasznúság” kifejezés, amely a törvényben nem fordul elő (ott csak közhasznú jogállás, tevékenység vagy szervezet mellékneves szerkezetben). *„Bármely szervezet elláthatja az általa a Cnytv. melléklete alapján megjelölt tevékenységet közhasznúan. A közhasznúság feltételei: egyértelműen azonosítható célcsoport és a célcsoportnak a tevékenységből származó egyértelműen azonosítható haszna”* (Normaszöveg-kiegészítés 2013:9). Tehát e definíciónak már sem a szervezet, sem a tevékenység nem lenne az eleme! Emlékezzünk vissza, a kiinduló dilemma éppen ez volt: szervezet vagy tevékenység? Mindig az egyikből kísérelték meg a „közhasznú” jelző beiktatásával a másikat levezetni, és fordítva, majd így a „jogállást” intézményesíteni, és a közhasznon feledésbe merült.

Ha a koncepció látszólag fel is oldotta ezt a logikai feszültséget – miután mégiscsak szervezetekre kívánja alkalmazni a közhasznúságot mint minősítő eszközt – a közhasznú szervezetté válásnál azért itt is, de a „B2” változatban már plasztikusabban visszacsempészódik a tevékenység mint kritérium. *„Az a szervezet minősíthető közhasznúvá, amelyik közhasznúan ellátott tevékenységét tevékenységei között elsődlegesen, folyamatosan vagy rendszeresen látja el, a tevékenység ellátásának kezdetétől számított két évig”* (Normaszöveg-kiegészítés 2013:9). Ebben a formában egyfelől megmaradna a törvényben is alapvető posztulátumként megjelenő aktív közhasznúság, másfelől viszont a közhasznúnak ítélt tevékenységek aránya lenne a döntő, miután az „elsődleges ellátás” másként nehezen értelmezhető. Ez viszont hasonlóan nehezen dokumentálható, illetve könnyen ismét formális mutatóknak való megfelelés(i kényszer) irányába terelheti a civileket. A koncepció azonban jó kiindulópontnak tekinthető, és feltétlenül továbbgondolandó.

Ezzel párhuzamosan azonban érdemes lenne nemcsak előre, hanem vissza is tekinteni, felidézni az alapproblémát, és ahogy ezt a bevezetőben írtuk, a közhasznúságot az aktuális jogi és gazdasági környezetből kiragadva, általános ismérveinek megfogalmazásával körülírni. Elsőként azonban vizsgáljuk meg, le lehet-e egyáltalán határolni a „köz”-t, vagyis a célcsoportot, és egyértelműen tudunk-e „haszonról” beszélni.

Ki a „köz”?

Láthattuk, a köz fogalmát az eddigi törvények egyszerűen a „társadalom és egyén” kifejezéssel helyettesítették be. A Civil-társ koncepcióban már „azonosított közösség (célcsoport) bukkan fel. Közvetve, de a „közérdekűség” kapcsán is felmerült már a kérdéses sokaság körülhatárolásának mikéntje. A Legfelsőbb Bíróság KK 2. számú állásfoglalása szerint a cél akkor minősül közérdekűnek, *„ha a társadalom vagy egy szélesebb közösség érdekét szolgálja. A közérdekűség fogalmát azonban nem lehet csupán az érintett (kedvezményezett) személyek száma alapján megítélni. Közérdekű lehet a célja annak az alapítványnak is, amely kisszámú közösség vagy adott esetben egyetlen ember érdekét szolgálja, de célja nem elsődlegesen jövedelemszerző, illetőleg vagyongyarapító jellegű, hanem az általános társadalmi értékítélet szerint a köz érdekében is álló célt szolgál. Ilyen lehet többek között bizonyos alkotmányos kötelezettségek alapítvány útján való teljesítése; valakinek emberiség, humánus érzésből való támogatása vagy valamelyik tudományos, művészeti, környezetvédelmi, vallási stb. célkitűzés”* (idézi Bullain et al. 2011:21), Magyarán ezt a kérdést nem lehet „matematikailag” tisztázni. Ha „demokratikus módon” bárhol is a többséget értenénk köz alatt, mi szerint osztjuk ketté a közösséget, mi lenne az alapsokaság? Emellett a legtöbb, közkeletű vélekedés szerint közhasznúnak tekintett tevékenységet éppen a kisebbségek (elesettek, szegények, fogyatékosok, hátrányos helyzetűek stb.) érdekében, az ő hasznukra végzik. Nem lehet egy célcsoportot sem előre méretre szabni, hisz egy adott közösségen belül nem attól válik közhasznúvá a hajléktalanok vagy a kábítószerfüggők ellátása, hogy éppen hány ilyen személy van. És ha az eredményes munka következtében a kliensek száma csökkenni kezd, akkor veszélybe kerül a minősítés? Egy beteg gyermek kezelését támogató alapítvány nem is lehetne közhasznú? Egy útépítést megakadályozó sikeres környezetvédelmi akciót végrehajtó egyesület közhasznú mivolta vajon a támogatók és az ellenzők számától, arányától kellene, hogy függjön? Vajon felbecsülhető, hogy egy városvédő szervezet értékmegőrző munkája hány helyi lakosnak, és hány látogatónak járt haszonnal? Továbbmenve, egy falusi porta rendbehozatala és rendben tartása mekkora körnek hasznos?

Sorolhatnánk a példákat, de véleményünk szerint belátható, hogy a köz meghatározása és lehatárolása ebből a megközelítésből – legalábbis életszerűen – nem lehetséges. A koncepcióban szereplő „egyedileg azonosított közösség” mellett vagy éppen ellenében sokszor „egyedileg nem beazonosítható közösség” is létezik. Magyarán vannak a haszonból közvetlenül és közvetve, illetve általánosan részesülők, ráadásul ezeken a csoportokon belül sem mindenki érintett. De szükség van-e egyáltalán erre a lehatárolásra? Lényeges-e, hogy konkrét célcsoportok kimutathatóak legyenek? Nem elegendő-e egy konszenzusos elvont „köz”-fogalom megalkotása, és azt a közhasznúság definíciós elemeként, de nem szabályozott feltételeként alkalmazni? A válasz a közhasznúság következményeinek a figyelembevételétől függ. Ha csak a minősítést néznénk, akkor igen, de ha adott időszak konkrét tevékenységeihez kötődő kedvezményeket, támogatásokat, akkor mindjárt más a helyzet. Hiszen itt belép az állam, és a közpénzek kapcsán máris van viszonyítási alap: az adófizető társadalom. Nem elegendő közhasznúnak *lenni*, a közhasz-

núságot már *bizonyítani* kell. Majdnem azt is kijelenthetnénk, ebből az irányból a közhasznú és nem közhasznú tevékenységet csak a beszámolási kötelezettség foka különbözteti meg egymástól. Félreértés ne essék, a költségvetési forrásban részesülő szervezetek megfelelő elszámoltatására, ellenőrzésére szükség van, de nem a közhasznúságuk okán, hanem közpénzfelhasználásuk miatt. És akkor lehet, hogy ebben a viszonylatban nem is annyira szükséges a minősítés?

Mi a „haszon”?

Hasonlóképpen problematikus a haszon fenti gondolatmenet szerinti értelmezése is. Ahogy nem tudjuk egyértelműen lehatárolni a haszonban részesülő közt, ugyanúgy nem tudunk kielégítő választ adni arra sem, hogy mi a haszon. Természetesen számos sztereotíp – és ettől, vagy éppenséggel ettől elfogadható – magyarázatot tudnánk begyűjteni, ha különböző célú szervezetek kapcsán érdeklődnénk tevékenységük társadalmi fontosságáról. Arra vonatkozóan azonban, hogy mekkora is ez a haszon (ráadásul melyiküké nagyobb?), objektív mérce híján igen nehéz lenne vitatkozni. Ha akarva, akaratlanul is számszerűsítve próbálnánk mérni, akkor egy kézzel fogható haszonnal szemben például egy be nem következett kár hogyan mutatható ki? Ha egy településen önkéntes munkával építenek egy játszóteret, annak értéke kiszámítható, de az már nem, hogy a helyi polgárok aktivitása miatt milyen volumenű lopások, garázdaságok „maradtak el”. A fent említett elmaradt útépités környezetvédelmi haszna is csak becsülhető, ráadásul ezt szembe is lehet állítani az ellenzők vélt vagy valós kárával is. Ebből pedig azt is kikövetkeztethetjük, hogy ha van közhaszon, akkor léteznie kell „közkárnak” is? És innentől a kettő különbsége alapján lehet eldönteni, hogy valami hasznos-e vagy sem? A közhasznúság nem határozható meg egy képlet segítségével, melybe behelyettesíthetjük az alapsokaságot és a célcsoportot, valamint az elért hasznot és az okozott kárt.

Emellett ki dönt erről? Anélkül, hogy további példát hoznánk fel, itt is elfogadhatjuk, hogy a válasz attól függ, a hasznosságot kell-e mérni, viszonyítani valamilyen ráfordításhoz. Ez az igény pedig ismét a közhasznúsággal járó előnyök miatti követelmények betartása miatt mutatkozik. Talán itt is felvethetjük, hogy ehhez nélkülözhetetlen-e a közhasznú jogállás? Nagyon leegyszerűsítve, az átláthatóság nem önmagáért, hanem azért fontos, mert közpénzről van szó, közpénzt viszont azért kaphat csak a közhasznú jogállású, mert a minősítése biztosítja a kellő transzparenciát. Tehát, ha a költségvetési támogatásnak közvetlenül lenne feltétele a kellő átláthatóság, akkor a közhasznú minősítés már másodlagos kérdés lenne. Az állam vagy az önkormányzat közpénzt nyújt a szervezetnek bizonyos cél elérése, feladat végrehajtása érdekében, annak pedig kötelezettséget kell vállalnia arra, hogy a szerződésben foglaltaknak eleget tesz, tevékenységéről be- és elszámol. Hogy ehhez milyen garanciákat kell vállalnia, milyen kritériumoknak kell megfelelnie, az a konkrét feladattól, és a két fél megállapodásától függ. Ebben az esetben itt egyértelműen a támogató határozza meg, hogy éppen ki a köz és mi a haszon, tekintet nélkül arra, hogy a szervezet „általában” milyen és mekkora köz számára bizonyul milyen

értelemben hasznosnak. És ami nem elhanyagolható szempont: a szervezet működésébe és egyéb tevékenységeibe a „szétválasztás” után az állam kisebb mértékben tudna beleszólni²⁸. Megismételjük előbbi kérdésünket. És akkor lehet, hogy ebben a viszonylatban nem is annyira szükséges a minősítés?

A közhasznúság funkciói

Mielőtt erre választ próbálnánk adni, közelítsük meg a közhasznúságot egy másik oldalról. A civil szervezetek mindenekelőtt létezésükkel és tevékenységükkel bizonyos funkciókat látnak el (Sebestény 2006). Ha ismét elfogadjuk kiinduló tételünket, miszerint a közhasznúság a köz számára való hasznosságot jelenti, akkor ebből az is következik, hogy a közhasznúságnak is vannak funkciói, melyeket civil szervezetek látnak el működésük során. Különbözőbb kifejtés, és a teljesség igénye nélkül próbáljuk sorba venni ezeket.

2. táblázat. A közhasznúság funkciói

Funkció	Leírás	Célcsoport	Példa
közzszolgálati	állami, önkormányzati feladat teljes vagy részbeni ellátása	inkább egyedileg azonosított közösségek	iskola-fenntartás, idősellátás, polgárvédelem
közjóléti	életminőség javítása érdekében nyújtott egyéb, kiegészítő és alternatív szolgáltatások	inkább egyedileg azonosított közösségek	közművelődés, menedéknyújtás, segélyszolgálat, jótékonykodás
közcélú	életminőség javítása érdekében indított kezdeményezések, programok, kampányok	inkább egyedileg nem beazonosítható közösségek	népegészségügyi felvilágosítás, környezetvédelem, tömegkommunikáció
közérdekű	jog- és érdekvédelem, közbiztonság védelme	inkább egyedileg nem beazonosítható közösségek	fogyasztóvédelem, watch-dog tevékenység, polgárőr mozgalom
közösségi	mindennapi életvitelhez kapcsolódó programszervezés	inkább egyedileg azonosított közösségek	sport és szabadidős tevékenység, közösségfejlesztés

Természetesen képezheti vita tárgyát a fenti kissé önkényes besorolás is, de a cél nem a közhasznúsági funkciók átfogó és tételes rendszerezése, hanem annak a megközelítésnek ez „előkészítése”, miszerint a közhasznúság fogalmának és tartalmának tisztázásánál talán a jogállással járó kedvezmények és kötöttségek, a minősítés feltételrendszerre helyett helyesebb lenne e funkciókból kiindulni. Ha ezt a feladatot nem azzal a szándékkal próbálnánk megoldani, hogy konkrét „kizárólagos” kritériumrendszert dolgozzunk ki, melynek segítségével eldönthető, adott időszakban éppen ki tudja teljesíteni a „normát”, hanem előzetes egyeztetések és társadalmi konszenzus alapján születne meg a közhasznúság törvénybe foglalt általános érvényű értelmezése, akkor ezzel elejét vehetnének a különböző forráselosztási mechanizmusok által kikényszerített megfelelési törekvéseknek. Ezáltal ez a fogalom – és ez a cím – végre valóban azt, és „csak” annyit jelentene, amennyit kellene: a köz számára hasznos. Mindazonáltal ez a megoldás – ismer-

jük be – visszalépés lenne a passzív közhasznúság felé, hiszen ha a szervezet létesítő okiratában megjelölt cél szerinti tevékenységek alapján lehet arra következtetni, hogy működése során ellát (vagy el fog látni) közhasznú funkciókat, akkor végeredményben ismét a szervezetet és nem a tevékenységet minősítjük. Úgy tűnik, visszaértünk oda, ahonnan fejtegetéseinket kezdtük, ám azért mégis csak sikerült a közhasznúságot – ha nem is véglegesen megszabadítani, de legalábbis közegéből kiemelni.

Végezetül egy eretnek gondolat

Felvetődik a kérdés, akkor egyáltalán szükség van-e a közhasznúsági minősítésre?²⁹ Ha az adott konkrét tevékenység (program, szolgáltatás, közfeladat-ellátás stb.) időleges támogatására, finanszírozására, ehhez kapcsolódó egyéb kedvezmények biztosítására vonatkozó szerződés előírja a követelményeket (megfelelő erőforrás, támogatottság, átláthatóság stb.), akkor fontos-e, hogy a szervezet *általában* közhasznú-e? Mi történne, ha nem lenne az? „(1) *Civil szervezettel állami, közigazgatási, költségvetési szerv közszolgáltatási szerződést kizárólag akkor köthet, ha a civil szervezet közhasznú jogállású (Civil törvény 35. §).*” De azért közhasznú jogállású, mert közfeladatot lát el. A közhasznúság ebben az esetben tulajdonképpen a szerződési feltételeknek való jövőbeni megfelelés „ígérete”. Éa ha nem közhasznú tenné ezt az ígéretet (mellyel de facto közhasznúvá is válna)? E logika mentén valóban megkérdőjelezhető a jogállás jelentősége. Lehetséges, hogy a „közhasznú szervezet ↔ közhasznú tevékenység” ördögi labirintusából egyszerűen a „jelző” kiiktatása jelentené a kiutat? Vagy létezhet valami olyan köztes megoldás, amellyel a közhasznú szervezetek egyfelől rendelkezhetnek bizonyos általános előnyökkel *szervezeti jellegük*nél fogva (nonprofit kritériumok), és kaphatnak más, határozott időre szóló extra kedvezményeket bizonyos *közhasznú tevékenység* végzéséért? Lehet, hogy ha erre a két szubsztanciára vonatkozóan, ezeket egymással nem folyamatosan összekeverve, hanem egymás mellett párhuzamosan, külön-külön próbálnánk szabályokat formálni, életszerűbb jogi környezetet lehetne teremteni.

Zárás-, de ne nem lezárásképpen, a közhasznúság fogalmát újból a valós, mindennapi működési és finanszírozási problémák dimenzióiba visszaemelve, jobb befejező gondolatot témánkhoz fűződően nem találhatnánk, mint a 2011-es Civil-Társ elemzés egyik megállapítását: „Végül, a közhasznúságnak törvényi szinten az állami támogatáshoz való kötése végleg az államnak való megfelelés irányába terelné a civil szervezetek döntő többségét. Ezáltal a civil szervezetek egyik legfontosabb funkciója, a társadalmi tőke építése gyengülne tovább, amely pedig egy ország fejlődésének alapköve. A civil szervezetek akkor képesek a »köz« hasznára lenni, ha az emberek hisznek bennük és csatlakoznak hozzájuk. Ez nem azt jelenti, hogy ne lenne szükségük állami forrásra, hanem azt, hogy elkerülhetetlenül szükségük van a (nem csak anyagi értelemben vett) közösségi forrásokra is – és jelenleg ez az, amelyben nagy hiányt szenvednek Magyarországon” (Bullain et al. 2011:31).

Irodalom

- A gyakorlat tükre (2013): *Hogyan kellene módosítani a civil szervezetekkel kapcsolatos jogszabályi rendelkezéseket?* Civil-Társ Program, Ökotárs Alapítvány.
http://www.civiljogok.hu/sites/default/files/civilszabalyok_modositasi_koncepcio_okotars_final.pdf
 (letöltve 2013-08-16).
- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Bullain Nilda–Gazsi Adrienn–Csanádi Dániel (2011): *Ki érdemes a köz bizalmára?* Civil-Társ Program, Ökotárs Alapítvány, Budapest.
- Civil törvény útmutató (2013): *Tudnivalók már létező civil szervezetek számára*.
<http://civiljogok.hu/utmutato/kozhasznu-szervezetek-uj-szabalyok>. Civil-Társ Program, Ökotárs Alapítvány. (letöltve: 2013-08-18)
- Moore, David–Hadzi-Miceva, Katerina–Bullain, Nilda (2008): *A Comparative Overview of Public Benefit Status in Europe*. The International Journal of Not-for-Profit Law, Volume 11, Number 1, 5–35.
- Kákai László (2009): *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. Pécs: Publiikon Kiadó.
- Kutatási jelentés (2013): *A civil szervezetek és jogalkalmazók részvételével készült kérdőív eredményei a civil szervezetek működésének egyes kérdéseiről*. Civil-Társ Program, Ökotárs Alapítvány.
http://www.civiljogok.hu/sites/default/files/a_civil_szervezetek_mukodoeserol_kutatasi_jelentes_okotars.pdf
 (letöltve 2013-08-16).
- Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak...* Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- Norma_1 (2011): *A civil törvény első normaszövege*.
http://krajczarosalapitvany.hu/letoltes/Aktualis/2011/civiltv_norma20110419.rtf (letöltve 2013-08-13).
- Norma_2 (2011): *2011. évi ... TÖRVÉNY az egyesülési jogról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról (társadalmi egyeztetés céljából, 2011.06.22)*. <http://www.prohalo.hu/files/Civiltv.pdf> (letöltve 2013-08-13).
- Normaszöveg kiegészítés (2013): *„Hogyan kellene módosítani a civil szervezetekkel kapcsolatos jogszabályi rendelkezéseket?” koncepcióhoz*. Civil-Társ Program, Ökotárs Alapítvány.
http://www.civiljogok.hu/sites/default/files/normaszovveg_kiegeszites_ctvmodositas_okotars.pdf
 (letöltve 2013-08-16).
- Összefoglaló (2011): *Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvényjavaslattal kapcsolatos társadalmi egyeztetés eredményéről, az észrevételekről*.
http://www.kormany.hu/download/1/51/60000/Civiltv_T%C3%A1rs_egy_eredm%C3%A9ny.pdf
 (letöltve 2013-08-15).
- Sebestény István (2006): *Civil (anti)ethosz*. Civil Fórum, Kolozsvár, 2., 3–4.
- Törvényjavaslat (2011): *T/4866. számú törvényjavaslat az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról*. Budapest, 2011. november.
<http://www.parlament.hu/irom39/04866/04866.pdf> (letöltve 2013-08-13).
- Veen, J. M. van (2012): *A közhasznúság fogalma és tartalma nemzetközi összehasonlításban*. Civil Szemle, 2., 69–81.

Jegyzetek

- 1 Forrás: <http://wikisitor.hu/index.php?title=K%C3%B6zhaszn&diff=62708&oldid=prev> (letöltve 2013-08-13).
- 2 Az Európai Nonprofit Jogi Központ (ECNL) által az Ökotárs Alapítvány felkérésére, a Civil-Társ program keretében megvalósított projekt célja a közhasznúsági törvény társadalmi párbeszédre alapuló felülvizsgálata volt.
- 3 „26. § E törvény alkalmazásában
 - a) cél szerinti juttatás: a közhasznú szervezet által cél szerinti tevékenysége keretében nyújtott pénzbeli vagy nem pénzbeli szolgáltatás;
 - b) cél szerinti tevékenység: minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt célkitűzés elérését közvetlenül szolgálja;
 - c) közhasznú tevékenység: a társadalom és az egyén közös érdekeinek kielégítésére irányuló következő – a szervezet létesítő okiratában szereplő – cél szerinti tevékenységek:
 1. egészségmegőrzés, betegségmegelőzés, gyógyító, egészségügyi rehabilitációs tevékenység;
 2. szociális tevékenység, családszolgálat, időskorúak gondozása;
 3. tudományos tevékenység, kutatás;

4. nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés;
 5. kulturális tevékenység;
 6. kulturális örökség megóvása;
 7. műemlékvédelem;
 8. természetvédelem, állatvédelem;
 9. környezetvédelem;
 10. gyermek- és ifjúságvédelem, gyermek- és ifjúsági érdekképviselő;
 11. hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése,
 12. emberi és állampolgári jogok védelme;
 13. a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel, valamint a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység;
 14. sport, a munkaviszonyban és a polgári jogi jogviszony keretében megbízás alapján folytatott sporttevékenység kivételével;
 15. közrend és közlekedésbiztonság védelme, önkéntes tűzoltás, mentés, katasztrófaelhárítás;
 16. fogyasztóvédelem;
 17. rehabilitációs foglalkoztatás;
 18. munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítése és a kapcsolódó szolgáltatások;
 19. euroatlanti integráció elősegítése;
 20. közhasznú szervezetek számára biztosított – csak közhasznú szervezetek által igénybe vehető – szolgáltatások;
 21. ár- és belvízvédelem ellátásához kapcsolódó tevékenység;
 22. a közforgalom számára megnyitott út, híd, alagút fejlesztéséhez, fenntartásához és üzemeltetéséhez kapcsolódó tevékenység” (Forrás: 1997. évi CLVI. törvény a közhasznú szervezetekről).
4. Analógiaként felhozható lenne a közhasznú adományok után érvényesíthető adókedvezmények érvényesítésének lehetősége. Képzelnék el, hogy egy magánszemély vagy vállalkozás nemcsak a jótékony felajánlása mértékében mentesülhetne bizonyos adókötelezettségektől, csökkenthetné adóját vagy annak alapját, hanem egyúttal „adományozói” státust kapna, és így minden egyéb tevékenységéből, vállalkozásából származó jövedelemre, bevételre kiterjeszhetné a fenti kedvezményeket.
5. Bár írásunkban csak a nonprofit szférán belül feszegetjük a közhasznúság mibenlétének kérdését, ám ez a téma – főleg a szociális vállalkozások terjedésének időszakában – interszektoralis problémákat is felvet. Ha ugyanis a közhasznúság, ahogy a későbbiekben látni fogjuk, eltolódik a közfeladat-ellátási képesség irányába, vagyis a szervezetformától a tevékenység felé, akkor már más gazdasági, piaci szereplők is joggal tarthatnak igényt valamilyen kedvezményes jogi státusra.
6. Természetesen elvben az éves közhasznúsági jelentésből, annak a közhasznú tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámolójából kiderülhetett, hogy a szervezet folyamatosan lát-e el közfeladatot, de nem nagyon hallottunk az elmúlt években olyan esetekről, ahol ennek hiányában visszaminősítésekre került volna sor.
7. *„A kutatás eredményei szerint azonban a magán- vagy üzleti szféra bizalmát a közhasznúság intézménye nem erősítette a várt módon. A szektort támogató magán- és vállalati adományok változatlan aránya nem igazolja a közhasznúság állami szférán kívüli forrásteremtő funkcióinak hatékony működését. A közhasznúság funkciói inkább az állam-nonprofit szervezet kapcsolatban – különösen a pályázatok esetében – váltak mindinkább meghatározó jelentőségűvé (Bartal 2005:225). „A közhasznúsági törvény nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket a forrásteremtés terén sem, azaz nem lett nagyságrendekkel több adományozója a közhasznú szervezeteknek. Továbbá a szakma képviselői között széles egyetértés mutatkozik abban, hogy a közhasznúság tartalma kiürült, a jelenlegi törvény ugyanis csak formális követelményeket állít fel, amelyeknek a státus megszerzésekor kell megfelelni ám e követelmények további megvalósulását már nem garantálja törvény. Ezért átgondolandó a közhasznúsági szabályozás célja és tartalma” (Kákai 2009:157).*
8. 2011-ben a KSH szerint a nonprofit szektor 51 százaléka volt közhasznú, és további 5 pedig kiemelkedően közhasznú. Ugyanezek az arányok ezen belül az alapítványok körében 71, illetve 6, az egyesületeknél pedig 55 és 4 százalékot értek el. (Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2011. 1/70. tábla. KSH, http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=15515&p_temakor_kod=KSH&p_session_id=898305364883599&p_lang=HU)
9. A félreértések elkerülése végett a Civil törvény szerint nemcsak a közhasznú minősítés megszerzéséhez szükséges a rendszeres „életjeladás”, hanem egyáltalán – elvben – a létezéshez, működéshez és fennmaradáshoz, ami formálisan a közhitelessé váló nyilvántartásban való szereplést jelenti, és az éves beszámoló rendszeres benyújtá-

sát követeli meg. Értelemszerűen ez a közhasznúság szempontjából is alapvetés (szükséges, de nem elégséges feltétel), így ez közvetve valóban a közhasznúság fogalmára is hatást gyakorol.

- 10 „Közhasznú tevékenység a társadalom vagy annak része számára jelentős haszonnal járó tevékenység, amelyet a szervezeten kívüli természetes személyek, illetőleg szervezetek is hozzájárulásaikkal segítenek és amely rendszeres független ellenőrzéssel alátámasztottan, a nyilvánosság számára is bemutatásra kerül” (Norma_1 2011:16).
- 11 „(1) A közhasznú szervezetté minősíthető szervezet (a továbbiakban: szervezet) közhasznú jogállását a közhasznú szervezatként való nyilvántartásba vétellel szerzi meg (a továbbiakban: közhasznúsági nyilvántartásba vétel).
- (2) Közhasznú szervezetté minősíthető a Magyarországon nyilvántartásba vett civil szervezet, amely
- az előző lezárt két üzleti év átlagában éves bevétele meghaladja az egymillió forintot, továbbá
 - az elmúlt két év átlagában adózás utáni eredménye nem negatív,
 - az alábbi feltételek közül kettő érvényesül:
 - a bevételek között a személyi jövedelemadó meghatározott része adózó rendelkezése szerint felajánlott összeg, továbbá a magánszemélytől, jogi személyiséggel rendelkező szervezettől kapott támogatás, adomány együttes összege eléri az egytizedes arányt,
 - személyi jellegű kiadásai – a vezetők juttatásainak figyelembevétele nélkül – eléri az összes ráfordítás (költség, kiadás) egytizedét,
 - a 82. § szerinti bevételek nélkül számított, központi költségvetési forrásból származó bevétele nem éri el az összes bevétel felét” (Norma_1 2011:16–17).
- A közhasznúság megfelelő erőforrás és támogatottsági feltételeinek változását a későbbiekben egy összefoglaló táblázatban is bemutatjuk.
- 12 „Közhasznú szervezetté minősíthető a Magyarországon nyilvántartásba vett az a civil szervezet (ide nem értve a civil társulást), amelynek esetében megfelelő erőforrások és támogatottság mutathatók ki céljai megvalósítása érdekében.
- (3) Megfelelő erőforrás áll rendelkezésre a civil szervezetnél, amennyiben az előző két lezárt üzleti év vonatkozásában
- az átlagos éves bevétele meghaladja az egymillió forintot, vagy
 - az összesített adózás utáni eredménye nem negatív.
- (4) Megfelelő támogatottság mutatható ki a civil szervezetnél, amennyiben az előző két lezárt üzleti év vonatkozásában az alábbi feltételek közül kettő érvényesül:
- a személyi jövedelemadó meghatározott része adózó rendelkezése szerint felajánlott összeg, továbbá a magánszemélytől, jogi személyiséggel rendelkező szervezettől kapott támogatás, adomány együttes összege eléri az összes bevétel egytizedét;
 - a személyi jellegű kiadásai – a vezetők juttatásainak figyelembevétele nélkül – eléri az összes ráfordítás (költség, kiadás) egytizedét;
 - a 82. § szerinti összegek nélkül számított, központi költségvetési forrásból származó bevétele nem éri el az összes bevétel felét” (Norma_2 2011:14).
- 13 „34. § (1) A közhasznúsági nyilvántartásba vételhez a szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell, hogy a szervezet
- milyen közhasznú tevékenységet, mely jogszabályi rendelkezésre hivatkozással folytat...” (Törvényjavaslat 2011:11).
- 14 Ennek a feltételnek a teljesítéséhez – valószínűleg belátva ennek nehézségét – a Civil Információs Portál is nyújt némi segítséget, egy táblázatban a volt 22 közhasznúsági tevékenységhez ajánl fel potenciális jogszabályokat, magyarán a közhasznúvá válni, vagy annak megmaradni kívánó szervezet főtevékenysége alapján az adott törvénycikkre hivatkozhat, miszerint az abban foglalt állami vagy önkormányzati feladat ellátását ő közvetve vagy közvetlenül segíti. Miután a pl. kutatási területre vonatkozólag egyetlen közfeladat, nevezetesen „együttműködés a középtávú tudomány-, technológia- és innovációpolitikai stratégia kialakításában” szerepel a kínálatban [törvényi hivatkozás: 2004. évi CXXXIV. tv. a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról 5. § (3)], vélhetőleg a legtöbb minősítést óhajtó tudományos tevékenységgel foglalkozó szervezet jobb híján ezt jelöli meg. Forrás: <http://www.civil.info.hu/documents/10179/545e207d-6374-48e2-9502-9fc0d31c2d48> (letöltve 2013-08-16).
- 15 Az OBH-hoz beérkezett és lerögzített beszámolók számáról és arányáról eddig semmilyen nyilvános adatot, tájékoztatást nem sikerült fellelni. Érdeklődésünkre azt a választ kaptuk, hogy csak hivatalos megkeresés alapján tudnak erről információt nyújtani. Az egyedi beszámolók elérhetősége: <http://www.birosag.hu/allampolgaroknak/tarsadalmi-szervezetek-es-alapitványok-nevjegyzeke>
- 16 Annyi kiegészítéssel, hogy a kiemelkedően közhasznú fokozat eltüntetésével az ilyen minősítésű szervezetek értelemszerűen „csak” közhasznúak maradtak.

- 17 „(5) Az e törvény hatálybalépése előtt nyilvántartásba vett közhasznú, illetve kiemelkedően közhasznú jogállás esetében a számviteli beszámolót letétbe helyezett szervezet 2014. május 31. napjáig továbbra is igénybe veheti az e törvény hatálybalépése előtt megszerzett, valamint a jogszabályok által számára biztosított kedvezményeket, jogállása közhasznú. Az e törvény hatályba lépése előtt nyilvántartásba vett közhasznú, illetve kiemelkedően közhasznú jogállású szervezet az e törvény szerinti feltételeknek való megfelelése esetén 2014. május 31. napjáig kezdeményezheti az e törvénynek megfelelő közhasznúsági nyilvántartásba vételét. 2014. június 1. napjától csak az e törvény szerint közhasznúsági nyilvántartásba vett szervezet jogosult a közhasznú megjelenés használatára és a közhasznú jogálláshoz kapcsolódó kedvezmények igénybevételére. 2014. június 1. napjától a szervezet nyilvántartására illetékes szerv törli az e törvény hatályba lépése előtt nyilvántartásba vett közhasznú, illetve kiemelkedően közhasznú jogállású szervezetek közhasznú jogállását, kivéve ha a szervezet igazolja, hogy az e törvény szerinti közhasznúsági nyilvántartásba vétel iránt kérelmét benyújtotta, és a bíróság megállapítja, hogy a szervezet a törvényi feltételeknek megfelel” (Civil törvény 75. §).
- 18 A becsléseket egy kb. 36 000 elemű, 2010-es és 2011-es gazdálkodási adatokat tartalmazó, nem reprezentatív civil szervezeti halmazon belül végeztük el. A Civil törvényben nevesített erőforrás és társadalmi támogatottsági mutatók előállításánál a rendelkezésre álló, ám néhol némileg eltérő adattartalmak miatt az eredmények torzítottnak, de miután célunk nem egy várható helyzet előzetes, pontos „feltérképezése”, hanem csak az új közhasznúsági feltételekhez való alkalmazkodás „kiindulási” helyzetének hozzávetőleges felmérése volt, a következtetéseink megalapozottságát ez döntően nem befolyásolja. Az adatok forrása: KSH, nonprofit adatbázis, 2010, 2011. A továbbiakban szereplő valamennyi számadat erre a forrásra támaszkodó saját számítások eredménye.
- 19 „(4) Megfelelő erőforrás áll az (1) bekezdés szerinti szervezet rendelkezésére, ha az előző két lezárt üzleti év vonatkozásában a következő feltételek közül legalább egy teljesül:
- a) az átlagos éves bevétele meghaladja az egymillió forintot, vagy
 - a) a két év egybeszámított adózott eredménye (tárgyévi eredménye) nem negatív, vagy
 - a) a személyi jellegű ráfordításai (kiadásai) – a vezető tisztségviselők juttatásainak figyelembevételével – eléri az összes ráfordítás (kiadás) egynegyedét.
- (5) Megfelelő társadalmi támogatottság mutatható ki az (1) bekezdés szerinti szervezetnél, ha az előző két lezárt üzleti éve vonatkozásában a következő feltételek közül legalább egy teljesül:
- a) a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerint a szervezetnek felajánlott összegből kiutalt összeg eléri az 54. § szerinti bevétel nélkül számított összes bevétel kettő százalékát, vagy
 - a) a közhasznú tevékenység érdekében felmerült költségek, ráfordítások elérik az összes ráfordítás felét a két év átlagában, vagy
 - a) közhasznú tevékenységének ellátását tartósan (két év átlagában) legalább tíz közérdekű önkéntes tevékenységet végző személy segíti a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvénynek megfelelően” (Civil törvény 32. §).

20 Az összes bevétel 2 százalékát kellene meghaladnia az 1 százalékos felajánlásoknak, de ebben az „összes bevételben” nem szerepel a Civil törvény 54. §-ában nevesített bevételek („54. § Az 53. § rendelkezéseit nem kell alkalmazni az államháztartás a rendszereiből folyósított pénzeszköz esetén, ha

 - a) annak rendeltetése az állam vagy valamely közigazgatási szerv felelősségébe tartozó, jogszabályban meghatározott és részletesen szabályozott feladat, vagy a feladat egy részének ellátását célozza, vagy
 - a) annak nyújtása normatív alapon, vagy a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvény szerint történt, vagy
 - a) az az Európai Unió strukturális alapjaiból, illetve a Kohéziós Alapból részben vagy egészben támogatott tevékenység fedezetét jelenti”).

Ebből következően, ha egy civil szervezetnek csak 1 százalékos bevétele volt, akkor az ilyen formán számított összes bevétel nulla, matematikailag nem is lehet értelmezni az osztást.

21 A kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet egyszerűsített beszámolója és közhasznúsági melléklete (PK-142).

22 A fogalomzavar oka a következő. A Civil törvény 2. §-a szerint gazdálkodó tevékenység „azon tevékenységek összessége, amelyek a civil szervezet vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetére kiható gazdasági eseményt eredményeznek”, és gazdasági-vállalkozási tevékenység „a jövedelem- és vagyonszerzésre irányuló vagy azt eredményező, üzletszerűen végzett gazdasági tevékenység, ide nem értve az adomány (ajándék) elfogadását, továbbá a

bevétellel járó, létesítő okiratban meghatározott cél szerinti, valamint a közhasznú tevékenységet.” Miután a 18. § szerint

„(1) A civil szervezet

a) alapcél szerinti (közhasznú), és

b) gazdasági-vállalkozási tevékenységet folytathat”,

logikus, hogy a „bevétellel járó, létesítő okiratban meghatározott cél szerinti, valamint közhasznú tevékenység” nem gazdasági-vállalkozási tevékenység. Annál is inkább, hiszen 7. pont kimondja, „elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenységű szervezet: azon szervezet, amelynek éves összes bevétele hatvan százalékát eléri vagy meghaladja a gazdasági-vállalkozási tevékenységből származó éves összes bevétele.” Ugyanakkor a törvény az alábbiakat mondja ki.

19. § (1) A civil szervezet bevételei:

a) egyesület esetében tagdíj, alapítvány esetében alapítótól kapott befizetés, valamint az alapító által az alapítvány rendelkezésére bocsátott vagyon;

b) gazdasági-vállalkozási tevékenységből (szolgáltatás nyújtásából) származó bevétel;

c) a költségvetési támogatás:

ca) a pályázat útján, valamint egyedi döntéssel kapott költségvetési támogatás;

cb) az Európai Unió strukturális alapjaiból, illetve a Kohéziós Alapból származó, a költségvetésből juttatott támogatás;

cc) az Európai Unió költségvetéséből vagy más államtól, nemzetközi szervezettől származó támogatás;

cd) a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerint kiutalt összege;

d) az államháztartás alrendszeréből közszolgáltatási szerződés ellenértékéként szerzett bevétel;

e) más szervezettől, illetve magánszemélytől kapott adomány;

f) befektetési tevékenységből származó bevétel;

g) az a)–f) pontok alá nem tartozó egyéb bevétel.

(2) A civil szervezet költségei, ráfordításai (kiadásai):

a) alapcél szerinti (közhasznú) tevékenységhez közvetlenül kapcsolódó költségek;

b) gazdasági vállalkozási tevékenységhez (szolgáltatás nyújtásához) közvetlenül kapcsolódó költségek;

c) a civil szervezet szerveinek, szervezetének működési költségei (ideértve az adminisztráció költségeit és az egyéb felmerült közvetett költségeket), valamint a több tevékenységhez használt immateriális javak és tárgyi eszközök értékcsökkenési leírása;

d) az a)–c) pontok alá nem tartozó egyéb költség.

20. § A civil szervezet bevételeit a 19. § (1) bekezdés szerinti részletezésben, költségeit ráfordításait (kiadásait) a 19. § (2) bekezdés szerinti részletezésben elkülönítetten, a számviteli előírások szerint tartja nyilván.

21. § (28) A civil szervezet 19. § (2) bekezdés c) és d) pontja szerinti költségeit, ráfordításait (kiadásait) alapcél szerinti (közhasznú) tevékenység és a gazdasági-vállalkozási tevékenység között, az előzőekben felsorolt tevékenységek árbevételének (bevételének) arányában kell évente megosztani.”

A lényeg tehát az, hogy a bevételek között nem szerepel a nem adományból, nem tagdíjból, nem gazdasági-vállalkozási tevékenységből és egyéb helyről, hanem éppen a „létesítő okiratban meghatározott cél szerinti, valamint közhasznú tevékenységből” származó – a civil szervezetek forrásának mintegy egynegyedét (a KSH adatai szerint 2011-ben 23,7 százalékát) kitevő – bevétel. Ilyen sor egyébként az említett formanyomtatványon sincs, a „bő-ös sor” kivételével. Ezek alapján hogyan lehet a 20. és 21. §-nak megfelelően a költségeket szétosztani? A benyújtott beszámolók alapján a könyvelők ezt a gyakorlatban valahogy megoldják, de úgy gondoljuk, itt törvényalkotói szándék a jogszabály szövegében nem teljesen pontosan került kifejeződésre.

23 2005. évi LXXXVIII. törvény.

24 Civil Információs Portál statisztikája szerint. Forrás: <http://www.civil.info.hu/onkentesselg>

25 Az „átlagos megfelelési arányszám”, ami 1–3 közötti érték lehet, az erőforrás esetében 1,48, a támogatottságnál 1,51 volt. A közhasznúnak „bizonyulónáln”, ahol viszont együtt 2–6 közötti megfelelés lehetséges, az átlag 2,95-öt ért el.

26 „Összesen 145 civil szervezet válaszolt a kérdéseinkre, közülük több az egyesület, mint az alapítvány, és összesen 121 közhasznú minősítéssel rendelkező válaszadót regisztráltunk” (Kutatási jelentés, 2013:1).

- 27 „(6) A közhasznúsági mellékletben be kell mutatni a szervezet által végzett közhasznú tevékenységeket, ezen tevékenységek fő **célcsoportjait** és eredményeit, valamint a közhasznú jogállás megállapításához szükséges 32. § szerinti adatokat, mutatókat” (Civil törvény 29. §).
- „(3) A közhasznú tevékenységet végző szervezet hozzájárul a társadalom és az egyén közös szükségleteinek ki-elégítéséhez, amennyiben az előző évről szóló közhasznúsági melléklet **célcsoportra** vonatkozó adatai alapján a szervezet szolgáltatásai a szervezet testületi tagjain, munkavállalóin, önkéntesein kívül más személyek számára is hozzáférhetőek” (Civil törvény 32. §).
- 28 Ez ugyan egy másik tanulmány témája lehetne, de fel lehet vetni a problémát: vajon a közhasznúsági jogállás megszerzésének mindenképpen együtt kell járnia a szervezeti függetlenség részleges feladásával? És ha igen, mennyiben?
- 29 Ha más aspektusban is, de ez a kérdés a Civil-Társ 2011-es kutatása során is megfogalmazódott. *„Felmerült az interjúk alatt az is, hogy a közhasznúság fogalma értelmetlen, hiszen minden civil szervezet közhasznú, senki sem a magáncéljaira hoz létre egy civil szervezetet (vagy ha igen, az már büntetőjogi kategória)”* (Bullain et al. 2011:21).

A MAGYAR CIVIL CROWDSOURCING ÉS CROWDFUNDING JÓ GYAKORLATAI

– Internetes közösségek új szerepben

Szűts Zoltán–Yoo Jinil*

Bevezetés

■ A civil társadalom egyre szélesebb regiszterű kommunikációs és közösségépítési folyamatai tevődnek át az internet környezetébe. Az elmúlt két évtizedben a mind intenzívebbé vált információs társadalmi folyamatok hatást gyakoroltak a civilekre is, ugyanis egyre fontosabbá váltak az online közösség által megtervezett és finanszírozott projektek. A civil társadalomról szóló beszéd így mind gyakrabban foglalkozik a *crowdsourcing* és *crowdfunding*¹ jelenségével, amelyek cikkünk témáját is képezik. A crowdsourcingot magyarra közösségi ötletbörzéként is fordíthatjuk, de ez a kifejezés teljes mértékben nem alkalmas az angol megfelelő teljes jelentéstartalmának lefedésére. A crowdsourcing egy olyan folyamat, melynek során vállalatok, állami szervezetek vagy NGO-k a kreatív tevékenységük bizonyos részeit „kihelyezik” a közösség felé. Ebben az esetben tehát a fentiek a felhasználók – civilek – ötleteire, javaslataira kíváncsiak. A tevékenységet kihelelyezők legjobb feladatmegoldásért, megoldásokért felajánlhatnak bizonyos pénzüsszeget vagy munkalehetőséget.

A crowdfunding, egyik lehetséges magyar fordításban tömegfinanszírozás, egy egyszerű elven alapul. Abban az esetben, ha a felhasználók, vagy az internetes közösség számára egy projekt elég izgalmas, akkor azt sokan fogják kisebb pénzüsszegekkel támo-

* A cikk megszületését a Hankuk University of Foreign Studies Research Fund támogatta. (This work was supported by Hankuk University of Foreign Studies Research Fund.)

gatni, ami végül a megvalósulásához vezet. Magánszemélyek vagy szervezetek kaphatnak támogatást ily módon, feltéve, hogy képesek megfelelő projektet kitalálni, és ehhez figyelmet felkeltő kampányokat indítani. Az utóbbiban munkájukat a crowdfunding oldalak segítik. A crowdfunding működési modellje egyszerű, a támogatandó projekt lehet egy adott program megszervezésétől családi napközi létrehozásán át egy nyári tábor lebonyolításáig bármi. Fontos, hogy a célt a projektgazda pontosan fogalmazza meg, ez történhet írásban, videóban, folyamatábrán. A célhoz egy adott minimális összeget is rendelnek, ha ez nem gyűlik össze, a támogatásokat automatikusan visszautalják, ami a finanszírozás átláthatóságát és a crowdfundingba vetett bizalmat növeli.

Az aktuális trend jegyében New York városa a legismertebb crowdfunding oldalon, a Kickstarter.com-on saját oldalt hozott létre a civil kezdeményezések támogatására. A világ egyik legfejlettebb információs társadalmában, Dél-Koreában az 1004 vírus kampány nem egy konkrét crowdfunding oldalhoz kapcsolódik, de az internetes közösség támogatásával jött létre. A Seoul National University orvostudományi karának hallgatói indították, és hamarosan a teljes koreai online közösség is bekapcsolódott. A kampány lényege az volt, hogy a közösség minden tagja 1004 KRW-t adományoz² a ritka betegségekben szenvedő gyermekek gyógyítására. A *천사* (csunszá) kimondva nem csak 1004-et, hanem egyben angyalt is jelent koreaiul, és így allegorikus értelemmel is bír.³ Hasonlóan pozitív gyakorlatként említhető a magyar példa, melynek keretében a creativeselector.hu crowdfunding oldalon a „Minden napra egy CSANA⁴” projektet az online közösség 590 564 forint, vagyis a célösszeg 196,85 százalékával támogatta. Így létre jöhetett a CSANA információs szolgáltató-központ. Ez a civil intézmény az állami intézményrendszerekkel párhuzamosan szerveződő hivatalos családi napközit (bölcsődét, óvodát) működtetőknek nyújt komplett menedzsmentsegítséget.

A hagyományos, közgazdasági olvasat szerint a *crowdsourcing* olyan közösségi média eszköz, amellyel a szervezetek a tevékenységük egy konkrét elemét „kihelyezik” a közösség felé (Anhtuan–Hasan–Park 2012). Maga a trend, így a megnevezése is viszonylag új keletű. A terminológia Jeff Howe nevéhez fűződik (Howe 2006). A mi olvasatunkban a hagyományos kiszervezéssel szemben a crowdsourcing célja a nyitottabb, több szempontot integráló vélemények megismerése és azok hasznosítása adott feladatok megoldása során. A jelenség növekvő erejét jelzi, és egyre szélesebb körben történő használtságát jellemzi, hogy a vállalatokhoz hasonlóan ma már az NGO-k és civil közösségek is sikeresen élnek ezzel az eszközzel (Ebner–Leimeister–Krcmar 2009).

A civil kezdeményezésekkel kapcsolatos crowdsourcingról elmondható, hogy elsősorban az online szerveződő közösségek céljait és igényeit kívánja felmérni. Ehhez szorosan kapcsolódik a crowdfunding jelensége, ugyanis a közösség tagjai által legnagyobb arányban támogatott projektek megvalósításához a szükséges anyagi forrásokat gyakran crowdfundinggal biztosítják.

A crowdsourcingnak Magyarországon két típusa ismert:

1. A civil közösségek egymással versengenek, hogy az ő ötletük kapjon támogatást. Ez származhat a pályázatot kiíró szervezet forrásainak bevonásából, vagy a közösség anyagi támogatásából crowdfunding segítségével.

2. Egy adott cél, és annak érdekében a civilek egymás ötleteit kiegészítve, azokra építve valósítják meg a projektet. Magyarországon több társadalmi ügyben is lezajlottak már sikeres crowdsourcing projektek, a jelenség elméleti alapjainak és kommunikációs modelljének elemzése mellett cikkünk ezen jó gyakorlatok bemutatására is vállalkozik.

Pénzügyi innováció a társadalom és civil közösségek szolgálatában

A 2010-es évtől a növekvő globális pénzügyi válságra egyfajta (meglepő) válaszként tekinthető három olyan pénzügyi innováció, melyek célja a gazdaság megerősítése mellett a civil társadalom kezdeményezéseinek támogatása is.⁵ Robert J. Shiller kiemeli, hogy a kapitalizmusnak folyamatosan meg kell újulnia ahhoz, hogy sikeressé váljon a társadalom által előírt célok elérésében (Shiller 2013:21). A közgazdász azonban egyszerre óva is int, arra a tényre reflektálva, hogy a következőkben bemutatott három trend még nincs jelen annyi ideje, hogy hosszú távú hatásairól beszélhetnénk, azonban a jelenben zajló pénzügyi innováció fontos elemei lehetnek.

1. A *benefit corporation* leegyszerűsítve profitorientált vállalat és nonprofit szervezet hibridjeként definiálható. Egyszerre feladata a részvényesek érdekeinek képviselése profitszerzés formájában, de ennek összhangban kell történnie a társadalmi jólét biztosításával. Ez a divatos, ám nehezen megfogható cél a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy nyilvánossá kell tennie a társadalom és környezet érdekében tett lépéseit is. Shiller erre példát is hoz. A Grower's Secret műtrágyagyártó vállalkozás célja a sikeres gazdálkodás mellett az óceánok nitrogén-, kén- és káliummegyensúlyának helyrehozása. A szárazföldről bemosódó műtrágya ugyanis jelentősen rombolja az óceánok élővilágát (uo. 22.).
2. Jelen cikkünkben tárgyalt *crowdfunding* a most kibontakozó pénzügyi innováció talán legdinamikusabban fejlődő trendje. A jelenség alapjaiban demokratizálja a gazdasági intézményeket, ugyanis lehetővé teszi a kisbefektetők számára, hogy az általuk fontosnak tartott kezdeményezéseket támogassák, és adott esetben a vállalkozások tulajdonosaivá váljanak (uo. 22.). Shiller azonban hangsúlyozza, a jelenség nem előzmények nélküli, és Friedrich von Hayek 1944-ben megjelent, mára már klasszikussá vált, *Út a szolgáshoz* című művére hivatkozik. Hayek állítása nem kevesebb, mint hogy végzetes hiba azt hinni, hogy a tudósok és az államok mindentudók. Ehelyett szerinte a gazdaságnak ahhoz, hogy sikeressé váljon, több millió ember közös tudására lenne szüksége (Hayek 1944). A crowdfunding megjelenése a kisközösségek és civil kezdeményezések számára komoly jelentőséggel bír. A 2008-ban kirobbant gazdasági és pénzügyi válság ugyanis az államok támogatási, illetve a vállalatok szponzorációs tevékenységét jelentős mértékben visszafogta. Ebben a megváltozott környezetben a crowdfunding jelentősége nem csupán anyagi javak civileknek történő juttatásában, hanem az értő, célzott támogatásban is keresendő.

3. A társadalom céljait szolgáló pénzügyi innováció harmadik eszköze a *social impact bond* olyan kötvény, amely csak akkor fizet hozamot, ha a kibocsátója, együttműködésben egy NGO-val, elérte az előre kitűzött társadalmi céljait (Shiller 2013:23).

Közösség központú információs társadalom

A civil crowdsourcingról és crowdfundingről szóló vita nem lenne teljes, ha nem térnénk ki arra a specifikus kommunikációs és média környezetre, az internetre és a *Web 2.0*-ra, amelyben létrejött. Az internet és annak a közösségi tartalom-létrehozáson alapuló jelenségegyüttese, a *Web 2.0* paradigmaváltást hozott a megszólalói, szerzői, hatalmi és más pozíciókban. Megjelenésével egy, az eddigieknél jóval demokratikusabb nyilvánosság, publikációs környezet jött létre, amelyben a mindennapi felhasználók, a civilek a hagyományos kiadói struktúrákat kikerülve halhatóvá tehetik saját hangjukat. A *Web 2.0* megjelenése az írható/olvasható internetnél is jelentősebb változásokat generált, a videómegosztáson elérhető, a civilek által feltöltött tartalmak például a tévéhíradók eddigi pozícióit veszélyeztetik, míg a Wikipédia az eddigi szerkesztői rendszernek állít mind jelentősebb konkurenciát.

A közösség központú információs társadalom már a *Web 2.0* online környezetében jött létre. Az új kommunikációs és közösségépítő paradigma azonosítására a *Web 2.0* kifejezést több szerző is használta (pl. McCormack 2002; Tim O'Reilly 2005). A terminológia talán még annyi magyarázatra szorul, hogy a *Web 2.0* kifejezés a közösségre épülő, széles horizonton mozgó internetes szolgáltatások gyűjtő elnevezése, melyek környezetében a felhasználók hozzák létre a tartalmat és osztják meg egymás információit, szemben a korábbi, kiadó- és ilyen módon hatalomcentrikus paradigmával.

„A *Web 2.0* olyan új kulturális tudást teremtett, amely csak minimális kompetenciát és technikai hozzáértést vár el a felhasználtól, és [...] a médiatartalmak előállításában az embereknek korábban elképzelhetetlennek vélt tömege vehet részt. [Ennek következtében] megkérdőjeleződtek adó és vevő rögzített pozíciói, felülíródtak magán és publikus közti merev határok.” (Gelegonya 2011, 96, 93.)

A rendszer lényegesen demokratikusabb a korábinál, és a felhasználók egymás közti, felülről nem irányított szabad kommunikációján és interakcióján alapszik. Ebben a környezetben a hangsúly a publikálásról a megosztásra, a befogadói jelenlétről a részvétel felé tolódott. A civilek számára talán legfontosabb változás, hogy az információcseréhez vagy a kommunikációs folyamatba történő belépéshez nincs szükség túl bonyolult tanult technikai ismeretekre és intézményrendszerekre, a kapcsolat könnyen megvalósulhat közvetlenül a közösség tagjai között is. Székely Levente és Pintér Róbert már 2005-ben, a *Civil Szemlében* közölt kutatásának eredményei jelzik, hogy a magyar információs társadalom tagjai ismereteik és technikai eszközökkel való ellátottságuk segítségével képesek hatékonyan részt venni a *Web 2.0* környezetében történő információcserében (Székely–Pintér 2005:25).

A Web 2.0 környezete erős civil telítettséggel bír. Ezek a következők:

1. Tömegek bölcsessége. Tim O'Reilly a blogok, a wikik, és a közösségi tartalom-létrehozás sikerét a tömegek bölcsességének új lehetőségeivel hozza összefüggésbe (O'Reilly 2005). Számunkra ez olyan szempontból fontos, hogy felhasználók azzal, hogy bizonyos civil kezdeményezésekről vitát indítanak a világhálón, olyan kiterjedt diskurzust hoznak létre, amelyet a keresőmotorok is érzékelnek, és ezáltal a közösség más tagjainak is tudomására hozzák.

A jelenségről a megváltozott üzleti modellek kapcsán részletesen James Surowiecki írt (Surowiecki 2004), aki a tömegek bölcsességének három fő alkotóelemét különbözteti meg. Így beszélhetünk

- a) *megismerésről;*
- b) *tájékozódásról;*
- c) *együttműködésről.*

A megismerés a hagyományos sémákat követi, és a gyakorlatban a megszerzett információk feldolgozását jelenti. Ez a Web 2.0 környezetében egyszerre teszi lehetővé a civilek és az intézmények véleményének megismerését, egy szintre állítva őket. A tájékozódás is ilyen módon szélesebb körű, és többszámú lesz, és sokkal inkább tükrözi a civil társadalom eszméjét. A folyamat befejezéseként az együttműködés lehetővé teszi azt, hogy egy centrális irányítás nélküli rendszerben létrejöhessen a bizalom hálózata, és végző soron megvalósulhasson a tömegek bölcsessége. Nem járánk el azonban elég körültekintően, ha nem térnek ki a tömegek bölcsességének lehetséges kritikájára is. Természetes, hogy nem minden tömeg vagy közösség bölcs, bizonyos ismérvek azonban segítségünkre lehetnek a fogalom adekvát és inadekvát használatának fölismerésében. Surowiecki ennek a feladatnak a megoldására a következő funkció meglétére vagy hiányára hívja fel a figyelmet (uo.):

- a) *Vélemények sokszínűsége.* A civil közösségeket foglalkoztató témákban és az általunk támogatandó célok esetében fontos, hogy a kommunikációs folyamatban és a döntésben részt vevő valamennyi szereplő részletes információkkal és az ezek alapján kialakított saját, határozott véleménnyel bírjon (Costales 2012). Egy adott civil közösség tagjai a helyi információkkal értékes ismeretekhez juttathatják például a döntéshozókat, amennyiben az online technológiák segítségével megosztják őket.
- b) *Függetlenség.* A függetlenség ebben az értelemben azt jelenti, hogy a véleménycserében részt vevő tagok véleménye nem determinálhatja másokét, sokkal inkább vitára ösztönzi.
- c) *Centrum nélküli szerkezet.* Ennek következtében a crowdsourcingban részt vevő civil közösség tagjai rendelkeznek valamilyen specifikus tudással, amelyet hajlandóak központi utasítás nélkül is megosztani egymás között.
- d) *Az információáramlás erősítése, és az információk pontos összegzése a döntés előkészítésének érdekében.* A Web 2.0 környezetében a személyes vélemények a fórumokban, blogokban és más vitafelületeken csak elősegítik a végző döntést, esetünkben azt, hogy az online közösség tagjai mely civil kezdeményezéseket támogassák saját anyagi forrásaikkal is. Elengedhetetlen azonban az információk pontos összegzé-

se majd feldolgozása oly módon, hogy ezek a későbbiekben döntéshozatalnál felhasználhatók legyenek.

A Web 2.0 eddig soha nem látott mértékben és módon reprezentálja az online kommunikációs folyamatokban részt vevő polgárok véleményét és értékrendjét, miközben a centrum nélküli szerkezet lehetővé teszi, hogy az interneten határokat átívelő közösségekbe tömörülve tudatosan támogassanak számukra fontos ügyeket. A jelenség egyik olvasata az, hogy a centrum nélküli szerkezetnek köszönve a kontroll szerepét a kooperáció veszi át. Mindezt pedig segíti az új technológiák által létrehozott demokratikus hálózat, az internet is.

Mára a fejlett országokban elterjedt az ubiquitous computing, vagyis a mindenütt jelenlévő számítástechnika jelensége. Ezt az új paradigmát Mark Weiser szerint az jellemzi, hogy a számítástechnika és a digitális eszközök oly módon beépültek a hétköznapi folyamatainkba, hogy már észrevétlenek maradnak, és úgy használjuk őket, hogy nem tanúsítunk ennek a ténynek jelentőségét, mivel egy automatizált folyamat részévé váltak (Weiser 1991).

A crowdsourcing és crowdfunding elméleti háttere

A számítógépes hálózatok (közösségi oldalak, blogok, fórumok) és az ezek köré társuló közösségek lehetővé tették, hogy vállalkozások, szervezetek és NGO-k mind nagyobb mértékben támaszkodhassanak a közösség ismereteire egy kétirányú kommunikációs folyamat során. A közösségek nagy mennyiségű információ birtokában vannak, és ennek feltérképezése elvezethet a környezetükről rajzolt kép pontosításához. A crowdsourcing négy alapvető tulajdonsága az előző fejezetben a Web 2.0 tárgyalása során már említett vélemények sokszínűsége, függetlenség, centrum nélküli szerkezet és az információáramlás erősítése, illetve az információk pontos összegzése.

A crowdfunding olyan Web 2.0-as finanszírozási és üzleti modell, amely kihasználja az online környezet előnyeit és újdonságait.⁶ Alapja a hálózatokban keresendő, amelyek a társadalmi tőkéről való beszéd során is mind hangsúlyosabbá válnak. A digitális korban online eszközök segítségével kötik össze a felhasználókat egy közösséggé. Az ilyen jellegű hálózatok összetartó eleme a tagok közti bizalom, a proaktív magatartás vagy éppen egy adott cél mellett történő kiállás. A crowdfunding olyan internetes trend, amely önmaga is trendekre épül. A világhálón ugyanis bizonyos ötletek, elképzelések sokkal gyorsabban elavulnak mint a tárgyi világban, így az ötletgazdáknak viszonylag szűk időintervallum, általában 30 és 90 nap közötti időszak áll rendelkezésére, hogy megszerezzék a kívánt támogatás. Sikertelen projekt esetén a befolyt támogatást a rendszer automatikusan visszautalja a támogatóknak, és a projekt szervezői csak bizonyos (az oldalak által megszabott) idő után indulhatnak új ötlettel.

A crowdfunding jelenség újdonságát jelzi, hogy az első magyar crowdfunding oldal különös súlyt fektet a trend megismertetésére. Így a kezdheted.hu az oldalán publikált tanulmányban igyekszik elmagyarázni a jelenség lényegét.⁷ Pénzügyi síkon megközelítve

a jelenséget feltűnik, hogy szponzorációs hiány mutatkozik a mikro, művészeti, kulturális és civil kezdeményezések finanszírozásában. Míg a nagy pénzüzetek alapvetően a szponzoráció eszközével élnek, és a kockázatitőke-befektetők nagyobb összegeket igénylő projektekre szakosodtak, addig a kisebb közösségekben hatást kifejtő kezdeményezések képtelenek ilyen módon tőkét bevonni ötleteik megvalósítására (Földes 2012).

„Így született meg ez az új finanszírozási modell, amelynek lényeges jellemzője, hogy nem a tapasztalt (de szám szerint kisebb) befektetői csoportokhoz fordul támogatásért, hanem a széles tömeget próbálja valamilyen módon megnyerni magának. Ezáltal a friss kezdeményezések, startupok megvalósulásának folyamata jelentősen felgyorsulhat, számuk megnövekedhet, és nem szükséges megvárni, hogy a sokadik tőkealap vagy pályázati forrás hosszú hónapok múlva fantáziát lásson egy ötletben. A crowdfunding ideája a sok kicsi sokra megy elvére épül (uo.).”

A crowdfunding akkor lehet sikeres, ha a megfelelő „célcsoportot”, esetünkben közösséget képes elérni a kezdeményezés, és aktiválni (Poetz–Schreier 2012). Földes egyben rámutat a nehézségekre is, amikor azt írja, hogy:

„Elérni, megérinteni a megfelelő közösséget kicsit olyan, mint értékesíteni, reklámozni egy terméket: még a legjobb módszerrel is könnyen el lehet bukni, ha az nem a hozzáillő fogyasztókat célozza meg. Éppen ezért a „crowd” [tömeg] kicsit félrevezető elnevezés, mert azt sugallja, hogy: egyfelől bárki „elérhető”; másfelől, hogy emberek egy nagy csoportja válogatás nélkül investál pénzt és energiát valamibe. [...] A definiálatlan tömeg helyett tehát célszerűbb a saját közösséget, közösségi hálózatok rendszerét használni, hiszen az ilyen kapcsolatok alkotják a vállalkozó társadalmi tőkéjét, vagy azon erőforrások összegét, amelyek a hálózati kapcsolatokból származnak, és abba vannak beágyazva.” (Földes 2012.)

Crowdfunding oldalak

Amennyiben a crowdfunding történetének elbeszélésére vállalkozunk, akkor a Kickstarter.com oldallal kell kezdenünk a sort. Az oldal filozófiája, hogy nemcsak maga a projekt a fontos, hanem a közösség létrehozása is cél, mert az hosszú távon még eredményesebb tud lenni. A Kickstartert 2009-ben alapították az USA-ban azzal a céllal, hogy az oldaluk és a közösségi marketing segítségével különböző jellegű kreatív projektek számára szerezzenek támogatást. A projektek többsége filmek, zenei albumok, színházi előadások vagy éppen médiafelületek szponzorációjára vállalkozik, de az éttermekkel, közösségi konyhákkal kapcsolatos ötletek is kezdettől fogva a tevékenységük fókuszában voltak. A Kickstarter filozófiája viszonylag egyszerű, a befektetők nem nyereségben, hanem elismerésben részesülnek, ami a befektetett összeg függvényében egészen a projektgazdákkal való személyes kapcsolat kialakításáig terjed.⁸ Az oldal a működtetésére csupán a bevételek 5 százalékát használja fel, az összegyűlt pénz 95 százaléka a projekteké lesz (Chafkin 2013).

1. táblázat. A Kickstarter statisztikai adatai. Az összegek millió dollárban vannak megadva

Kategória	Támogatást kérő projektek száma	Az online közösség által összegyűjtött támogatás	Sikerés támogatás	Sikertelen (visszautalt) támogatás	Sikeresség aránya (%)
Összesen	111 019	671	644	84	44,01
Videójátékok	6 378	162	144	14	34,85
Film, videó	28 747	162	134	24	39,91
Dizájn	4 897	101	84	10	38,81
Zene	24 054	77	78	7	54,99
Technológia	2 723	36	64	8	34,21
Könyvkiadás	13 187	28	30	5	32,31
Vizuális művészet	9 996	27	23	3	48,98
Étel, gasztronómia	4 167	21	21	4	41,39
Képregény	2 971	18	18	1	48,73
Dívat	3 949	16	16	2	28,98
Színház	5 029	116	16	1	64,56
Fényképészet	3 471	10	9	1	36,57
Tánc	1 455	5	4	0	71,29

Forrás: <http://www.kickstarter.com/help/stats>. 2013. augusztus 21-ével bezárólag.

Magyar civil crowdfunding és crowdsourcing projektek

A crowdfunding modellje Magyarországon 2011-ben honosodott meg és 2012-ben vált ismertté, ami nem jelent szignifikáns különbséget a nemzetközi trendekhez képest. Az *indulj.be*, *kezdheted.hu*, illetve a *creativeselector.hu* oldalak váltak a crowdsourcing magyar aggregátoraivá. Ezen portálok munkájukkal üzleti célú projektek mellett jelentős civil, non-profit tevékenységet is támogatnak. Alapjuk, hogy a civilek által a világhálón nyilvánossá tett ötletek felkerülnek az oldalra, és a közösség tagjai az általuk megfelelőnek tartott összeggel támogathatják ezeket. Így a megfelelő forrás egyéni támogatásból áll össze. A céljuk elérésének érdekében az ötletgazdák a közösségi oldalakon, a Facebookon és Twitteren kampányolnak a projektjük mellett, ami az ötlet köré szerveződő közösséget hoz létre, és adott esetben a kontroll szerepét is képes betölteni, hogy megfelelő projektek kapják a támogatást, illetve végig követhessék a megvalósulást is. A projektek megvalósulási aránya is növekvő tendenciát mutat, és néhány már kifejezetten sikeresnek is mondható.

A Web 2.0 egyik alapfunkciójának, az információk pontos összegzése a döntés előkészítésének érdekében eleget téve mindhárom magyar crowdfunding oldal előzetes szűrőrendszert is működtet. Az *indulj.be* oldalra beérkező projekteket minden esetben előbírálják megvalósíthatóság és hasznosság szempontjából. A *kezdheted.hu* háromlépcsős kontrollt alkalmaz, megvizsgálja a kivitelezhetőséget, illetve a kért összeg mértékét és az ehhez kapcsolódó gyűjtés idejét.⁹

2. táblázat. Lezárult és folyamatban lévő magyar crowdfunding projektek

Projekt neve	Céljav	Támogatói oldala	Igényelt támogatás (Ft)
Gondoskodj magadról	Pénzügyi ismeretek fejlesztése	indulj.be	120 000
Fusion for Chance – önkéntesség Nógrádban	Önkéntesség népszerűsítése hátrányos helyzetű gyermekek körében	kezdheted.hu	203 000
A boldogabb gyermekekért	Élmények gyűjtése hátrányos helyzetű gyermekek számára	kezdheted.hu	1 019 000
Lépj zöld útra! – ismeretterjesztés gyerekeknek	Környezettudatos nevelés	kezdheted.hu	886 000
IV. Motoros és baleset-megelőzési nap	Preventív célzatú rendezvény	creativeselector.hu	150 000
Vakok a vadonban – májusi éji túra	Vakok számára tervezett éjszakai túra	creativeselector.hu	200 000
Helyi civil	A civil szervezeteket objektíven minősítő szervezet létrehozása	creativeselector.hu	300 000
Nemzetközi önkéntestábor 2013	Nemzetközi tábor hátrányos helyzetű fiatalok számára	creativeselector.hu	300 000
Ingyenes fejlesztő foglalkozás	Fejlesztő foglalkozások hátrányos helyzetű családok gyermekei részére	creativeselector.hu	350 000
Minden napra egy CSANA	Családi napközis központtal kapcsolatos információs centrum létrehozása	creativeselector.hu	300 000
Ingyenes felvételi előkészítő	Művészeti felvételi előkészítő hátrányos helyzetű gyermekek részére	creativeselector.hu	250 000
Építesszék a szegénység ellen	Tehetséges fiatal tervezők az épített környezet közösséget szolgáló projektjének támogatása	creativeselector.hu	300 000

Indulj.be

Az indulj.be mottója, hogy „nem minden kezdet nehéz”. Az oldal alapvetően két projektcsoporthat támogat, ezek a művészeti és üzleti típusú ötletek köré csoportosulnak, számunkra az előbbiek képezik a vizsgálat tárgyát. Az indulj.be 2011. november 25-ei megalakulása óta összesen 1411190 forint támogatást gyűjtött az összes sikeres projekthez, a sikertelen programokra szánt összegeket visszautalták. Az elsőre talán kevésbé jelentősnek tűnő összeg a magyar internetezők online fizetési hajlandóságát figyelembe véve akár jelentősnek is mondható. Az oldal legsikeresebb civil projektje a „Gondoskodj magadról!” játék létrehozása, amely egyrészt intézményi kereteken belül (iskola), másrészt a családokban a „jövő nemzedékek felelősségteljesebb, tudatosabb pénzügyi döntéseit”¹⁰ készíti majd elő. Az ötletgazdák szerint nem egy hagyományos társasjáték létre-

hozása volt a cél, amely a szabadidő hasznos eltöltését szolgálja, hanem oktatási szándéka is van.

„Az egyszerű könyvelési tevékenységen keresztül a pénztermelő és pénzfogyasztó eszközök hasznosságáig, illetve haszontalanságáig nagyon sok mindent elsajátítottunk. Rákényszerít bennünket, hogy gondolkozzunk, döntsünk és vállaljuk döntéseink következményeit. Ráébreszt arra, hogy ha nem kezdünk semmit a pénzünkkel, az bizony elfogy egy idő után. Megvilágítja a kockázat fogalmát és megtanít a kezelésére. Mivel a játékot nem egyének játsszák, hanem 2-3 fős csapatok, az együttgondolkodás, az együtt döntés segítségével igen hatékony a csapatszellem kialakításában.

A játékban a játékosok jövedelemtermelő eszközök megszerzésével (részvény, értékpapír, ingatlan, cég) arra töreksznek, hogy az eszközök által biztosított passzív jövedelmük meghaladja a havi kiadásokat, és ezzel kikerüljenek a mókuserékből.”

Az ötletgazdák a „Gondoskodj magadról” játék szabályait úgy alakították, hogy azok a játékosok, akik nem a jövedelemtermelő eszközök megszerzésére koncentrálnak, a játék végére elveszítik pénzüket.

Creativeselector.hu

A creativeselector.hu sikertörténetei közé tartozik a bevezetőnkben már bemutatott „Minden napra egy CSANA”, amely kifejezetten „civilként” lett megjelölve. A sikeres projektek többsége civil tematikájú, annak ellenére, hogy az oldal támogatási horizontja a legszélesebb a három legjelentősebb crowdfunding oldal közül. Ez a horizont magába foglalja a következő kategóriákat: civil; design; divat; esemény, fesztivál; film, videó; innovatív hétköznapok, játék; könyv; környezetünk; kultúra; kütyü. A széles skála ellenére a Web 2.0 közössége a „civil” címkével ellátott projekteknek szavazott legnagyobb bizalmat anyagi támogatás formájában. A szintén sikeres civil kezdeményezés a „Rezsó – A rezsifigyelő” projekt volt, melynek célját az ötletgazdák a következő módon fogalmazták meg:

„Elkészítjük Magyarország első és egyetlen rezsifigyelő alkalmazását, melynek használatával többé nem lep meg a hónap végi gáz-, vagy villanyszámla. [...] Annyit tud, hogy megadod az alapvető információkat, pl. szolgáltató, majd alkalmanként megadod a gázóra, vagy villanyóra pillanatnyi állását, [így tudhatod] mennyire számíthatsz a hó végén. Minél gyakrabban adod meg a mérőóra állását, annál pontosabb eredményt kapsz.” Az *okostelefonokon futó alkalmazás* segít spórolni az átalányfizetősöknek és „bediktáló-soknak”.

Kezdheted.hu

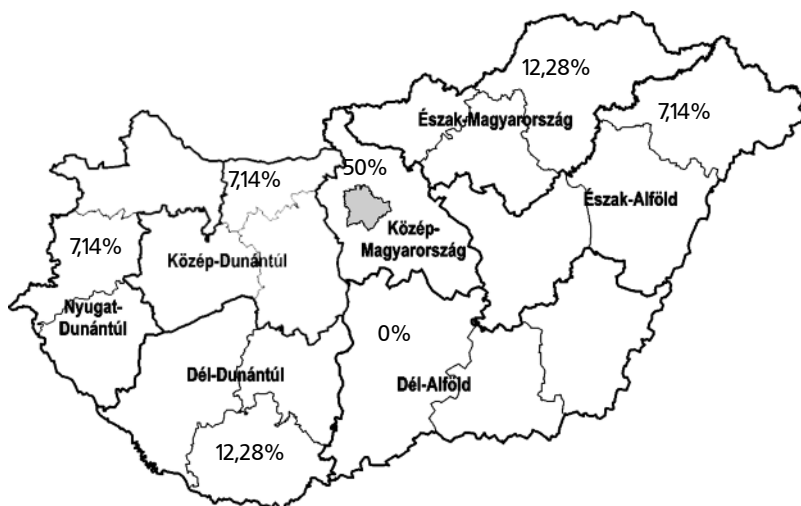
A kezdheted.hu a kész, kidolgozott projektek mellett a csupán ötlet formájában létező kezdeményezéseket is támogatja, tehát egyszerre funkcionál crowdsourcing és

crowdfunding aggregátorként. Támogatási skálája szinte megegyezik a creative-selector.hu oldalával, annyi különbséggel, hogy rendezvények megvalósítására is kérhető segítség.

A kezdheted.hu legsikeresebb projektje a „Fusion for Chance – önkéntesség Nógrád-ban”. A civil mikrokezdemenyezés keretében a kapott támogatást összesen négy magyar hátrányos helyzetű fiatal szállásának és étkezésének támogatására kívánják költeni. A projekt célja, hogy az önkéntesek között olyanok is lehessenek, akik hátrányos szociális helyzetüknél fogva korábban nem vehettek volna részt ilyen munkában.

„A boldogabb gyermekekért” projekt célja az intézményi rendszeren kívüli környezet-tudatos nevelés és egyben szemléletformálás, aminek következménye egy környezettudatos viselkedésminta lehet, amely a természetes élőhelyek megismerésével kezdődik.

1. ábra. A magyar civil crowdfunding projektek területi megoszlása régióként (creativeselector.hu, indulj.be, kezdheted.hu adatainak elemzése alapján)

A magyar civil crowdsourcing, crowdfunding jövője

A magyar civil crowdsourcing, crowdfunding jövője jelentős mértékben függ attól, hogy a projektgazdák mekkora médiafelületen képesek prezentálni ötleteiket. Erre a legalkalmasabbnak a Web 2.0-ás szolgáltatások tűnnek.

A magyar crowdfunding modell jelenleg kevesebb marketingeszközt használ mint a Kickstarter vagy éppen a koreai crowdfunding kezdeményezések, de mind kiterjedtebb hálózatot épít ki a közösségi médiában. Jelen van a Facebookon és a személyes, illetve tematikus blogokban. Jelentősebb jelenlétre lenne azonban szüksége a legnagyobb videó-megosztó portálon, a YouTube-on, illetve mikroblog felületen, a Twitteren. A sikeres civil projektek külön Facebook oldalt kellene hogy kapjanak, ugyanis azzal, hogy a közösség

megismeri őket, és ezzel saját erejét, mind többen lesznek hajlandóak forrásokat szánni a hasonló kezdeményezésekre.

Az a tény, hogy egyes projektek tervezett költsége egyelőre a néhány százezer forint körül mozog, azt is garantálhatja, hogy beindul egy olyan trend, amely a források hatékonyabb felhasználására épít. Ennél is fontosabb lehet talán, hogy a crowdsourcing és crowdfunding lehetővé teszi a civilek számára, hogy az online közösséggel megismertessék ötleteiket és terveiket. Ezáltal érvényesül a diverzitás elve is (Elmquist–Fredberg–Ollila 2009).

Fontos lenne a támogatások ilyen formájának meghonosítása Magyarországon. Ehhez pedig tudatosítani kellene, hogy annak ellenére, hogy csupán pár ezer forint támogatással már bárki beállhat egy projektbe, az a széles támogatottságnak köszönve mégis sikeressé válhat. Csak összehasonlításképpen: világszerte az ötven legjelentősebb crowdfunding platform 2013-ban 5,1 milliárd USD civil forrást helyezett ki. Ez körülbelül a tizede annak, amit az EU kohéziós alapja oszt ki támogatásként évente.¹¹

Végezetül egy múltbéli párhuzam a technológia mögött rejlő emberről. A crowdsourcinggal foglalkozó nemzetközi szakirodalom előszeretettel hoz fel egy, a 18. századból származó magyar példát annak bizonyítására, hogy az új technológiák is csak annyiban lesznek sikeresek, amilyen mértékben az embert szolgálják, és emberek működtetik őket. Kempelen Farkas sakkozó törökje ugyanis ma is az emberi intelligencia gép fölötti győzelmét hirdeti (Howe 2006). A gépet Kempelen 1769-ben készítette, hogy elnyerje vele Mária Terézia tetszését. Az automatának nevezett szerkezetet tudományos áttörésnek tartották, és sorban verte meg az emberi ellenfeleket, köztük Napóleont és Benjamin Franklint is. A sakkozó török azonban egyáltalán nem volt automata. Az eszköz sikerének titka ugyanis a rejtett emberi kezelő volt.

Irodalom

- Chafkin, Max (2014): *Kickstarter Can Fund Your Dreams*. Fastcompany.com, 2013/4., 92–115.
- Costales, Fernández Alberto (2012): *Collaborative Translation Revisited: Exploring the Nationale and the Motivation for Volunteer Translation*. FORUM 10, (1), 115–142.
- Ebner, Winfried–Leimeister, Jan Marco–Krcmar, Helmut (2009): *Community engineering for innovations: the ideas competition as a method to nurture a virtual community for innovations*. R&D Management, 39., 4., 342–356.
- Elmquist, Maria–Fredberg, Tobias–Ollila, Susanne (2009): *Exploring the field of open innovation*. European Journal of Innovation Management, 12, (3), 326–345.
- Gelegonya Edina (2011): Ez nem az a tizenöt perc. Önreprezentáció a YouTube-on, illetve az ehhez kötődő népszerűség működési mechanizmusa és hálózati kontextusa. In: Kacsuk Zoltán, Vályi Gábor, Tófalvy Tamás (szerk.): *Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneiipar korában*. Budapest: L'Harmattan, 93–107.
- Greenfield, Susan (2009): *Identitás a XXI. században*. Budapest:HVG Könyvek.
- Hayek, Friedrich von (1944): *Road to Serfdom*. Chicago:University of Chicago Press. (Magyarul: Hayek, Friedrich von (1991): *Út a szolgáshoz*, Budapest:KJK.
- McCormack, Dermot (2002): *Web 2.0: 2003–'08 AC (After Crash) The Resurgence of the Internet & E-Commerce*. Boston:Aspatore Books.
- Surowiecki, James (2004): *The Wisdom of Crowds: Why the Many Are Smarter Than the Few and How Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies and Nations*. New York:Doubleday.

- Shiller, Robert (2013): *Capitalism and Financial Innovation*. Financial Analysts Journal 69, 21–25.
- Székely Levente–Pintér Róbert (2004): *Információs társadalom, paradicsomban a civilek? Valóság több olvasatban*. Civil Szemle, II., 4., 25–44.
- Poetz, Marion Kristin–Schreier, Martin (2012): *The value of crowdsourcing: can users really compete with professionals in generating new product ideas?* Journal of Product Innovation Management, 29, (2), 245–256.
- Tran, Anh Tuan–Hasan, Shoaib ul–Park, Joonyoung (2012): *Crowd Participation Pattern in the Phases of a Product Development Process that Utilizes Crowdsourcing*. Industrial Engineering & Management Systems 11, (3), 266–275.

Internetes hivatkozások

- Hinchcliffe, Dion (2009): *Crowdsourcing: 5 reasons it's not just for startups any more*, ebizQ, http://www.ebizq.net/blogs/enterprise/2009/09/crowdsourcing_5_reasons_its_no.php/ (utolsó letöltés: 2013. 06. 14.)
- Howe, Jeff (2006): *The Rise of Crowdsourcing*. Wired Magazine, 14, 6. www.wired.com/wired/archive/2006/crowds.html (utolsó letöltés: 2013. 06. 14.)
- Na. (2012): *Elindultak az első magyar közösségi szponzorációs oldalak*. http://index.hu/tech/2012/01/18/elindultak_az_első_magyar_közösségi_szponzorációs_oldalak (utolsó letöltés: 2013. 06. 14.)
- Na. (2013): *Hogyan szerezhetnek sok aprópénzt a cégek*. http://hvg.hu/kkv/20130625_Hogyan_szerezhetnek_sok_apropenz_t_a_cegek (utolsó letöltés: 2013. 07. 18.)
- O'Reilly, Tim (2005): *What Is web 2.0, Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*. <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html> (utolsó letöltés: 2013. 06. 14.)
- Weiser, Mark (1999): *The computer for the 21st century*. ACM SIGMOBILE Mobile Computing and Communications Review. <http://dl.acm.org/citation.cfm?id=329126> (utolsó letöltés 2013. 06. 20.)

Jegyzetek

- 1 A crowdsourcing az angol crowd (tömeg) és outsourcing (kiszervezés) szavakból jött létre.
- 2 Az összeg önmaga jelképes, és 200 forintot tesz ki.
- 3 <http://news.naver.com/main/read.nhn?mode=LSD&mid=sec&sid1=102&oid=001&aid=0002391279>
- 4 Családi napközi.
- 5 A jelenségek annyira újkeletűek, hogy a magyar tudományos diskurzus is az angol elnevezésüket használja, így most mi sem teszünk kísérletet ezek magyarosítására.
- 6 Földes Léna kísérletet tesz az elnevezés magyarítására, és a közösségi tőke, közösségi támogatás kifejezések használatát javasolja.
- 7 Földes Léna: A crowdfunding jelenség, *Kezdheted.hu* sajtóanyag. http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDIQFjAA&url=http%3A%2F%2Fm.blog.hu%2Fke%2Fkerekagy%2Ffile%2Fa%2520crowdfunding%2520jelens%25C3%25A9g.pdf&ei=PELBUE34DuS84ASezlHYCw&usq=AFQjCNGbKwf7bfay_HZ-Zgxrbovjq-Q8Kw&sig2=lyd_vLfyNkuoHTTh2mgtHw&bv=047883778,d.bGE&cad=rja
- 8 Az oldal 2010-ben megkapta a Best Inventions, 2011-ben pedig a Best Websites díjat.
- 9 http://index.hu/tech/2012/01/18/elindultak_az_első_magyar_közösségi_szponzorációs_oldalak/
- 10 <http://indulj.be/projektek/gondoskodj-magadrol/>
- 11 http://hvg.hu/kkv/20130625_Hogyan_szerezhetnek_sok_apropenz_t_a_cegek

Fotó/Gönczö Viktor

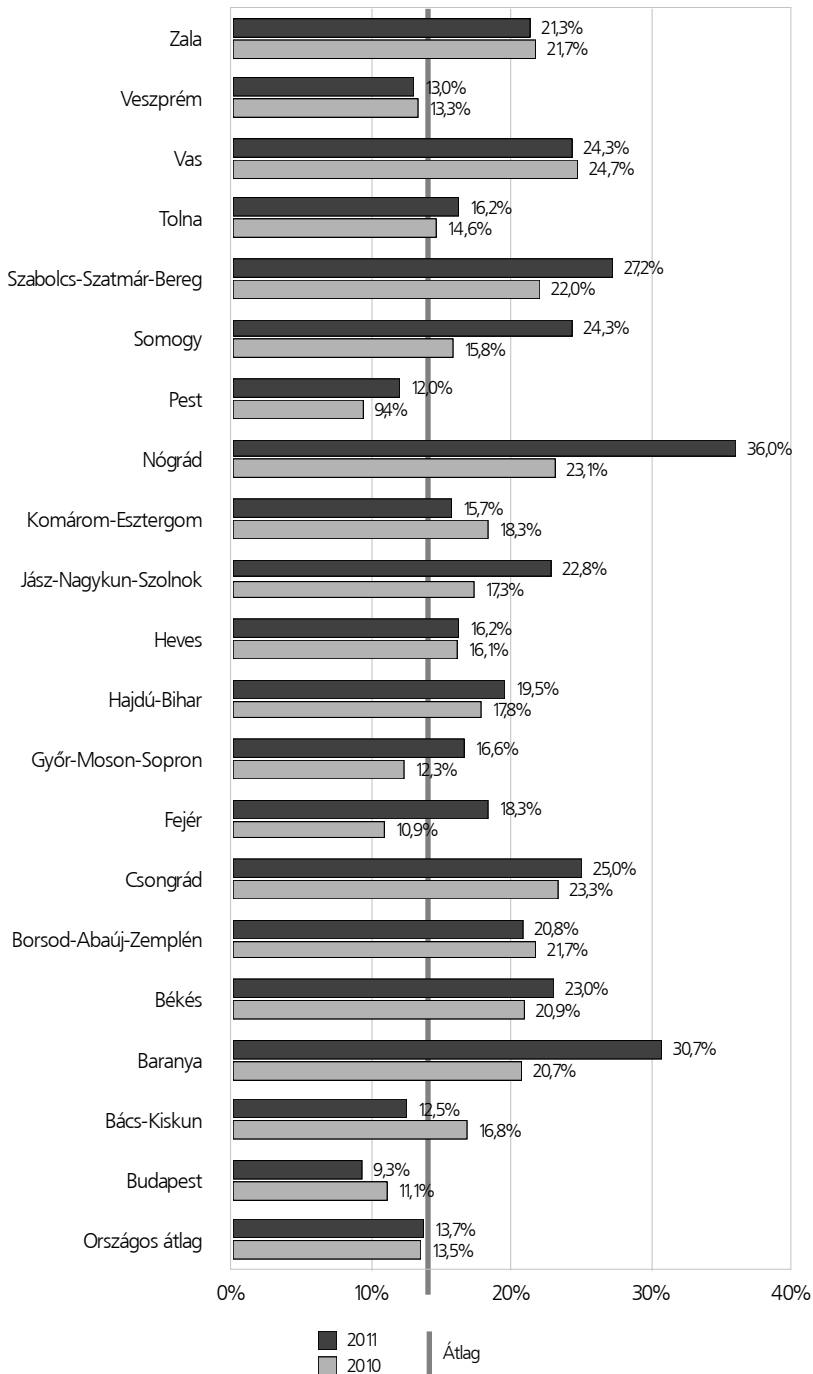
NEMZETI CIVIL ALAPPROGRAM ÉS NEMZETI EGYÜTTMŰKÖDÉSI ALAP. HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK A RÉGI ÉS AZ ÚJ TÁMOGATÁSI ALAPOK KÖZÖTT

Kákai László

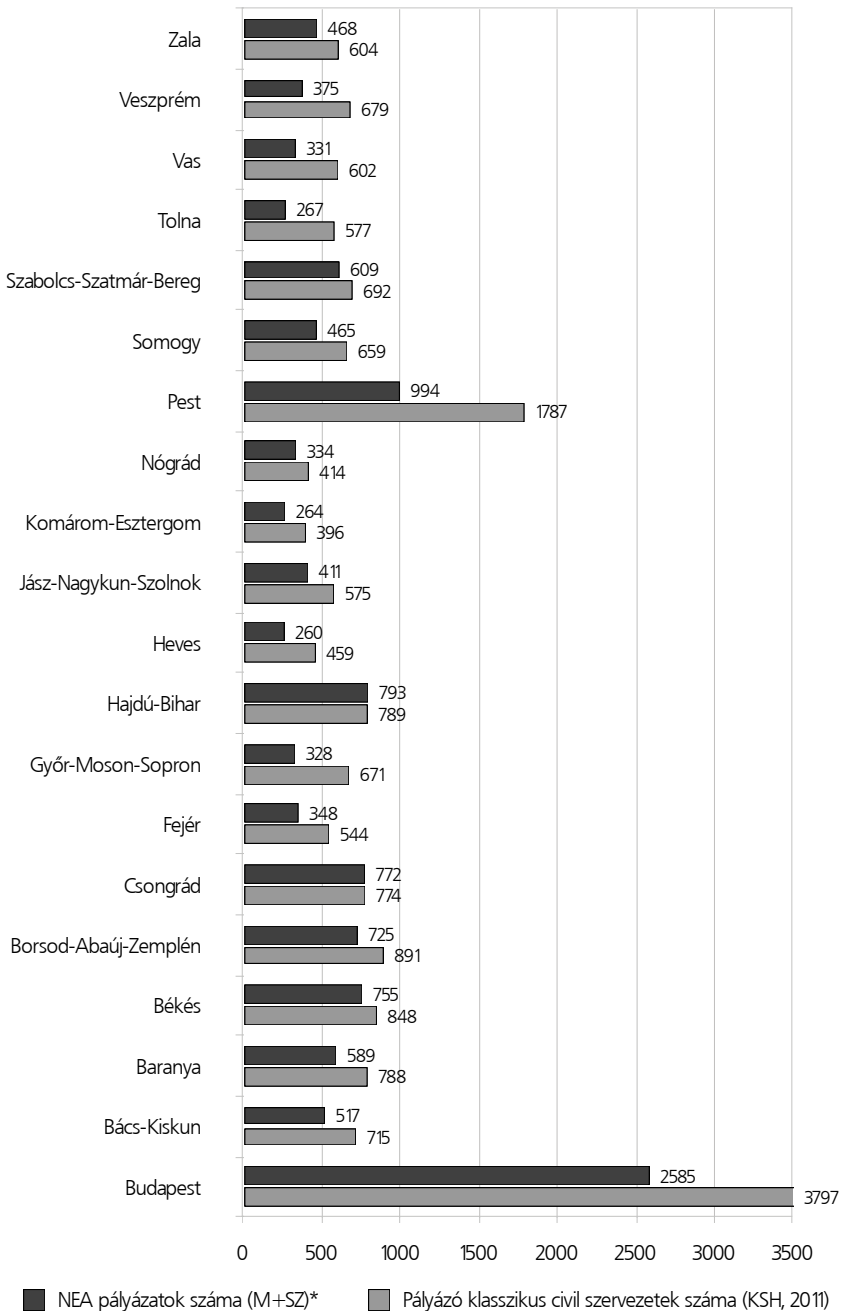
Bevezetés

■ A civil szervezetek támogatása mindig központi kérdése volt/lesz a magyarországi szervezetek működésének. Egészében elmondható, hogy a magyarországi civil szervezetek pályázati aktivitása nem túl jelentős. Ha a civil szervezetek pályázati úton szerzett bevételét viszonyítjuk a szektor összbevételéhez, akkor jól látszik, hogy az így nyert bevétel nem éri el a szektor teljes bevételének 10 százalékát. És tendenciáját tekintve az elmúlt évtizedekben sem nagyon változott, azaz 8 és 10 százalék között mozgott. Anélkül, hogy a részletekbe mennénk, jól látható, hogy a gazdasági válság, illetve a 2010. évi parlamenti választás jelentősen átrendezte a viszonyokat. Vizsgálatomban elsősorban a 2010-től eltelt időszakot tekintem viszonyítási alapnak, ezért erről a pontról kezdem elemezni a helyzetet. 2010-ben 18 ezer szervezetnek volt pályázati bevétele, ami az összes szervezet tekintetében közel 28 százalékos arányt mutat. A szervezetek ilyen módon megszerzett forrásai meghaladták a 121 milliárd forintot, ami egy pályázatot nyert szervezetre vetített pályázati bevétel tekintetében 6,7 millió forintot tett ki. Bár a szervezetek által pályázat formájában nyert bevételek 20 százalékkal nőttek 2009-hez képest, azonban az összbevételhez viszonyított arányuk csak 10 százalékot tett ki. Ugyanakkor pozitívum, hogy a pályázati bevétellel rendelkező szervezetek több mint 90 százaléka klasszikus civil. A legtöbb pályázatot nyert szervezet a kultúra és szabadidő tevékenységcsoportba tartozik, viszont az egy szervezetre jutó pályázati bevétel a szabadidős szervezeteknél meglehető-

1. ábra. Pályázati bevétellel rendelkező klasszikus civil szervezetek aránya megyék szerint, 2010 és 2011-ben

2. ábra. A 2011-ben pályázati bevétellel rendelkező klasszikus civil szervezetek és a 2012-ben a NEA-hoz pályázatot benyújtott civil szervezetek száma megyék szerint

* (M+SZ) értelmezése: a működési és szakmai pályázatok összegét mutatja.

sen alacsony, valószínűleg sokan kaptak kis összeget (KSH 2012:38). Ezzel szemben a gazdaságfejlesztő, a kulturális, az oktatási és a szociális tevékenységet végző szervezetek rendelkeznek a legnagyobb pályázati bevétellel, ugyanis e négy területen tevékenykedő szervezetek a pályázati bevételek közel 60 százalékával gazdálkodhatnak. Bár 2011-re összességében 6 milliárd forinttal nőtt az állami támogatás mértéke, azonban ennek 70 százaléka a nonprofit gazdasági társaságokhoz, illetve a közalapítványokhoz került. A klasszikus civil formáknak tekinthető (magán-) alapítványok és egyesületek esetében a központi állami támogatás abszolút értékben is 6 milliárd forinttal esett vissza, és ez a bevételi forma az összes bevételük 31 százalékát tette ki, szemben a 2010. évi 34 százalékkal szemben. A szervezetek pályázati aktivitását jelzi, hogy közel 19 ezer szervezet rendelkezik ilyen bevétellel, ami közel 1 százalékkal több (28,6 százalék), mint 2010-ben. A pályázati bevétel tekintetében a klasszikus civil szervezetek aránya már meghaladja a 92 százalékot. Ugyanakkor a pályázat útján megszerzett bevétel 4 milliárd forinttal alacsonyabb, mint 2010-ben. Így az egy pályázatot nyert szervezetre jutó pályázati bevétel is csökkent 6,7 milliőről 6,2 millióra. Vizsgálatunk szempontjából a klasszikus civil szervezetek a lényegesek, ezért nézzük meg ezen csoport pályázati bevételének alakulását 2010 és 2011-ben megyék szerinti bontásban is.

A klasszikus civil szervezetek átlagos pályázati aktivitását (13,6 százalék) szinte valamennyi megyében meghaladják a szervezetek. Ebből a szempontból érdekesnek mondható, hogy Budapest, Pest megye és Veszprém megye klasszikus civil szervezeteinek pályázati bevétele nem éri el az átlagot. A legjelentősebb pályázati bevétellel Nógrád, Baranya, Szabolcs-Szatmár, Vas és Zala megye klasszikus civil szervezetei rendelkeznek, ahol Vas megyét és Zalát leszámítva valamennyi klasszikus civil szervezet jelentősen tudta növelni pályázati bevételét 2010-hez viszonyítva.

Ezekután megvizsgáltam azt, hogy az egyes megyék pályázati aktivitása milyen viszonyban van a Nemzeti Együttműködési Alap pályázatainak területi arányával.

Mint látható, ez teljesen más képet mutat, mint amit az 1. ábrán megfigyelhettünk. Ebben a tekintetben Budapest és Pest megye klasszikus civil szervezetei jelentős mértékben kiemelkednek a többi megye hasonló szervezetei közül.

Ugyanakkor az ábrából az is jól látható, hogy a fővárost és Pest megyét leszámítva valamennyi megye klasszikus civil szervezetei számára a NEA mint forrásszerző lehetőség közel azonos súllyal jelenik meg, mint más pályázati forrás. Más szóval úgy is fogalmazhatnánk, hogy a NEA a vidéki civil szervezetek számára az egyik legmeghatározóbb lehetőség arra, hogy pályázati bevételhez jussanak. Ez még akkor is igaz, ha a 2011-es adatokat vizsgálva látható, hogy a klasszikus civil szervezetek központi állami támogatása 6 milliárd forinttal visszaesett. A KSH szakértői a csökkenést elsősorban az NCA támogatási keretének 2011. évi szűkítésével magyarázzák, hiszen a korábbi időszak 6-7 milliárd forintos támogatásához képest először 2,5, majd 3,3 milliárd forintra csökkent az alap, majd az azt felváltó NEA pályázati kerete.

A fentieket is figyelembe véve mindenképpen megállapítható, hogy a magyarországi civil szervezetek rendszerváltás utáni történetét tekintve talán minden kétséget kizáróan egyik legérdekesebb kísérlete volt a Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) 2003-as megalko-

tása, majd az azt felváltó Nemzeti Együttműködési Alap létrehozása. Az eltelt tíz év és a konkrét működésben eltelt kilenc év lehetőséget teremt arra, hogy alaposabb vizsgálat alá vessük mindkét szervezetet és bemutassuk működésüket, elemezzük tevékenységüket.

A Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) mint szervezet

Az Országgyűlés 2003. június 23-án fogadta el a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló 2003. évi L. törvényt, amely hosszú folyamat végén adott egyfajta választ a fel nem ajánlott 1 százalékokhoz kapcsolódó kérdésre. A törvény preambulumban megfogalmazottak egyértelműen kijelölik a kormányzati prioritásokat. Melyek szerint az NCA fő célja a civil szervezetek működésének segítése, azaz *„a civil társadalom erősítése, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának segítése, a kormányzat és a civil társadalom közötti partneri viszony és munkamegosztás előmozdítása az állami, önkormányzati közfeladatok hatékonyabb ellátása érdekében”*.

A támogatásra jogosultak köréből ugyanakkor a törvény nevesítetten kizárja:

- a pártokat és a közvetlen politikai tevékenységet folytató szervezeteket,
- a munkaadói és munkavállalói érdekképviseleteket,
- a biztosító egyesületeket,
- a közalapítványokat, valamint
- a költségvetési törvény alapján közvetlenül támogatott szervezeteket.

NCA-támogatást tehát csak az ún. klasszikus civilnek számító egyesületek és az egyesülési jog hatálya alá eső egyéb társadalmi szervezetek, a magánalapítványok és a szakmai érdekképviseletek kaphatnak.

Az NCA mindenképpen újszerű volt abban a tekintetben, hogy a támogatási összegek felosztásáról civil szervezetek képviselői közül választott kollégiumok döntöttek, ami azt jelenti, hogy az NCA-t irányító testület, a Tanács szintén civil képviselők (többségből) állt.

Az NCA irányító testülete a 17 tagból álló Tanács. Elsődleges feladata a működési szabályok és a támogatáspolitikai alapelvek meghatározása, valamint a rendelkezésre álló források kollégiumok közötti felosztása. A tanácstagok közül kettőt jelölt az Országgyűlés illetékes bizottsága, hármat pedig a törvényességi felügyeletet ellátó minisztérium vezetője (a legutolsó időszakban a szociális és munkaügyi miniszter). A többi 12 tagot a civil szervezetek által delegált elektorok választották meg.

A pályázatok elbírálása az NCA kollégiumainak feladata volt. Ezek a kollégiumok részben regionális, részben civil szakmai szempontok alapján szerveződhetnek. A törvény nem rendelkezett a kollégiumi szerkezet kialakításáról, ebben a kérdésben a Tanács szabadon dönthetett. A kollégiumi tagok közül egy miniszteri delegáltként került be a testületbe, a többieket a civil elektorok választották.

2004-ben az alábbi, az akkori miniszter által elfogadott és az újra választott Tanácsok által is többé-kevésbé változatlanul hagyott kollégiumi struktúra került kialakításra:

Országos és regionális kollégiumok:

- Országos Hatókörű Civil Szervezetek Támogatásának Kollégiuma;
- Közép-Magyarországi Regionális Kollégium;
- Közép-Dunántúli Regionális Kollégium;
- Nyugat-Dunántúli Regionális Kollégium;
- Dél-Dunántúli Regionális Kollégium;
- Észak-Magyarországi Regionális Kollégium;
- Észak-Alföldi Regionális Kollégium;
- Dél-Alföldi Regionális Kollégium;

Szakmai kollégiumok:

- Civil Szolgáltató, Fejlesztő és Információs Kollégium;
- Civil Önszerveződés, Szakmai és Területi Együttműködés Kollégiuma¹;
- Nemzetközi Civil Kapcsolatok és Európai Integráció Kollégiuma.

Az NCA működtetésével kapcsolatos feladatok ellátásában nem csak a Tanács, hanem a Miniszteri Titkárság is tevékenyen részt vett. Fő feladata az Alapprogram törvényességi felügyelete, az elektori választások lebonyolítása és a kezelő szervezet feladatkörébe nem tartozó, az Alapprogram működtetésével összefüggő feladatok ellátása volt.

Az NCA 2004 és 2011 között közel százezer pályázat megvalósításához biztosított mintegy 60 milliárd forint támogatást. A törvény szerint ugyan az NCA bevételi forrását az az összeg jelenti, amely megegyezik az előző költségvetési évben az SZJA 1 százalékának az állampolgárok által felajánlott és kiutalt összegével, de az Országgyűlés 2007-ben és 2008-ban eltért a törvényben meghatározottaktól és a felajánlott összegtől függetlenül, attól lényegesen kisebb összegben 6,8 milliárd forintban maximálta az NCA rendelkezésére álló összeget. 2010-ben a kormányváltás évében érte el az alap a legnagyobb elosztható forrás keretet, amikor 77 milliárd forint állt az Alap rendelkezésére (6,31 milliárd forint volt a szétosztható keret összege). Ezt követően az Alap költségvetése jelentősen csökkent (ez részben annak is köszönhető volt, hogy a Fidesz vezette kormány ekkor egy teljesen más Alap kialakításán dolgozott, amit összekötött egy átfogó jogalkotási folyamattal is), ekkor már csak 3,6 milliárd volt az Alap rendelkezésére álló keretösszeg, amiből 3,3 milliárd forintot osztottak szét a pályázatok között. A korábbi pályázatokat kezelő ESZA Nonprofit Kht. helyett új kezelő szervezetet hozott létre a kormányzat Wekerle Sándor Alapkezelő néven.

Az NCA első éveinek tapasztalatai már a kezdet kezdetén ellentmondásosak voltak. A „forrásbővülés” kétségtelenül pozitív hatása mellett az NCA belső ellentmondásai egyre inkább láthatóvá váltak (csökkent az egy pályázatra jutó támogatási összeg, magas maradt a hiánypótlásra szoruló pályázatok aránya, nőtt a döntéshozók érintettségébe tartozó szervezetek támogatási mértéke, szakmai monitoring hiánya, működési költségek értelmezési problémái, támogatások csúszása stb.).

Talán ennek is köszönhetően szinte folyamatosak voltak bizonyos változások a Tanács támogatáselosztással kapcsolatos döntéseiben.² A lehetséges pályázók körének meghatározásában és a támogatási keretösszeg kollégiumok közötti 2004-es felosztásában igen markánsan fejeződött ki az a szándék, hogy az NCA-támogatások járuljanak hozzá

a területi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, a központi állami támogatások koncentrációjának mérsékléséhez. Ennek érdekében a működési támogatásokat – közhasznúságtól függetlenül – minden olyan civil szervezet számára elérhetővé tették, amely megfelelt a törvényben megszabott kritériumoknak. A közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú minősítést csak azoknál a szervezeteknél írták elő követelményként, amelyek a szakmai kollégiumokhoz pályáztak projekt támogatásokért.

Valamelyest megemelték a szélesebb körben elérhető működési támogatások keretösszegét is. Ezzel kapcsolatban maga az NCA törvény csak az alsó határt írta elő. Pontosabban azt kötötte ki, hogy a rendelkezésre álló összegnek legalább 60 százalékából a civil szervezetek működési költségeinek fedezését kell támogatni. Hosszas viták után a Tanács úgy határozott, hogy ezt az arányt 65 százalékra emeli, és a területi kollégiumokat bízza meg a működési, a szakmai kollégiumokat pedig a programtámogatások szétosztásával.

A területi kollégiumok közötti forrásmegosztás több különböző szempont egyidejű figyelembevételével történt. Ugyanis a nyers esélyegyenlőségi elv érvényesítését az szolgálta volna, ha a keretek felosztása az egyes régiókban bejegyzett nonprofit szervezetek számához igazodna, függetlenül azok összetételétől, működési, gazdasági jellemzőitől és az adott régió gazdasági helyzetétől. Viszont a nonprofit szektor nagy, már korábban intézményesült (jórészt országos hatókörű) szervezeteinek megerősítéséhez nyilvánvalóan sokkal magasabb összegekre lenne szükség, mint a kisebb szervezetek működésének segítéséhez. Ezt a megfontolást a bevételek vagy kiadások spontán kialakult arányaihoz igazított elosztással lehetett volna érvényesíteni. Ugyancsak megfontolandó tény volt az is (a szolidaritási elv alapján), hogy a hátrányos helyzetű régiók nagyobb támogatásban részesüljenek mint a viszonylag kedvezőbb helyzetűek.

A különböző megközelítések együttes alkalmazása a gyakorlatban két lépésben történt. Elsőként a Tanács azonos súllyal vette tekintetbe a szervezetszámok és a folyó kiadások regionális megoszlását, és ennek megfelelően alakította ki az elosztható támogatási összeg területi kollégiumok közötti belső arányait. Második lépésben ezeket az arányokat a hátrányos helyzetű régiók támogatása, a területi különbségek csökkentése érdekében tovább finomította.

Az országos keret rovására megnövelte azoknak a régióknak (Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Dunántúl) a részesedését, ahol a civil társadalom gyengébb, a gazdasági fejlettség alacsonyabb, és a foglalkoztatási helyzet rosszabb volt az átlagnál.

Ezek a szempontok a további években a keretösszegek meghatározása során kimondva már nem jelentek meg, bár – mivel az elosztási arányok alig-alig módosultak – hallgatólagosan tovább éltek.⁴ 2004 és 2011 között folyamatosan csökkent az országos szervezetek számára igénybe vehető összegek aránya, ami főleg az észak- és dél-alföldi régió által megpályázható támogatások arányát növelte.

2007-ben sem nőtt az egy szervezetnek nyújtható NCA-támogatás felső határa (18 millió forint, ebből maximum 7 millió forint a működési támogatás), amelynek megszabásával a támogatások nagy szervezeteknél való koncentrálódását kívánták megakadályozni.⁵

1. táblázat. Az egyes kollégiumok közötti forrásmegosztás, 2004–2011

Regionális Kollégiumok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011
Országos Kollégium	24,8%	23,0%	22,5%	20,9%	20,2%	18,0%	18,8%
Közép-Magyarországi Kollégium	13,9%	13,5%	13,5%	14,3%	14,4%	18,5%	15,8%
Közép-Dunántúli Kollégium	5,1%	5,6%	5,6%	5,4%	5,4%	4,9%	6,1%
Nyugat-Dunántúli Kollégium	5,0%	5,5%	5,5%	5,4%	5,4%	5,9%	6,4%
Dél-Dunántúli Kollégium	5,3%	5,8%	5,8%	6,4%	6,4%	6,1%	7,3%
Észak-Magyarországi Kollégium	6,1%	6,5%	6,5%	6,3%	6,4%	6,7%	6,5%
Észak-Alföldi Kollégium	6,6%	6,7%	6,7%	6,8%	6,8%	7,8%	8,2%
Dél-Alföldi Kollégium	5,5%	7,0%	7,5%	7,9%	8,0%	8,2%	8,7%
Összesen	72,2%	73,5%	73,5%	73,5%	73,0%	73,0%	77,9%
Szakmai kollégiumok program pályázatok							
Civil Szolgáltató, Fejlesztő Kollégium	10,6%	10,1%	10,1%	10,3%	10,1%	7,0%	11,5%
Civil Önszerveződés Kollégiuma	6,6%	6,4%	6,3%	6,4%	6,3%	4,9%	1,8%
Nemzetközi Civil Kapcsolatok Kollégiuma	10,6%	10,0%	10,0%	9,9%	10,1%	7,0%	8,8%
Összesen	27,8%	26,5%	26,5%	26,5%	27,0%	18,9% ³	22,1%

A Tanács 2007-re vonatkozóan új támogatási elvet fogadott el. A szakmai kollégiumokhoz benyújtott pályázatok esetében a kollégium támogató határozata során nem ítélt meg a kért összeg 80 százalékánál kevesebb támogatást. Abban az esetben, ha a kollégium a programot ugyan támogatásra méltónak ítéli meg, azonban erre csak a kért összeg kevesebb mint 80 százalékát tartja indokoltnak, úgy támogató határozatában indokolnia kellett döntését, és meg kellett neveznie azt a programelemet vagy költség típusokat, amelyekre a támogatást megítéli. A 2008. évi forráselosztásról az NCA Tanács már a 2007. október 10-i ülésén úgy döntött, hogy azokat a korábbi évek támogatási igényei, adatai alapján bizonyos kiigazításokkal állítja össze úgy, hogy abban a 2007. évi igényeket 50 százalékban, a 2006-os és 2005-ös igényeket 25 százalékban veszi figyelembe.

A változásokhoz tartozik az is, hogy 2007-ben zárult le az NCA-ról szóló törvény módosításának társadalmi vitája.⁶ Az előterjesztés szerint a törvény módosításának célja a pályázati rendszer hatékonyságának előmozdítására és a folyamatok gördülékenyebbé, életszerűbbé tételére irányultak. Így került „terítékre” a költségvetési forrás számítási módjának átalakítása, a támogatásra jogosult szervezetek körének felülvizsgálata valamint a testületi határozatok elleni jogorvoslat szabályainak módosítása. De említést érdemlőek a törvenymódosításnak azon elemei is, amelyek az NCA belső szabályainak módosításával foglalkoztak (pl. testületi tagok díjazása, összeférhetlenségi szabályok, az Alapprogram nyilvánossági, tájékoztatási, beszámolási kötelezettségei).⁷

Az NCA törvény végrehajtási rendeletének 2008. február 10-étől életbe lépő módosítása próbálta kezelni a technikai problémák többségét, és a pályázatokat menedzselő szervezet is változott: a Magyar Államkincstár helyett 2007-től az ESZA Kht. vette át a fel-

adatot. Ezzel párhuzamosan új, elektronikus rendszer (EPER) lépett életbe, mely csökkentette a pályázók adminisztratív terheit, és módosultak a hiánypótlások feltételei is.

2008 második felében több, az NCA további működése szempontjából fontos esemény is zajlott: ősszel zárult az NCA-választásokhoz kapcsolódó civiljelölt-állítási rendszerbe való bejelentkezés, októberben zajlott az NCA törvény módosításának általános vitája az Országgyűlésben, és ezzel szinte egyidejűleg több, mint ötszáz civil szervezet kérte a pénzügyminisztert, hogy az NCA 2009-ben kapja meg a törvényben meghatározott összeget. (Bár ez végül nem teljesült, a 2009-es évre megállapított összeg magasabb – 7,7 milliárd forint – lett mint a két korábbi évben.) A Parlament 2008. december 1-jei ülésén fogadta el az NCA törvény módosítását (2008. évi LXXXVI. törvény), mely a támogatásra jogosult szervezetek körének felülvizsgálatával, a testületi döntések elleni jogorvoslat szabályainak és az összeférhetlenségre vonatkozó szabályok módosításával elsősorban a rendszer hatékonyságának, átláthatóságának előmozdítását célozta.

Az NCA-hoz minden évben 18 ezer szervezet pályázott ennek többsége működési költségükhöz kért támogatást. Mivel szakmai pályázatot csak közhasznú, illetve kiemelkedően közhasznú szervezetek adhattak be, így számuk lényegesen alacsonyabb volt, mint a működésre pályázóké. Az NCA működési pályázatainak rendszerében a jóváhagyott pályázatok aránya szinte mindig *80 százalék feletti volt*. A pályázat érvénytelenítése vagy elutasító válasz elég alacsony volt. Ezek alapján kijelenthető – a működési pályázatok esetében egyértelműen azt jelentette –, hogy *aki pályázatot adott be az NCA forrásaira az nagyon nagy valószínűséggel meg is kapta azt*.

A pályázati rendszerek egy fontos mutatója az, hogy az igényelt összegeknek mekkora arányát kapják meg végül a pályázók. Ebben a tekintetben nincs nagy különbség az egyes kollégiumok között. *Mindegyik testületben hozzávetőleg 30 százalék körül alakul ennek a mutatónak a mértéke*. Ugyanakkor a *bírálatban érintett szervezetek minden kollégiumban többször annyi pályázati pénzt nyernek, mint a bírálatban részt nem vevő szervezetek*.⁸ Az érintettség »vádja« és annak súlya a pályázati pénzek megszerzésében végig kísérő jelensége maradt az NCA-nak. Többször »nekifutottak« (mind a Tanács, mind a kollégiumok) a probléma megoldásának, de mindannyiszor végül meghátrálásra kényszerültek. A fő érv az összeférhetlenség fenntartása mellett az volt, hogy nem lehet hátrányosan megkülönböztetni azokat a szervezeteket, amelyek képviselője az NCA valamely szervezetének tagja. Továbbá így mégis átlátható és nyomon követhető ki(nek) a szervezete végül is mennyi támogatást kapott. Hogy ez összességében mekkora szerepet játszott, azt jól mutatják Ciboly Ádám, Nagy C. Ádám és Kákai László elemzései. Míg a beérkezett pályázatok átlagosan hattizede nyert, addig az érintett pályázatok esetében több mint nyolctized. Kirívó az országos, a közép-dunántúli, a nyugat-dunántúli, az észak-magyarországi, illetve a dél-alföldi kollégium, ahol nem volt olyan érintett pályázat, amely ne nyert volna 2007-ben. Ha ezt az összefüggést a megítélt és az igényelt összeg vonatkozásában is megvizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy az észak-alföldi, észak-magyarországi és közép-dunántúli régiókban (23-23 százalék), a dél-alföldi (28 százalék), az országos (36 százalék) és a közép-magyarországi régióban (59 százalék) mutatkozik nagy különbség a nyertes és az érintett pályázatok között (Nagy 2008:90–91).⁹ Ciboly Ádám

az NCA honlapjáról¹⁰ letölthető táblázatok alapján készített összefoglaló számítása szerint a 2007–2008-as időszak vonatkozásában az NCA rendelkezésére álló összes felhasználható keret kb. 13 százaléka¹¹ jutott annak a 121 embernek az érdekkörébe, akik funkciót vállaltak az Alapprogram kollégiumaiban vagy a Tanácsban (Ciboly 2009:172). Kákai László a NCA-t vizsgáló kutatásában kimutatta, hogy míg a pályázatoknak csupán 2,1–2,7 százalékát adták be olyan szerveződések, amelyek érintettek a működési pályázatok elbírálásában. A bírálatban érintett szervezetek minden kollégiumban többször annyi pályázati pénzt nyernek, mint a bírálatban részt nem vevő szervezetek. Mind 2007-ben, mind 2008-ban ez a különbség legalább kétszeres volt. Az Észak Magyarországi Regionális Kollégium esetében azonban az ötszörös értéket is elérte. A működési pályázatok elemzése kapcsán egyértelműen látható volt, hogy az *NCA működési pályázati rendszere tehát teljesen kettészakadt: egy szűk kisebbség elvitte a pályázati pénzek nagy részét, a pályázók többségének így csak a források kisebbik részén való osztozás maradt* (Kákai 2010).

Mind 2007-ben, mind 2008-ban a jóváhagyott pályázatok 73-75 százalékát kitevő átlag alatti összeget kapók, az összes megítélt forrásnak csupán 32,4, illetve 27,1 százalékát kapták. A hozzávetőleg 24-25 százalékos részesedéssel jelen levő átlag feletti ezzel szemben az összes elnyert összeg 66-68 százalékát szerezték meg. Ha megpróbáljuk azonosítani, hogy *kiket is jelenthet ez a szűk kisebbség*, akkor földrajzi tekintetben azt mondhatjuk, hogy főleg a közép-magyarországi régióban működő szervezetek sorolhatók ebbe a körbe. Természetesen minden régió képviselteti magát ebben a csoportban, de *a fővárost és Pest megyét magába foglaló térség dominanciája egyértelmű*. A képet finomítja azonban az, ha a településtípust is bevonjuk a vizsgálatba. Ez alapján elmondható, hogy a főváros és a megyei jogú városok vannak felülreprezentálva ebben a csoportban, vagyis *a fővárosban és az ország nagyvárosaiban működő szerveződések* a meghatározó alakjai ennek a körnek (Kákai 2010).

Az NCA rendszerét és azon belül a Tanács és kollégiumok tevékenységét tehát így összegezhethetném:

- a kollégiumok lényegében egy „saláta” pályázatot írtak ki, amelyben nem igazán volt differenciálási lehetőség az igények között;
- a pályázati rendszer nem volt tekintettel arra, hogy a szervezet a támogatást mire kérte;
- a pályázati rendszeren belül nem voltak vagy csak elvétve felállított kategóriák.

A tanácsi és a regionális kollégiumi dokumentumok, valamint az ezzel kapcsolatos interjúk azt a véleményt támasztják alá, hogy az NCA működése során nem jutott el arra a szervezetműködtetési szintre, ami egy világos, indikátorokkal alátámasztott pályázati rendszer kiépítését eredményezhette volna. Ehhez nyilvánvalóan társultak bizonyos fogalmi definiálatlanságok is (önkéntesség, civil részvétel, közhaszon, esélyegyenlőség, társadalmi hasznosulás stb.), melyek együttesen eredményezték azt, hogy sem a Tanács, sem pedig a Kollégiumok nem tudtak olyan pályázati irányelveket kijelölni, ami a normatív (az összegek egy meghatározott logika mentén történő szétosztása) elvet egy pályázati szisztéma felé mozdították volna el.

Fontos szabályként került be a civil törvénybe azon passzus, amely az elnök szerepének erősítésének irányába mutat, nevezetesen arról rendelkezik, hogy amennyiben a Tanács elnöke a kollégiumnak a pályázat elbírálására vonatkozó támogató döntésével nem ért egyet, akkor azt – a döntés végrehajtásának felfüggesztésével egyidejűleg, indoklással – végleges elbírálás végett a Tanács elé terjeszti, amelyről a Tanács tizenöt napon belül köteles ülésén döntenie.¹⁷ Ha e mellé illesztjük a civil törvény 62. § (1) bekezdését, mely azt mondja ki, hogy „a kollégium döntéseiben nem vehet részt a Tanács elnöke és tagja”, akkor ez egy érdekes jogi helyzetet eredményez, mivel ezen lehetőséggel élve a Tanács elnöke a 2012-ben kiírt valamennyi kollégium által elbírált működési és szakmai pályázat eredményét felfüggesztette, majd egy új döntési listát terjesztett a Tanács elé, amit az elfogadott. Mivel ez esetben a kollégiumok már nem foglalhattak állást, így lényegében a Tanács döntéshozóvá vált, mivel ezzel az aktussal a kollégiumok által elfogadott döntési listákhoz képest egy más lista került véglegesítésre. Ez az anomália a 2013. évi pályázatoknál is megismétlődött. Ami a szerződés-kötés és a szervezeteknek a pályázati pénzekhez való hozzájutásának időpontját is lényegesen kitolta. Ezen gyakorlat valójában satuba szorítja a kollégiumi döntéseket, vagy inkább súlytalanná teszi azokat. Lényegében a pályázatok végső sorsa egyetlen ember (az elnök) döntésétől függ, ami egy pályázati forrással gazdálkodó és jelentős számú pályázó szervezet esetében nehezen indokolható (Kolejanisz–Móra 2013). Ezt az ellenmondást azóta sem oldotta fel a törvényalkotó.

A Nemzeti Együttműködési Alap kollégiumait a civil törvény 73. § (2) bekezdés c) pontjában kapott felhatalmazásának megfelelően – az 5/2012 (II. 16) számú KIM miniszteri rendeletben (NEAr.) 24. § (1) bekezdése alapján kerültek megalakításra.

A NEA kollégiumai: döntenek a források felhasználásáról, kiírások elkészítéséről, a beérkezett pályázatok elbírálásáról, azok tartalmi hiánypótlásáról, valamint a támogatott célok megvalósulásának szakmai ellenőrzéséről. A kollégiumok tehát az NCA-hoz hasonlóan a konkrét, operatív döntések meghozatalának fórumai. Egy-egy kollégium *kilenctagú*, három tagja a civil jelöltállítási rendszeren keresztül kerül megválasztásra, három tagot a kormányzati ágazati szakpolitikai feladatot ellátó miniszter delegál, három tagot pedig a miniszter saját hatáskörben jelöl ki. A miniszter jogosítványai körébe tartozik, hogy a kollégium tagjai közül kinevezze kollégium elnökét, továbbá jóváhagyja a kollégium ügyrendjét.

A kollégiumok belső, szervezeti működésének szabályaival kapcsolatban megfelelő mozgásteret hagy a törvény a civil szakma, az ágazat jellegzetességeinek leginkább megfelelő kollégiumi működési szabályok ügyrendben történő meghatározására. A kollégiumok ügyrendjének elfogadását a civil törvény kétharmados szavazati többséghez köti.¹⁸

A NEAr 1. melléklete tartalmazza az egyes kollégiumok elnevezését és az egyes kollégiumok által lefedett tevékenységi körök megnevezését.

A döntéshozatal szempontjából a kollégium akkor döntésképes, ha a tagjainak több mint fele a szavazásban részt vesz. A kollégium minden tagjának egy szavazata van. A kollégium a döntéseit a tagok legalább felének egyetértésével hozza meg.¹⁹

A kollégium működésének szabályait – a jogszabályok és a Tanács vonatkozó döntéseinek keretein belül – ügyrendjében maga határozza meg.

2. táblázat. Kollégiumok elnevezése a tevékenységi körük szerint

Kollégium elnevezése	Lefedett tevékenységi körök
Nemzeti összetartozás	Az európai integráció és a kárpát-medencei együttműködés, mint a határon túli magyarsággal kapcsolatos nemzetközi tevékenység elősegítése, továbbá a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek, valamint az emberi és állampolgári jogok védelme
Új nemzedékek jövőjéért	A nevelés és oktatás, képességfejlesztés, gyermek- és ifjúsági érdekképviselet, gyermek- és ifjúságvédelem, egészségmegőrzés, betegségmegelőzés, gyógyító, egészségügyi rehabilitációs tevékenység, kábítószer-megelőzés, természet- és környezetvédelem
Mobilitás és alkalmazkodás	Az élet és vagyonbiztonság, a közbiztonság, polgári védelem, önkéntes tűzoltás, mentés és katasztrófaelhárítás, közrend és közlekedésbiztonság védelme, szabadidő, hobbi és sport, a nők és férfiak esélyegyenlőségének védelme
Közösségi környezet	A kulturális tevékenység, közművelődés, tudomány és kutatás, hagyományápolás, audio- és telekommunikáció, informatika, elektronikus hírközlés, szak- és felnőttképzés, ismeretterjesztés, társadalmi párbeszéd, fogyasztóvédelem, a település és közösségfejlesztés területén működő civil szervezetek
Társadalmi felelősségvállalás	Nonprofit szervezeteknek, ernyőszervezeteknek nyújtott szolgáltatások, szakmai és érdekképviselet, adományozás, szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása, rehabilitációs foglalkoztatás, hátrányos helyzetű rétegek segítése, egyéb nonprofit tevékenységek területén működő civil szervezetek

Mint arra korábban utaltam a Tanács döntései a kollégiumok számára kötelezőek. A kollégiumnak a Tanács által meghatározott támogatási célok alapján, a Tanács elnökének egyetértésével tárgyév február 15-éig döntenie kell a pályázatok kiírásáról.²⁰ A Tanács elnökének egyetértése vagy döntés hiányában a pályázat kiírásáról a Tanács a kollégium javaslatának megérkezésétől, vagy döntés hiányában a határidő elteltétől számított tizenöt napon belül köteles döntenie.²¹

A NEA pályázatai

Az Alap bevételi forrásai közül elsődleges a tárgyévre vonatkozó költségvetési törvényben az Alap támogatásaként meghatározott összeg: 2012. évben 3,38 milliárd forint. Ez azt jelenti, hogy a NEA fejezeti előirányzattá vált a korábbi NCA-hoz viszonyítva, mivel a rendelkezésére álló források legnagyobb részét az éves költségvetési törvényben határozza meg az Országgyűlés. Korábban az NCA működése során a mindenkori, a személyi jövedelemadóból évente történő felajánlások alapján határozta meg a forrásösszeget: az NCA-ról szóló 2003. évi L. törvényben a felajánlások összegéhez kötötték az évente tá-

mogatásként kiosztható forrást. Bár, mint azt korábban bemutattam, a valós összeget egyetlenegyszer sem biztosította a költségvetés az Alapprogramnak, ennek ellenére is nagyságrendekkel nagyobb forrásból gazdálkodhatott az NCA, mint később a NEA. További költségvetési forrást jelenthetnek az átvett központi költségvetési előirányzatok és költségvetési támogatások is.

NEA-ból két módon lehet támogatást kapni: pályázat útján (működésre és szakmai programokra²²) és egyedi módon a miniszteri keretből, ugyanis a NEA rendelkezésére álló tárgyévi támogatási forrás tíz százalékáról a miniszter saját hatáskörében dönthet. Hasonlóan az NCA-hoz, a NEA tárgyévi támogatási forrás hatvan százaléka fordítható pályázat formájában civil szervezetek működésének támogatására, melyre kétféle lehetőséget biztosít a törvény:

- civil szervezetek által gyűjtött és elektronikusan bevallott adományok után járó ötszázalékos normatív kiegészítés, amelyet a civil szervezet működési költségeinek fedezésére fordít legfeljebb a tárgyévi támogatási keret tíz százalékáig;
- civil szervezet működésének támogatása;

A törvény szerint a támogatási forrás harminc százalékához pályázat útján juthatnak a civil szervezetek, a célok, melyre a szakmai pályázatok készülhetnek a következők lehetnek:²³

- civil szervezeteket érintő évfordulók, fesztiválok, hazai és határon túli rendezvények támogatása;
- nemzetközi civil kapcsolatokban a magyarországi civil szervezetek jelenlétének biztosítása, hazai és határon túli rendezvényeken, fesztiválokon történő részvétel támogatása, nemzetközi tagdíjakhoz támogatás biztosítása, európai integrációt elősegítő programok támogatása;
- civil szférával kapcsolatos tudományos kutatások, monitoring tevékenység és nyilvántartási feladatok támogatása;
- civil szférával kapcsolatos szolgáltató, tanácsadó, oktatási, fejlesztő, segítő, illetve esélyegyenlőséget és akadálymentességet elősegítő tevékenység és intézmények támogatása;
- civil szférát bemutató kiadványok, elektronikus és írott szakmai sajtó támogatása;
- civil szervezetek pályázati önrészeinek támogatása;
- adományozó szervezeteknek szóló juttatás a Nemzeti Együttműködési Alap Tanácsa (továbbiakban: Tanács), illetve a kollégiumok egységes elvek mentén meghatározott, forrásautomatizmus biztosításáról szóló döntései alapján;
- civil érdek-képviselési tevékenység támogatása;
- az Alap működtetésével kapcsolatos költségek fedezete.

Ezenkívül – mint azt említettem – az Alap 10 százalékáig a miniszter²⁴ egyedi támogatási kérelmek alapján nyújthat támogatást civil szervezeteknek. Azonban ehhez nem határoz meg lényegesen eltérő feltételeket, mint amit a működési vagy szakmai pályázatokhoz a törvény meghatározott. Ez azt jelenti, hogy egyedi kérelem alapján kérhető működésre vagy valamilyen konkrét szakmai programra is.²⁵ Ezalól egyetlenegy esetben van kivétel, ha az adott szervezet két éven keresztül sikeresen pályázott, de a 3. évben nem

nyújt be NEA pályázatot,²⁶ akkor ez azt is jelenti, hogy a szervezet egyedi támogatásban kérelemre sem részesülhet.

Fontos szabály, hogy egy szervezet csak két egymást követő évben nyerhet támogatást a NEA-ból, utána egy év „szünetet” kell tartania. E szabállyal lényegében azt volt a cél, hogy a szervezetek bevételeik tervezése kapcsán a több lábon állás irányába mozduljanak el és ne alakulhasson ki az NCA-nál tapasztalható gyakorlat, hogy a szervezetek jelentős köre lényegében előre bekalkulálta az évről évre kiírt pályázati forrást a saját költségvetésébe.

Az új szabály a civil támogatási rendszerre vonatkozóan kimondja, hogy az Alap bevétele és év végi maradványa nem vonható el, és az év végi maradványa a tárgyévi bevételi terv teljesülése előtt igénybe vehető (az előző évek kötelezettségvállalásainak fedezeteként).²⁷

További fontos (garanciális?) szabály, hogy az Alapra vonatkozóan zárolási vagy maradványtartási kötelezettség nem írható elő.²⁸ Ezek a szabályok együttesen garanciát nyújtanak arra, hogy amit a mindenkori Országgyűlés az aktuális költségvetési törvényben megszavaz a NEA számára, az biztosan a civilek rendelkezésére álljon. A törvény ugyan garanciaként mondja ki az alap zárolásának és elvonásának tilalmát, azonban arról nem rendelkezik, hogy az alap összege csökkenthető-e. Erre azért lett volna szükség, mert mindjárt az első évben találkozhattunk azzal a jelenséggel, amikor a kormány mind a működési, mind a szakmai pályázatokra rendelkezésre álló keretösszeget 10-10 százalékkal csökkentette.²⁹

A NEA 2012. március 29-én hozta nyilvánosságra első szakmai pályázatát. Mint arra korábban utaltam, az Alap 2012-ben 1 906 320 000 forintot oszthatott szét működési és 953 160 000 forintot szakmai pályázatokra, úgy, hogy az említett összeget egyenlő arányban osztották fel az öt kollégium között, ami azt jelentette, hogy a működési pályázatokra kollégiumonként 381 264 000 forint,³⁰ szakmai pályázatokra pedig kollégiumonként 190 632 000 forint állt rendelkezésre.

A működési pályázat kiírásával az Alap a civil társadalom erősítését, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalását szeretné elősegíteni. A pályázat célja a civil szervezetek működéséhez való hozzájárulás. Ez azt jelenti, hogy a projekteket és szervezeteket megalapozó, kiszolgáló, fejlesztő és adminisztráló, a törvényeknek való megfelelést segítő és a szervezet cél szerinti tevékenységek feltételeinek biztosítása érdekében felmerült kiadás elszámolására biztosít forrásokat. Civil szervezet működéséhez támogatás nem nyújtható, ha annak összege nem éri el a 250 000 forintot. A maximálisan igényelhető támogatási összeg 5 000 000 forint.

A törvény szerint az alábbi szervezetek nyújthatják be elektronikus pályázatukat:

- szövetség vagy
- alapítvány és egyesület, amelyek
- az Elektronikus Pályázatkezelési és Együttműködési Rendszerben (a továbbiakban: EPER) regisztráltak.

Azon szervezetek pályázata érvénytelen, amelyek nyilvántartásba vételéről szóló bírósági határozat 2011. december 31. napját követően emelkedett jogerőre.

A NEA Tanács elnökének és tagjainak, a kollégium elnökének és tagjainak, valamint ezek közeli hozzátartozóinak érdekeltségi körébe tartozóként összeférhetetlennek jelzett szervezet pályázata³¹ érvénytelen. Ez azt jelentette, hogy a jogalkotó el kívánta kerülni az NCA esetében sokat vitatott helyzetet, és egyértelműen úgy határozott, hogy a döntési folyamatban érintett személyekhez köthető civil szervezeteket kizárja a pályázati folyamatból.

Továbbá nem nyújthatnak be pályázatot:

- pártok;
- párt által alapított alapítványok;
- párt részvételével létrehozott egyesületek;
- munkaadói, munkavállalói és gazdasági érdekképviseleti szervezetek;
- biztosító egyesületek;
- egyházak;
- közalapítványok;
- jogi személyiségű és jogi személyiség nélküli nonprofit gazdasági társaságok;
- civil társaság.

A működési pályázatok határidejének lezárulása után kirajzolódtak az egyes kollégiumokhoz pályázó szervezetek tevékenységi kör szerinti összetétele. A NEA első működési pályázata során összesen 8070 darab pályázat érkezett be, az igényelt támogatási összeg 14 600 137 374 forintot tett ki, ami *közel nyolcszorosa volt az elosztható keretösszegnek*. A beadott pályázatok alapján (formai ellenőrzés előtt) jól látható, hogy a legtöbb pályázat a Közösségi környezet és az Új nemzedékek jövőjéért kollégiumhoz érkezett. A legkevesebb pályázat pedig (mindössze 251) a Nemzeti összetartozás kollégiumhoz futott be (Kákai 2012:208–212).

Érdekes megnézni kollégiumonként, hogy milyen tevékenységi körrel rendelkező szervezetek adtak be működési pályázatot.

Ezen kollégiumon belül a beadott pályázatok 81 százaléka három tevékenységi kört érintett. A legnagyobb arányban (55 százalék) kulturális tevékenységű, település és közösségfejlesztésű valamint hagyományápolású szervezetek adták be pályázatukat. A beadott pályázók közül 281 (11 százalék) volt szövetség.³² A pályázók 87 százaléka előfinanszírozott formában adta be a pályázatát. A kért összegek vonatkozásában megállapítható, hogy a pályázó szervezetek 46 százaléka 250 000 és 1 millió forint közötti összegre, 22 százalék 1 és 2 millió forint közötti összegre pályázott. A beadott pályázatok 13 százaléka kért 4 millió forintnál nagyobb összeget.

Az Új nemzedékek jövőjéért kollégiumnál kicsit kiegyenlítettebb megoszlással találkozhatunk, mint a Közösségi környezetnél. Ebben a kollégiumban a beadott pályázatok 70 százaléka koncentrálódik három tevékenységi körre.

Ezek közül a legnagyobb aránnyal (41 százalék) a nevelési és oktatási tevékenységű szervezetek, majd a természet- és környezetvédelem (17 százalék) valamint az egészségmegőrzés (12 százalék) tevékenységű szervezetek emelhetők ki.

3. táblázat. KK Kollégiumhoz pályázó szervezetek tevékenységi köre

Közösségi környezet	
Tevékenység megnevezése	Szervezetek száma/db
Audio- és telekommunikáció	11
Elektronikus hírközlés	5
Fogyasztóvédelem	17
Hagyományápolás	325
Informatika	1
Ismeretterjesztés	98
Közművelődés	143
Kulturális tevékenység	1446
Szak- és felnőttképzés	52
Társadalmi párbeszéd	51
Település és közösségfejlesztés	364
Tudomány és kutatás	111
Összesen	2624

Forrás: Wekerle Sándor Alapkezelő.

4. táblázat. KK Kollégiumhoz pályázó szervezetek tevékenységi köre

Új nemzedékek jövőjéért	
Tevékenység megnevezése	Szervezetek száma/db
Betegségmegelőzés	32
Egészségmegőrzés	254
Gyermek- és ifjúsági érdekképviselet	108
Gyermek- és ifjúságvédelem	155
Gyógyító, egészségügyi rehabilitációs tevékenység	128
Kábítószer-megelőzés	30
Képességfejlesztés	169
Nevelés és oktatás	851
Természet- és környezetvédelem	359
Összesen	2086

Forrás: Wekerle Sándor Alapkezelő.

A Mobilitás és alkalmazkodás kollégium – úgy tűnik – a hobbi- és sportszervezetek elsődleges célpontja, hiszen az ide pályázók 75 százaléka ebből a tevékenységi körből nyújtott be pályázatot.

Talán az öt kollégium közül a Társadalmi felelősség kollégiuma tűnik a legkiegyenlítettebbnek. Bár itt is kimagaslik három tevékenységi kör a többiek közül, azonban az egymáshoz való viszonyukat tekintve kisebb különbségeket mutat, mint a fentebb bemutatott kollégiumok.

5. táblázat. MO Kollégiumhoz pályázó szervezetek tevékenységi köre

Mobilitás és alkalmazkodás	
Tevékenység megnevezése	Szervezetek száma/db
a közbiztonság	103
a nők és férfiak esélyegyenlőségének védelme	17
élet és vagyonbiztonság	16
hobby és sport	1413
közrend és közlekedésbiztonság védelme	38
mentés és katasztrófa-elhárítás	25
önkéntes tűzoltás	106
polgári védelem	58
Szabadidő	118
Összesen	1894

Forrás: Wekerle Sándor Alapkezelő.

6. táblázat. TF Kollégiumhoz pályázó szervezetek tevékenységi köre

Társadalmi felelősségvállalás	
Tevékenység megnevezése	Szervezetek száma
Adományoztatás	14
Családsegítés	48
Tgyéb nonprofit tevékenység	281
Hátrányos helyzetű rétegek segítése	244
Időskorúak gondozása	27
Nonprofit szervezeteknek, ernyőszervezeteknek nyújtott szolgáltatások	71
Rehabilitációs foglalkoztatás	11
Szakmai és érdekképviselet	177
Szociális tevékenység	342
Összesen	1215

Forrás: Wekerle Sándor Alapkezelő.

A legnagyobb arányban a szociális tevékenységgel (28 százalék), az egyéb nonprofit tevékenységgel (23 százalék) és a hátrányos helyzetű rétegek segítségével foglalkozó szervezetek pályáztak.

Végül a legkisebb kollégiumot kell megemlítenem, ahova csupán 251 pályázat érkezett. A pályázatot benyújtott szervezetek döntően két tevékenységcsoport köré szerveződtek. A legnagyobb arányt (63 százalék) az európai integráció és a kárpát-medencei együttműködés képviseli, majd ezt követik (32 százalék) a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel foglalkozó szervezetek.

A Kezelőszervezet a formai áttekintés után 7007 pályázatot minősített érvényesnek, ami egyben azt is jelenti, hogy 1063 pályázat formai hiba miatt elutasításra került. A tá-

mogatási igény összességében valamivel több mint a hatszorosa a rendelkezésre álló ke-
retnek. A legnagyobb (közel tízszeres) eltérés az igényelt támogatás és a kiosztható pénz
között a Közösségi környezet kollégiumánál mutatkozik, de közel kilencszeres az Új nem-
zedékek jövőjéért kollégiumnál és közel nyolcszoros a Mobilitás és alkalmazkodás kollé-
giumnál. A Társadalmi felelősségvállalás kollégium esetében ez a különbség valamivel
több mint ötszörös. A pályázók szempontjából 2012-ben a legjobb választásnak a Nem-
zeti összefogás kollégium tűnik, hiszen itt mutatkozik a legtöbb esély arra, hogy az érvé-
nyes pályázatot beadó szervezetek a legnagyobb valószínűséggel pályázati pénzhez jut-
hassanak, mivel csupán 11 százalékkal érkezett be több igény, mint amit a kollégium szét-
oszthat a hozzá pályázatot benyújtó szervezetek között.

7. táblázat. NŐ Kollégiumhoz pályázó szervezetek tevékenységi köre

Nemzeti összetartozás	
Tevékenység megnevezése	Szervezetek száma
a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek	80
az emberi és állampolgári jogok védelme	14
európai integráció és a kárpát-medencei együttműködés	157
Összesen	251

Forrás: Wekerle Sándor Alapkezelő.

8. táblázat. Formai átvizsgálás után maradt működési pályázatok kollégiumonként³³

Kategória- azonosító	Érvényes pályázatok száma	Szövetség darabszáma	Finanszírozási mód		Igényelt támogatás összesen (Ft)
NEA-MA-12-M	1701	240	vissza nem térítendő – előfinanszírozott	1396	2 692 131 877
			vissza nem térítendő – utófinanszírozott	303	
			Visszatérítendő	2	
NEA-NO-12-M	212	25	vissza nem térítendő - előfinanszírozott	173	424 945 944
			vissza nem térítendő - utófinanszírozott	37	
			Visszatérítendő	2	
NEA-TF-12-M	1051	178	vissza nem térítendő - előfinanszírozott	901	2 099 002 145
			vissza nem térítendő - utófinanszírozott	140	
			Visszatérítendő	10	
NEA-UN-12-M	1795	121	vissza nem térítendő – előfinanszírozott	1530	3 353 950 370
			vissza nem térítendő – utófinanszírozott	255	
			Visszatérítendő	10	
NEA-KK-12-M	2248	235	vissza nem térítendő – előfinanszírozott	1937	3 758 066 941
			vissza nem térítendő – utófinanszírozott	308	
			Visszatérítendő	3	
Összesen	7007	797		7007	12 328 097 277

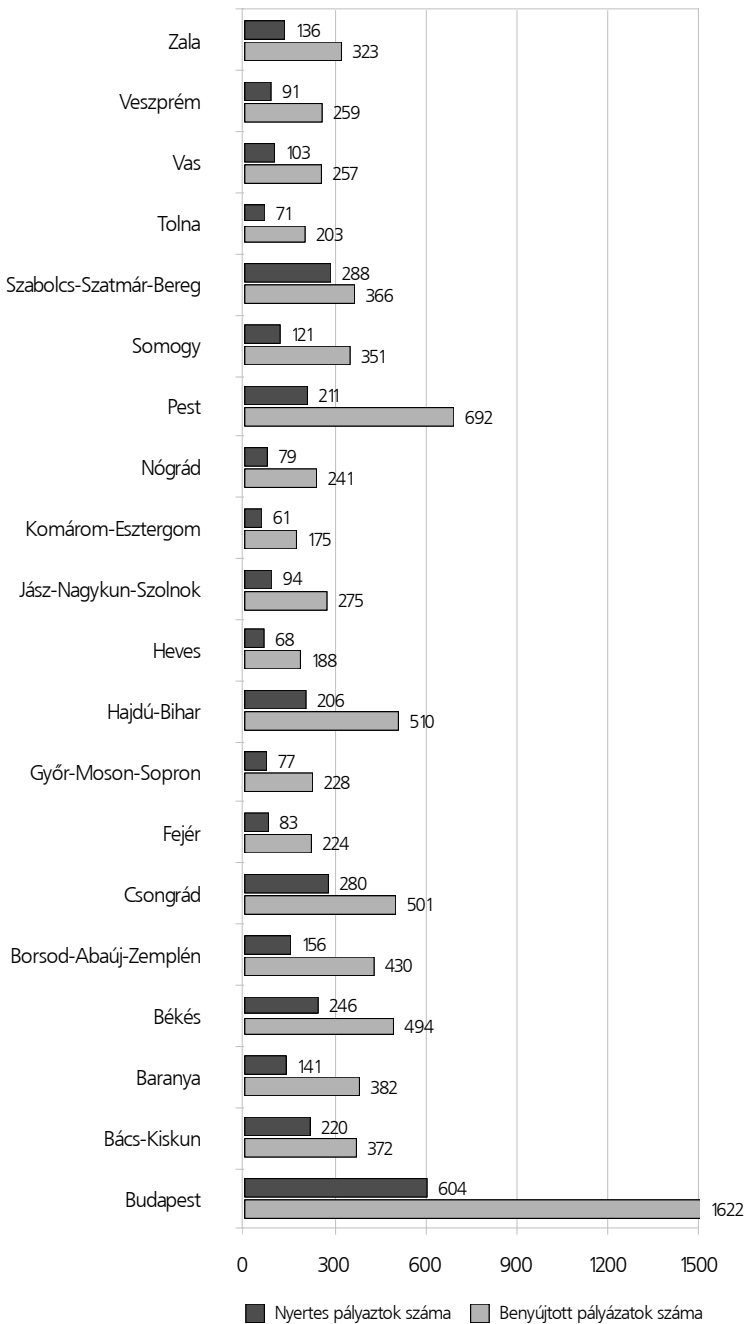
A működési pályázatoknál az összes beérkezett pályázat 39,3 százaléka nyert. A szakmai pályázatoknál pedig csak 15,8 százaléka. Azaz összességében 12 190 pályázat érkezett a NEA-hoz, melyből 3997 (32,78 százalék) pályázat részesült támogatásban. Elsőre talán ebben (ha nem számítjuk azt a lényeges változást, hogy az alap fejezeti előirányzat-tá változott és az elosztható keretösszeg az NCA-hoz viszonyítva felére esett) mutatható ki a legnagyobb változás a Nemzeti Civil Alapprogramhoz képest, ahol az érvényes pályázatot beadók közel 90 százaléka nyert is. A NEA ebből a szempontból valóban egy pályázati alapként működik, ahol a szervezetek nem forrásautomatizmus révén juthatnak működési vagy szakmai támogatáshoz.

Mint említettem, a működési pályázatok esetében a beérkezett pályázatok 39,3 százaléka volt a nyertesek aránya. Ugyanakkor ha kollégiumonként vizsgáljuk, akkor egy rendszerbeli problémába ütközünk. Ez pedig abból fakad, hogy a keretösszeget egyenlő arányban osztották szét a kollégiumok között. Így például a Közösségi környezetnél volt 30 százalék alatt a nyertesek aránya. A legnagyobb nyerési esély a Nemzeti összetartozás kollégiumában volt, ahol a működésre beadott pályázatok 82 százaléka nyert. A Társadalmi felelősség, valamint a Mobilitás és alkalmazkodás kollégiumában is viszonylag magas volt a nyerési arány (mindkettőben 47 százalék).

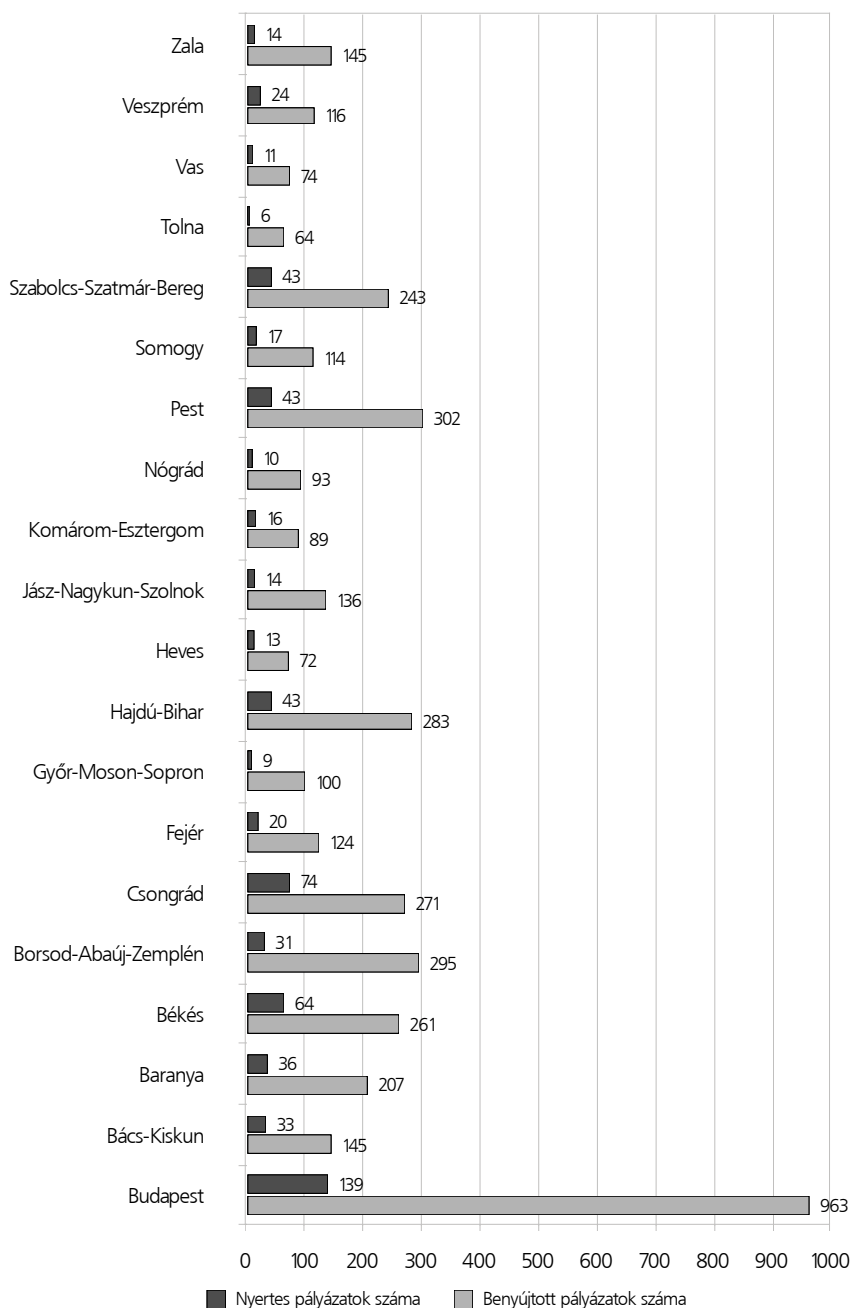
Az adatokat megyei bontásban vizsgálva az látható (3. ábra), hogy a legtöbb pályázatot (az összes pályázat 21,2 százalékát) a budapesti szervezetek nyújtották be. Őket a Pest megyei, a hajdú-bihari, a csongrádi, a békési, a borsodi, a szabolcsi szervezetek követik. Ezzel szemben legkevésbé a hevesi, a komáromi és a tolnai szervezetek éltek a NEA által biztosított pályázati lehetőségekkel.

Más megoszlást és sorrendet kapunk akkor, ha nem a beadott pályázatok alapján vizsgáljuk a megyéket, hanem az elnyert pályázati összegek arányát állítjuk sorba. Ebben a tekintetben az az érdekes, hogy az összes pályázat arányához képest egy-egy megye képes volt-e a saját megyei arányához képest magasabb összeget elnyerni. Példaként említhetjük Budapestet, mint azt említettem a fővárosi szervezetek az összes pályázat 21,2 százalékát nyújtották be, ehhez képest az összes pályázati forrás „csak” 18,6 százalékát kapták meg. A Pest megyei szervezetek pedig az összes pályázat 8,1 százalékát nyújtották be, de csak a források 6,35 százalékát kapták meg. Ezzel szemben a csongrádi szervezeteknél a beadott pályázatok aránya 6,3 százalék, míg a megszerzett források aránya 8,85 százalék. A szabolcsi szervezeteknél a beadott 4,99 százalékhoz képest az elnyert források aránya 8,28 százalék volt. Hasonlót tapasztaltunk Békés megyében is, ahol a beadott 6,19 százalékhoz képest az elnyert források aránya 7,75 százalék volt. Baranya megye esetében azt látjuk, hogy a megye szervezetei az összes pályázat 4,83 százalékát nyújtották be, amivel szemben az elnyert források aránya 4,42 százalék volt. Ugyanakkor az is jól látható a megyei adatok tekintetében, hogy Budapestet és Pest megyét leszámítva (amely az összes pályázat közel egyharmadát nyújtotta be) az egyes megyék pályázati aktivitása között lényeges különbségek nincsenek, azaz a pályázó szervezetek aránya 2 és 6 százalék között mozgott.

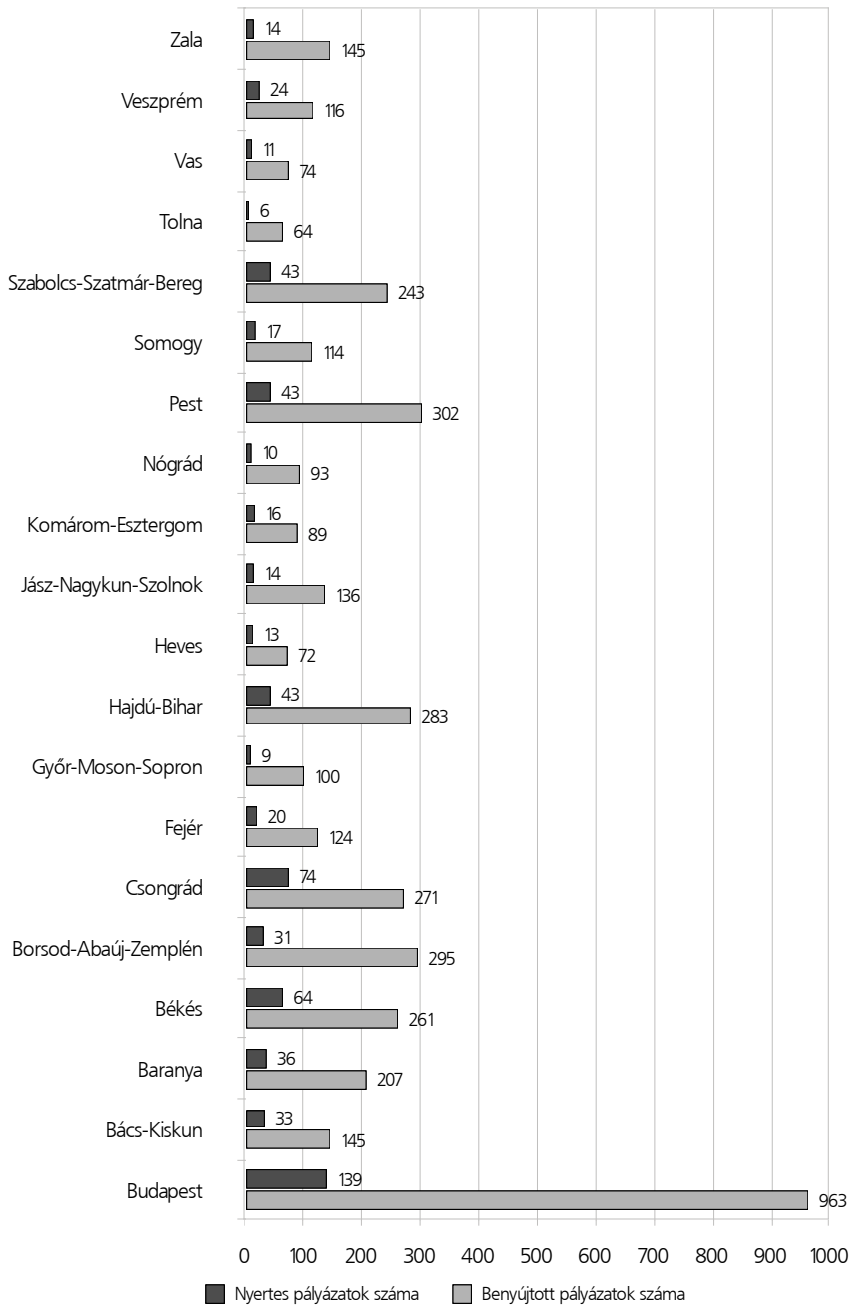
3. ábra. A 2012-ben benyújtott és nyertes működési pályázatok megoszlása megyék szerint

4. ábra. A 2013-ban benyújtott és nyertes működési pályázatok megoszlása megyék szerint

5. ábra. A 2012-ben benyújtott és nyertes szakmai pályázatok megoszlása megyék szerint

Az időbeli csúszások elkerülése végett a 2013-ra szóló működési pályázatokat már a 2012. év végén közzétették, így szerették volna elkerülni azt, hogy év közbeni elszámolás legyen, illetve közelíteni a pályázati ciklust a naptári évhez. Ebbe csak egyetlen apró hiba csúszott, hogy a pályázat közzétételének időpontjában nem állt rendelkezésre a NEA 2013. évi költségvetése, így a kiírásban nem szerepelhetett a pályázati keretösszeg sem. A NEA-ról módosítás miatt új elemként jelent meg, hogy a normatív kiegészítésre jogosult szervezetek számára 2013-ban külön pályázat kerül kiírásra. Továbbá fontos elem, hogy a 3 millió forint feletti támogatásokat kizárólag részletekben lehet csak kifizetni, ami nyilván komoly feladat elé állítja a szervezeteket a program tervezésnél, illetve azok megvalósításánál.

A 2013-as évben működésre így 7623 szervezet nyújtott be pályázatot, ami ugyan alacsonyabb a 2012. évi pályázatoknál, de ha hozzá vesszük a 357 normatív támogatásra jogosult szervezetet, akkor megközelítőleg azonos nagyságú pályázói kört kapunk, mint 2012-ben.

A benyújtott igény azonban jóval alacsonyabb volt, mint 2012-ben, „mindössze” 6,8 milliárd forintot tett ki, ami közel a fele volt, mint 2012-ben. Az elosztható összeghez képest 3,5-szer annyit kértek a szervezetek, mint ami rendelkezésre állt. A legnagyobb igény a Mobilitás és alkalmazkodás kollégiumában volt, ahol ötször annyi igény mutatkozott, mint a rendelkezésre álló összeg. Ezt követte a Társadalmi felelősségvállalás kollégiuma 3,6-szeres igénnyel, majd az Új nemzedék kollégiuma következett 3,5-szeres többletigénnyel, majd a Közösségi környezet háromszoros igénnyel és a sort ismét a Nemzeti összefogás kollégiuma zárta 1,78-szoros többletigénnyel. Ugyanakkor, ha a beadott pályázatok számát tekintjük, akkor a legtöbb pályázat a Közösségi környezet kollégiumához érkezett, majd az Új nemzedékek kollégiuma következik, ez után a Mobilitás majd a Társadalmi felelősség kollégiuma következett, végül a Nemzeti összetartozás kollégiuma zárta a sort, ahova mindössze 394 pályázat érkezett. A beadott pályázatokhoz képest a szervezetek 47,4 százaléka kapott végül támogatást. A kiosztott összeg meghaladja az 1,9 milliárd forintot.

Ha a benyújtott és a nyertes pályázatokat megynként vizsgáljuk (4. ábra), akkor közel azonos tendenciát kapunk, mint a 2012. évi működési pályázatoknál, azaz Budapest, Pest, Hajdú-Bihar, Csongrád és Békés megye szervezetei emelkednek ki a leginkább, mind a kért, mind pedig a kapott pályázatok számát illetően.

A 2012. évi szakmai pályázatok tekintetében teljesen más számokat tapasztaltunk. A pályázati határidő lezárultával 4099 pályázat érkezett be, melyből 2966 pályázatot minősítettek érvényesnek, ami azt jelenti, hogy 1132 pályázatot utasított el a kezelő. A pályázók összesen 6,3 milliárd forintnyi támogatási igényt nyújtottak be a rendelkezésre álló 858 millió forintra, ami valamivel több mint *hétshetere az elosztható összegnek*. A nyertes pályázatok aránya ugyanakkor nem éri el a 16 százalékot sem.³⁴

Ha itt is kollégiumonként megvizsgáljuk a nyertes pályázatok arányát, akkor jóval kisebb arányokat látunk a szakmai pályázatoknál, mint a működési pályázatoknál láttunk.³⁵ A beadott pályázatok kevesebb mint 16 százaléka nyert. Ebben a kategóriában lényegében három részre bonthatók a kollégiumok. A Nemzeti összetartozás, valamint a Mobili-

tás és alkalmazkodás kollégium esetében a nyertes pályázatok aránya közel 30 százalékos. A középmezőnybe az Új nemzedékek jövőjéért (15,8 százalék) és a Társadalmi felelősség kollégium (17,5 százalék) tartoznak, ahol a nyertes pályázatok aránya közel fele volt az előzőnek. Végül a legalacsonyabb aránnyal a Közösségi környezet kollégiuma zárja a sort, ahol a pályázók mindössze 8 százaléka nyert.

Ha megynkét vizsgáljuk a benyújtott és nyertes támogatások egymáshoz viszonyított arányát (5. ábra), akkor a nyertes pályázatok között megynként nincs igazán nagy eltérés. Habár például Budapest esetében közel hétszer annyian nyújtottak be pályázatot, mint ahány pályázat végül nyert is.

Mindebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a sem NEA Tanácsa, sem annak szakmai kollégiumai nem preferálnak szervezeteket területi elhelyezkedésük alapján, így regionális kollégiumok nélkül is biztosítható volt a területi „esélyegyenlőség”, azaz az elnyert összeg tekintetében az adatok nem mutatnak lényeges területi aránytalanságokat. 2013-ban szakmai pályázat tekintetében közel 500 pályázattal több érkezett be, mint 2012-ben. A szétosztható 953 millió forintot végül 817 pályázat között osztották szét, ami a beérkezett pályázatok számához viszonyítva 18 százaléknak felel meg.

Összességében elmondhatjuk, hogy bár a NEA nem jogutódja az NCA-nak mégis, alaplogikáját és működését tekintve számos hasonlóság mutatkozik a két szervezet között. Ugyanakkor azt is kijelenthetjük, hogy noha egy egyszerűbb és áttekinthetőbb Alapot ígért a törvényalkotó, ezt nem sikerült elérni. Az Alap továbbra is rendkívül bürokratikus, a pályázati összegnek részletekben történő kifizetése aggályos és az ellenőrzés továbbra is dokumentumalapú. A Tanács elnökének – lényegében kontroll nélkülsége – egyszemélyi túlsúlya és a kollégiumok ilyen mértékű mellőzöttsége pedig nem teszi/tette elfogadottá ezt az új támogatási formát, még akkor sem, ha számos eleme támogatható és elfogadható (érintettség megszüntetése, valódi pályázati alapként való működés, automatizmusok megszüntetése stb.). Végül pedig sem a Tanács, sem a Kollégiumok – hasonlóan az NCA-hoz – továbbra sem tudtak olyan pályázati irányelveket kijelölni, indikátorokkal alátámasztott monitoring rendszert kialakítani, ami egy valódi pártatlan, átlátható és a költségvetési pénzeket nyomon követhető pályázati szisztémává alakítaná át a Nemzeti Együttműködési Alapot.

Irodalom

- Ciboly Ádám (2009): *Fehér lap*. Civil Szemle, 1–2., 169–185.
- Kákai László (2009): *Kik is vagyunk Mi? Civil szervezetek Magyarországon*. Pécs:Publikon Kiadó.
- Kákai László (2010): *A Nemzeti Civil Alapprogram, útkeresés egy új támogatási rendszer felé*. Civil Szemle, 4., 91–118.
- Kákai László (2012): Nemzeti Együttműködési Alap. In: Bódi György–Bárdosi Eszter–Kahulits Andrea–Kákai László–Lakrovits Elvira–Lele Zsófia: *Változó Civil világ. Kézikönyv civil szervezetek számára*. Budapest:CompLex Kiadó, 187–217.
- Kolejanisz Márk–Móra Vera (2012): *Útmutató az új civil törvényhez és a jogszabályok közötti gyakorlati eligazodáshoz*. Budapest:Ökotárs Alapítvány.
- Nemzeti Együttműködési Alap Képzési Segédlet. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 2012
- Pályázati útmutató a NEA 2012. évi működési pályázatokról. Wekerle Sándor Alapkezelő, Budapest, 2012. március

2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról. Magyar Közlöny, 2011., 151.

5/2012. (II. 16.) KIM rendelet a Nemzeti Együttműködési Alappal kapcsolatos egyes kérdésekről.

Nagy C. Ádám (2008): *A részvétel ára*. Civil Szemle, 4., 89–93.

Nonprofit Szervezetek Magyarországon 2010. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2012.

Jegyzetek

- 1 A 2009-ben megválasztott Tanács változtatott a szakmai kollégium elnevezésén, melynek neve Demokrácia- és Partnerség Fejlesztési kollégiummá változott.
- 2 Kollégiumok közötti forrásmegosztás – 4/2004 Határozat a kollégiumok közötti forrásmegosztásról (2004. március 4.); 12/2005 Határozat a kollégiumok közötti forrásmegosztásról (2005. január 10.); 26/2006 Határozat a 117/2005 számú határozat módosításáról (2006. február 3.); 6/2007 Határozat a 2007. évi forrásmegosztásról (2007. január 16.); 90/2007 Határozat a 2008. évi forrásmegosztásról (2007. október 10.); 92/2008 Határozat a 2009. évi forrásmegosztásról (2008. november 13.).
- 3 A 2009. évi szakmai kollégiumok aránya azért tér el jelentősen a korábbi évek arányaitól, mert ebben az évben egy 8,1 százalékos tartalékképzésre kötelezték a Tanácsot, ami jelentősen csökkentette a szakmai kollégiumok által szétosztható keretösszeget.
- 4 A területi egyenlőtlenségek enyhítésére irányuló deklarált törekvés kikerülése a keretszámok meghatározása során figyelembe vett szempontok közül még akkor is jelzésértékű, ha az első fordulóban „örökölt” (és lényegében változatlanul hagyott) struktúra még e célkitűzés jegyében jött létre.
- 5 Az is igaz viszont, hogy a 300 ezer forintban meghatározott alsó limit (ekkora működési támogatást kaphattak az előző évben 500 ezer forintnál alacsonyabb ráfordítással dolgozó szervezetek) komolyan korlátozta a gyors felzárkózás lehetőségét. Erre reagálva a Tanács a 2005-ös támogatási elvekben korrigált: az alsó határt 500 ezer forintra emelte.
- 6 www.nca.hu/download.php?fil_id=6491
- 7 www.civil.info.hu/modules.ngo?name=News&file=article&sid=1681
- 8 Erről részletesen lásd Kákai László (2010): A nemzeti Civil Alapprogram, útkeresés egy új támogatási rendszer felé című tanulmányát. Civil Szemle, 4., 91–118., illetve Kákai László: *Kik is vagyunk mi? Civil szervezetek Magyarországon*. Pécs: Publikon Kiadó, 53–55. írását.
- 9 Ugyanakkor vannak erőfeszítések a pályázati visszaélések megfékezésére, azaz az NFÜ-höz hasonlóan az NCA pályázati rendszere kapcsán is komolyan kellene venni az elfogult döntésekre utaló jelenségeket. Példaként említhetjük a 2007. évi CLXXXI tv. a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról (Knyt.), valamint 67/2008. (III. 29.) korm. rendelet a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról szóló 2007. évi CLXXXI tv. végrehajtásáról (Knyt. vh.) szóló rendelkezéseket.
- 10 www.nca.hu
- 11 Közel 1,8 milliárd forint.
- 12 Civil tv. 55. §–72. §.
- 13 Az NCA-hoz viszonyítva ez is lényeges eltérés, bár az NCA utolsó éveiben már ott is ezt a gyakorlatot alkalmazták.
- 14 Civil tv. 60. § (6).
- 15 Civil tv. 60. § (7).
- 16 Civil tv. 61. §. (9).
- 17 Civil tv. 61. § (6)–(7).
- 18 Civil tv. 61. § (5).
- 19 Civil tv. 61. § (4).
- 20 Ez már az első évben módosult, mivel a 2013. évi működési pályázatokat már 2012 novemberében kiírták.
- 21 Civil tv. 61. § (6).
- 22 A szakmai vagy programpályázatok abban különböznek az NCA szakmai pályázataitól, hogy míg az NCA-hoz szakmai pályázatot csak közhasznú vagy kiemelten közhasznú szervezet nyújthatott be, addig a NEA nem tett különbséget a működési és a szakmai pályázatokra jelentkező szervezetek vonatkozásában abban a tekintetben, hogy az adott szervezet rendelkezik-e közhasznú vagy kiemelten közhasznú minősítéssel. Így a szakmai pályázatok is nagyobb szervezeti kör számára lettek elérhetőek.

- 23 Civil tv. 56. § (1) c)–j); 56. § (2) b).
- 24 Benyújtásának módja: postai úton a közigazgatási és igazságügyi, illetve a váltás miatt a nemzeti erőforrás miniszterhez kell benyújtani.
- 25 Civil tv. 56. § (1) b)–j); 56. § (2) c).
- 26 NEAr 3. § (1) i).
- 27 Civil tv. 58. § (3).
- 28 Civil tv. 58. § (4).
- 29 Ennek okát a gazdasági válság nyomán megjelenő költségvetési problémákkal magyarázták. A 1122/2012 (IV. 25.), valamint az ezt módosító 1152/20102 (V. 26.) Korm. határozat kimondta, hogy a NEA 2012-es költségvetési törvényben meghatározott civil szervezeteknek szóló támogatását 10 százalékkal csökkenteni kell. Ennek eredményeként a NEA 2012-es költségvetési törvényben meghatározott civil szervezeteknek szóló támogatását 338 millió forinttal csökkentették. Így a működési támogatásra rendelkezésre álló keret kollégiumonként 343 137 600 forintra, a szakmai pályázatokra pedig 171 568 800 forintra csökkent.
- 30 A Tanács döntése értelmében ennek maximum 15 százalékát, 57 189 600 forintot a szövetségek részére el kell különíteni, amennyiben a szövetségek részére szétosztható keretösszeg nem kerül felhasználásra, a kollégiumok alapítvány és egyesületek támogatására használhatják azt fel.
- 31 A Civil tv. 62. § (2) pontja értelmében.
- 32 A szövetségek közül csupán négy szervezet kért visszatérítendő támogatást.
- 33 Természetesen ez az állapot sem végleges, mivel a formai áttekintés még nem zárult le véglegesen, így a számadatok még módosulhatnak.
- 34 Ezen belül a támogatott pályázatokon igényelt összeg 4,9 milliárd forintot tett ki, míg az elutasított pályázatokra 1,4 milliárd forintnyi igény mutatkozott.
- 35 Ebben szerepet játszott az is, hogy a szakmai támogatás esetén a minimális összeg az igényelt támogatás háromnegyede, amit a 2012. évi végrehajtási utasításban úgy módosítottak, hogy a nyertes pályázat minimális összege nem lehet kevesebb, mint az igényelt támogatás kétharmada.

Fotó/Gönczö Viktor

CIVIL KÖZREMŰKÖDÉS AZ EURÓPAI KONSTRUKCIÓBAN

Kaszvár Éva

■ Bevezetés

■ Az EU folyamatos válságokat él meg a bipoláris világrend felbomlása óta. A globális politikai, gazdasági és környezeti kihívások új válaszokat, strukturális átalakulást tesznek szükségessé. Az elhúzódó válságban az európai civil szerveződések az integráció nagy tartalékai. A sokszínű európai civil társadalom szereplői között ugyanis az euroszeptikusok, sőt a kifejezetten EU-ellenesek mellett számos olyan civil mozgalom tűnt fel, amely az európai identitást, értékeket, az európai konstrukció föderális modelljét képviseli, és hozzájárul az európai egység céljainak népszerűsítéséhez.

A tanulmányban szereplő civil szervezetek példáján keresztül azt szeretnénk érzékeltetni, hogy az európai civil szféra fejlődése hozzájárulhat az unió legitimációs válságának megoldásához. A tanulmányban említett civil szervezetek természetesen csak az európai civil társadalom egy bizonyos szegmensét képviselik: ők azok, amelyek az intézmények működésének kíméletlen kritikája mellett hajlandóak az együttműködésre. A helyzet korántsem egyszerű: az alkotmányozási folyamatban felszínre került demokratikus deficit tényét tovább súlyosbította a gazdasági válság és az európai szociális modell válsága. Mindezek tovább hangsúlyozzák a civil párbeszéd fontosságát.

Az európai intézmények lépéseit gyakran a nemzeti pártpolitika határozza meg, az 1990-es évektől azonban egyre több olyan civil kezdeményezés jött létre páneurópai szinten is, amelyek bírálják az uniós politikákat, javaslatokat tesznek, mozgósítanak, pár-

beszédet folytatnak az intézményekkel. Egyes javaslatok beépültek az uniós célkitűzések közé. A szervezett civil társadalom javaslatai többségében arra irányulnak, hogy a részvételi demokrácia eszközeivel – a kohéziót megőrizve az „európai” értékeket képviselve – működőképessé, hatékonyabbá váljon az Unió. A tanulmányban megkíséreljük nyomon követni a civil hozzájárulást az európai konstrukcióhoz.

Az európai civil szféra jellemzői

A fogalom

A civil társadalom fogalmára sok meghatározást találunk. A szakirodalom országonként alternatív módon használja a „civil szervezet”, „NGO”, „nonprofit” kifejezéseket. A civil társadalom értelmezési köre is széles, mi a továbbiakban Andrew Crook megfogalmazása szerint a következőképpen értelmezzük: a civil társadalom a társadalmi interakció szférája, amely a család, a gazdaság és az állam között helyezkedik el¹, és önkéntes szervezetek, közérdekű alapítványok, szociális mozgalmak közösségi diskurzusok, viták formájában nyilvánul meg. A civil társadalom nem ellenőrizni, hanem befolyásolni akar, közvetít a politikai, gazdasági szféra és az állam között (Crook 2002).

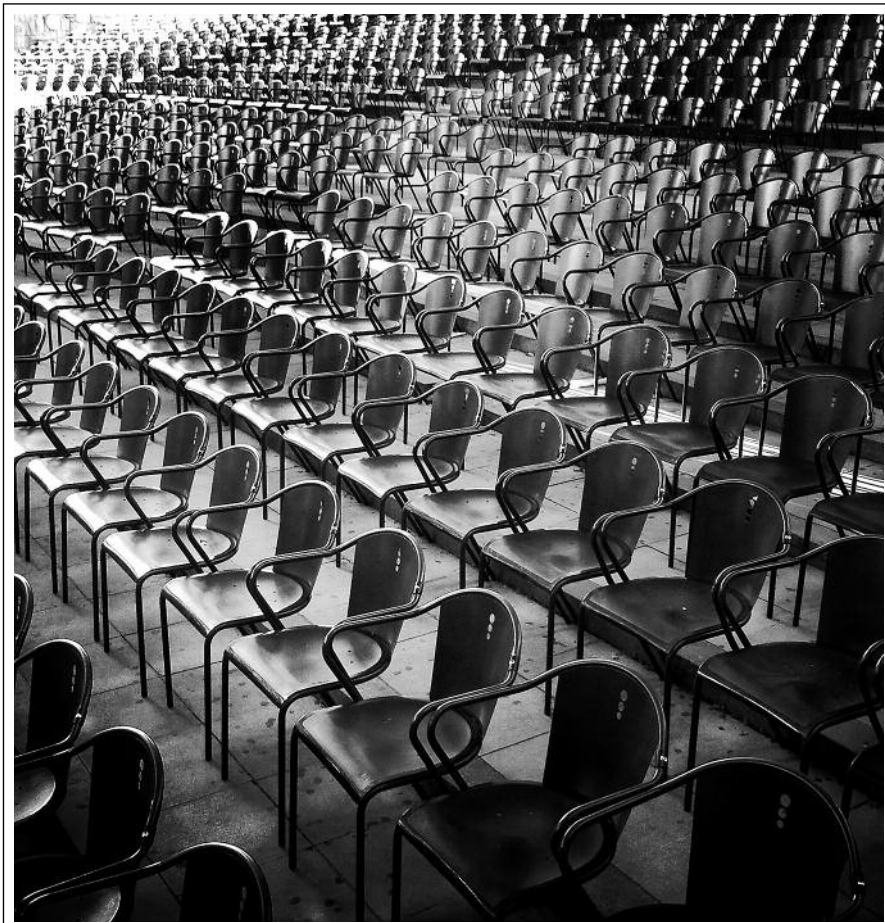
Van-e európai civil szféra?

A CIVICUS nevű globális civil szervezet² az európai civil szféráról folytatott vitában jelentette meg azt a tanulmányt³, amelyben Andrew Crook kifejti, hogy minden európai országban jelen van a civil szféra, csak mindenhol máshogyan. De van-e európai civil társadalom? A kérdés éppen olyan, mintha azt kérdeznénk, van-e európai kultúra. A válasz természetesen igen. Az európai civil szféra az európai értékeken alapszik, melyek általános ismérve a demokratikus kormányzás, a jogállamiság, az emberi jogok tiszteletében való hit és a hatalmi ágak szétválasztása. További jellemzők – amelyek azonban már nem olyan egyértelműek – a kereszténység, a szabadpiacban való hit, és a társadalmi szolidaritás. Az amerikai modellel ellentétben – amely elfogadja a társadalmi periféria szélesebb voltát, az európai modell a társadalmi centrum kiszélesítésére törekszik.

Hol húzódik Európa határa? A civil szervezetek esetében ugyanúgy, mint az európai kultúra vagy modell esetében nehéz meghúzni a határokat. Az Európai Unió tagállamai nem azonosak Európával, nem minden tagállam rendelkezik egy-egy adott területen nemzeti szervezettel, az európai szervezetekben nemcsak a tagállamok vesznek részt, ily módon a civil szervezetek tevékenysége ugyan az Unió kohézióját növelheti, viszont az integráció határain is túlmutathat.

Az európai alkotmányozási folyamat és a civil szervezetek

A 2001 decemberében Laekenben összehívott Európai Konvent megindította az európai alkotmányozási folyamatot⁴. A közösségi intézmények ennek keretében folytat-

Fotó/Gönczö Viktor

Fotó/Gönczö Viktor

ták a már korábban megkezdett rendszeres párbeszédet a civil szféra különböző szervezeteivel. Az alábbiakban bemutatott civil szervezetek, csoportok egyetértettek az alkotmány szükségességével és hozzájárultak a konvent munkájához.

Néhány példa az együttműködésre

Az európai civil szervezetek egyik első jelentős csoportosulása a *Civil Society Contact Group (CSCG)*⁵, amelynek tagjai a szociális, a környezetvédő, az emberi jogok, a nők, a fejlesztés, a kultúra és a fogyasztói érdekvédelem területeit képviselik. Célja a részvételi demokrácia elősegítése, a rendszeres, strukturált és garantált párbeszéd az uniós és a nemzeti intézményekkel európai ügyekben.⁶ A CSCG az európai politikai agendához csatlakozik és saját kampányait sikeresebbnek ítéli meg, mint az uniós intézményekét, mondván, mozgósításai olyan esetekben is eredményesek voltak, mint a „Santer-ügy”.⁷ Saját értékelésük szerint a civil párbeszédben a környezetvédők voltak a legeredményesebbek, hiszen mintegy 50 esetben konzultáltak az uniós intézményekkel. A legszorosabb struktúrát és legkiterjedtebb konzultációs módszert az Európai Bizottsággal és az Európai Parlamenttel a fejlesztési NGO-k építették ki. Kevésbé strukturált, de hatékony az emberi jogok területén tevékenykedő NGO-k munkája is.⁸

Az *Európai Szociális Platform*⁹ 1995-ben jött létre negyven európai, nem kormányzati szervezet, szövetség és hálózat részvételével a befogadó társadalom elérése érdekében. Ma több ezer tagja van, európai, nemzeti, regionális, lokális szinten képviseli a civil társadalmat. Működését az Európai Bizottság, egyéb alapok, tagdíjak, hozzájárulások fedezik. A Szociális Platform az egyik legfontosabb szektorális platform, amely 1996 óta próbálja a civil párbeszédet szervezni. Évi két alkalommal konzultál az Európai Bizottsággal és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsággal (EGSZB), munkájához formális és informális mechanizmusokat alakított ki.

A CSCG megbízásából készült, már idézett „Civil dialogue: making it work better” vitaindító tanulmány, amely áttekinti az Európában létező gyakorlatokat, mindenekelőtt a civil szférára vonatkozó laza kereteket és a meghatározások nem eléggé világos voltát állapítja meg. Problematikusnak ítéli az intézmények közt tapasztalható egyensúlytalanságot, hiszen azok nem egyenlő mértékben vállalják fel a szervezetekkel való interakciókat. Megállapítja, hogy a civil párbeszéd működéséhez jobban kimunkált struktúra, jobb horizontális koordináció és az intézmények részéről egyenlő fogadtatás volna kívánatos. A tanulmány hiányolja az NGO-k iránti bizalmat, az átláthatóságot (a dialóg tárgyat és szereplőit átláthatóbbá kell tenni), a nemzeti és európai szervezetek közelítését. Megállapítása szerint a civil szervezetek tevékenységének legfontosabb területei mindenekelőtt a demokrácia működésének biztosítása, a stabilitás és a gazdaság stimulálása.¹⁰

A 2004 júliusában Londonban az európai civil szervezetek konferenciát rendeztek „Towards a European Constitution” címmel. Ezen a fórumon Nicolas Beger a következőkben fogalmazta meg a részvételi demokrácia és a szervezett civil társadalom szerepét és állapotát:

„Az Unió 2004. évi nagy bővítése után politikai fáradtság lett úrrá Európán, ennek következtében több részvételre lett volna szükség a politikai folyamatokban: ezt a civil

párbeszéd biztosíthatna volna. Az alkotmányos válság következtében az integráció legitímációs válságba került.”

Az alkotmányozási válság hatása

Intézményi kezdeményezések

Az Unió alkotmányos és legitímációs válsága 2005-ben felgyorsította az intézményi aktivitást, az EU több kezdeményezést indított el a civil szervezetekkel való együttműködésben: a D Terv¹², Fehér Könyv az Európai Kommunikációs Politikáról¹³ és az ETI (European Transparency Initiative)¹⁴. Ezek a példák bizonyítják, hogy az uniós elit felismerte a civil együttműködésben rejlő lehetőségeket.

A továbbiakban néhány olyan intézményi kezdeményezést ismertetünk, amelyek a civil szféra, a részvételi demokrácia erősítésére irányultak. Némelyik ma is létezik, mások csak kampány jelleggel, propaganda szinten működtek. Ezeknek a kezdeményezéseknek leginkább az volt a céljuk, hogy élénkítsék a politikai érdeklődést a kiábrándult polgárok körében és biztosítsák az európai parlamenti választásokon való magasabb részvételi arányt. Ez a cél azonban nem teljesült.¹⁵

Európa a polgárokért

Az Európai Parlament és a Tanács 1904/2006/CE határozata az „Európa a polgárokért” elnevezésű programot hirdette meg a 2007 és 2013 közötti időszakra.¹⁶ Általános céljai között az európai polgárok aktív közreműködését, a közös értékek alapján az európai identitás fejlesztését, az Európa-pártiság erősítését jelölte meg.

Europe direct – Közvetlenül Európa

2007-ben jött létre a fenti címen elérhető honlap. A rajta található ingyenesen hívható telefonszám, e-mail vagy online kapcsolat, valamint a „Europe Direct”¹⁷ hálózat központjai segítségével az EU minden hivatalos nyelvén tájékoztatást kaphatnak EU-ügyekben az érdeklődők. A program 2011. évi jelentése alapján az egyik legsikeresebb kezdeményezésnek tűnik, dokumentációs központok, információs központok, programok, szóróanyagok, rendezvények jellemzik a tevékenységét.

Polgári Agora

Az Európai Parlament, amely az uniós intézmények közül magát tekinti a leginkább legitim intézménynek, ezzel a kezdeményezésével keresi az állampolgári részvétel formáit.¹⁸ A Polgárok Agoráját 2007. november 7–9-én rendezték meg először, 2008. június 12–13-án másodszer az Európai Parlament brüsszeli épületében. Ezzel véget ért az Agora kísérleti szakasza, tovább nem is folytatták, mivel nem intézmény, hanem csupán az európai közsféra, a parlamenti választásokon való részvétel növelése érdekében létrehozott eszközzel volt szó.¹⁹ A fő célkitűzés nem valósult meg, a választási részvételi arány tovább csökkent.

Debate Europe – Európa Vita

Az Európai Bizottság 2006 márciusában indította el „Debate Europe” nevű programot.²⁰ Az érdeklődők a honlapon vitafórumot találhattak a legfontosabb közérdeklődésre számot tartó témákban. 2008. évi általános összefoglalójában Margot Wallström úgy foglalta össze a „Debate Europe” program célját, hogy az a gyakorlatba ülteti át az Európai Bizottság kommunikációs stratégiáját, rávilágít arra, hogy a nemzeti és európai politikai szintér nem különül el. Megkísérli bevonni a polgárokat a döntéshozatali mechanizmusba, társfinanszírozza a civilek által kezdeményezett, agytrösztök (think tank) által irányított projekteket, támogatja az online hálózatok, európai közéleti találkozóhelyek kialakítását, bővíti a honlapján elérhető vitafórumot.²¹

Jeunesse en action 2007–2013 – Cselekvő Ifjúság

A „Cselekvő ifjúság 2007–2013” programot az EP és az ET 2006. november 15-i döntésében (1719/2006/CE) hagyta jóvá. A program költségvetése 885 millió euró, amit a 13–30 éves célcsoport javára használhatnak fel tagországok vagy harmadik országok állampolgárai, fiatalok csoportjai, ifjúsági szervezetek vagy ezek javára dolgozó személyek.

A fenti a célokhoz rendelt programok még az Európai Ifjúsági Fórum és az EB által működtetett „Európai Ifjúsági Portál”, ahol közvetlenül kapcsolatba lehet lépni az Európai Parlamenttel.²²

A fenti kezdeményezések azt bizonyítják, hogy az Európai Bizottság és az Európai Parlament megkísérelte a közvetlen kommunikációt az Európai Unió polgáraival és civil szervezeteivel. Nehézséget okoz, hogy ezek az eszközök elsősorban a magasan iskolázott, általános közéleti érdeklődéssel bíró, felső rétegeket érik el. Véleményünk szerint a dokumentumokban megjelölt célok elérése érdekében szükséges lett volna a hagyományos médiumokban és a közoktatásban nagyobb teret adni az európai civil témáknak.

Példák a további civil kezdeményezésekre és kritikákra

Az Európai Unió intézményei – főképp az Európai Parlament, Európai Bizottság, a Gazdasági és Szociális Bizottság – folyamatos kezdeményezéseket tesznek a társadalmi párbeszéd, az európai identitás, közsféra fejlesztésére. Ugyanakkor megjelentek azok a civil kezdeményezések is, amelyek (az Európa-ellenes, xenofób szervezetekhez hasonlóan, csak ellentétes céllal) szintén aktivitásra buzdítják a polgárokat. Egyesek közülük elfogadják az európai intézmények támogatását, mások élesen kritizálják és elvetik azok jelenlegi működését. A transznacionális, globalizációellenes civil mozgalmak sok esetben utcai mozgósításokkal tiltakoznak. A mozgósítások, demonstrációk célja azonban nem lehet más, mint a párbeszéd. A civil kezdeményezések egy része jól észlelte, hogy a polgároknak a véleményalkotáshoz és a részvételhez ismeretekre van szüksége, ezért számos szervezet nevelő-oktató és információátadó céllal működik. Az alábbi szervezetek és kezdeményezések (amelyek mind az európai intézmények támogatását bírják) ilyen céllal működnek.

Fotó/Gönczö Viktor

*European Civic Forum – Európai Civil Fórum (ECF)*²³

2005. december 17-én Strasbourgban az Európa Tanács épületében a CIDEM nevű szövetség az Európai Parlament, az Európa Tanács, különböző NGO-k, a Gazdasági és Szociális Bizottság tagjaiból álló, 150 fős rendezvényt hívott össze. A CIDEM (2001 óta működő egyesületi szövetség az állampolgárok oktatására, „Civisme et Démocratie”²⁴) francia alapítású, de tevékenysége során transznacionális akciókat és kapcsolatokat kialakító szervezet. A fenti találkozó tagjai kinyilvánították, hogy a továbbiakban is szeretnének együtt dolgozni, így aláírták a „Pour une appropriation civique et populaire de l’Europe”²⁵ című dokumentumot, amely az ECF alapító kartája lett. A Karta megállapítja, hogy az Európai Unió saját polgárainak elutasításától szenved. Az ECF elhatározta, hogy európai transznacionális civil fórumok hálózatát hozza létre, a hálózat valamennyi országában részt vesz az NGO-k rendezvényein, valódi civil dialógust alakít ki a polgárok és az intézmények között, évente civil fórumot szervez a szociális fórumok mintájára, ezzel felnomítva az európai civil és demokratikus modellt (www.forumciviqueeurope.org).²⁶

Az ECF 2006. december 20-án Párizsban tartotta alakuló gyűlését mintegy negyven egyesület és NGO részvételével. A civil fórum honlapján megjelent „politikai nyilatkozat” az egyesületek, szövetkezetek, NGO-k közösségi jogait, új társadalmi szerződést és a Lisszaboni Szerződés elégtelensége miatt új alkotmányozási folyamat elindítását sürgette. Az „európai polgárok ünnepélyes nyilatkozata a kölcsönös függésről” az Európai Unió föderáció felé történő átalakítását tűzte programjára. Célja, hogy Európa ne váljon birodalom jellegű formációvá, az európai polgárok vállaljanak felelősséget a közös politikai döntésekért. A nyilatkozatokat 13 európai ország 21 civil szervezete képviselőiben írták alá.²⁷ Az ECF sikerét mutatja, hogy az általa támogatott Európai Civil Kezdeményezés a Lisszaboni Szerződés része lett. 2013-ban 16 ilyen civil kezdeményezés van folyamatban. Az ECF az európai polgárok érdeklődésére számot tartó kezdeményezés lett, a demokratikus deficit kezelésében fontos szerepet játszhat.

*A European Citizen Action Service (ECAS)*²⁸ – *Európai Polgári Cselekvés Szolgálat*

Az ECAS-t 1990-ben hozták létre, olyan nemzetközi nonprofit szervezetként, amely politikai pártoktól, kereskedelmi érdektől, uniós intézményektől független. Az NGO-k és egyének hangja kíván lenni az Európai Unió felé, szektorközi szervezet. Segítséget nyújt az uniós intézményekkel kapcsolatos lehetőségek, új európai hálózatok kialakításában, lobbilehetőségeket keres. Fő célja az európai polgárok és a kormányzás közelítése, információszolgáltatás, kapcsolattartás az uniós intézményekkel. Brüsszelben működik központja, a Civil Society House, amelyet az Európai Bizottság EACEA (Education, Audiovisual and Culture Agency) ügynöksége működtet. Az ECAS az európai polgárok tanácsadó szolgálataként 24 nyelven válaszol a kérdésekre (European Voluntary Service), kampányol az intézményi reformért, az európai uniós polgárságért. Fő témái: „3 C” jegyében: civil society, citizen’s rights, citizenship and government.²⁹

European Citizens' Consultations – Európai Állampolgári Kozultáció

2007 óta működik a belga King Baudouin Alapítvány irányításával, az Európai Bizottság Debate Europe programja közreműködésével. Több mint negyven független európai szervezetből álló konzorcium, a 27 európai uniós tagország agytrösztjei, egyetemei részvételével.³⁰ Európai szintű partnerszervezetek információval és asszisztenciával látják el (pl. ECAS, Touteurope), nemzeti szintű partnerszervezetei a tagországokban segítik működését.

Nouvelle Europe – Új Európa

A Nouvelle Europe Egyesületet 2004 elején hozták létre Londonban, Thomas Kurkdjian és Philippe Perchoc vezetésével. Elképzelésük szerint a 2004. évi nagy bővítés nem mehet végbe az új tagok megfelelő bemutatása, bemutatkozása nélkül. Honlapja kifejezetten oktató céllal működik, működtetői olyan fiatal kutatók, akik 11 nemzetet képviselnek, 12 nyelven írnak páneurópai témákról. Havonta rendezik meg Párizsban az Európa Kávéházat valamelyik új uniós tag nagykövetségén, végzős középiskolásokkal európai parlamenti vitát szimulálnak. Aktuális témákkal foglalkozó írásaikban megkérdőjelezzik az európai integráció működési elvét, a neofunkcionalizmust, valamint a Lisszaboni Stratégia egyik sarokkövét: a flexikuritást.

Néhány példa ifjúsági szervezetekre

EYP – European Youth Parliament – Európai Ifjúsági Parlament

1987-ben alapították Fontainebleau-ban (Franciaország), honlapja szerint az egyetlen független ifjúsági fórum, egyben oktatási projekt. Az egyik legszélesebb európai platform, a hálózat 32 európai szervezetből áll, ernyőszervezete a Heinz Schwarzkopf Foundation. Az EIP magyar tagozatát a Pillar Alapítvány hozta létre. Célcsoportját a 16–22 éves, angolul tudó fiatalok alkotják. Eseményei ingyenesek, a témák kiválasztásánál mindenekelőtt a fiatalokat érintő és érdeklő kérdések és az Európai Bizottság prioritásai szerepelnek napirenden.

*Európai Ifjúsági Fórum – European Youth Forum*³¹

A Fórum 96 Nemzeti Ifjúsági Tanács és nemzetközi NGYO (Non-Governmental Youth Organization) keretében mintegy tízmillió tagot számlál. Magyar tagja is van: Hungarian Coordination Bureau for Youth Work. Független szövetség, célja a részvétel elősegítése, eszmecsere, tapasztalatcsere révén a kultúrák közötti megértés, a szolidaritás erősítése, az európai polgárság megteremtése. 1996-ban jött létre, a legnagyobb ifjúsági platform a világon. Partnerszervezetei az EU, ENSZ, Európa Tanács, de civil szervezetek is támogatják, pl az ECAS. A fórum a jó gyakorlatok hálózata kíván lenni. Konferenciákat, információs napokat, tréningeket szervez.³²

151

LITTLE BROTHER
IS WATCHING
YOU

Fotó/Gönczö Viktor

Fotó/Gönczö Viktor

JEF (Jeunes Européens Fédéralistes)³³ – Fiatal Európai Föderalisták

Pártoktól független európai politikai mozgalom, saját meghatározása szerint nincs politikai kötődése, kapcsolatban áll, de nem azonosul semmilyen politikai mozgalommal. Célja az európai föderáció létrejöttének segítése, békés, demokratikus, szolidáris társadalom kivívása. Harmincöt európai országban mintegy 25 000, 35 év alatti tagja van. Konferenciákat, szemináriumokat szervez az európai eszme és értékek megismertetésére. A föderalisták az Európai Unió egyik gyenge pontjára tapintanak rá: minthogy az európai államok kormányzása nemzetállami koncepció alapul, a centralizált működés és a nemzeti politikai aréna nem képes releváns válaszokat adni Európa problémáira, a globális kihívásokra. Az EU megfelelő szerveződés lenne az Európai Föderáció létrejöttéhez, azonban a nemzetállamok a nemzeti érdek mentén blokkolják vagy módosítják az európai érdeket. Az Európai Parlament lehet Európa potenciális föderátora, míg az Európa Tanács kooperációs és integrációs szerepet tölt be az emberi jogok védelmének területén. Globális szinten olyan Világszövetség a cél, amely az ENSZ megerősített struktúráján alapulna. Ez lenne szerintük az integrációs folyamat vége.

Globális civil mozgalmak kritikái*Az ATTAC³⁴ – globális civil mozgalom*

Az ATTAC az 1998-as délkelet-ázsiai válság idején jött létre, nem globalizációellenes, hanem alternatív globalizációt szorgalmazó, Európa-párti mozgalom. Az egyik legnagyobb mozgósító erővel és intellektuális háttérrel rendelkező civil mozgalom. Célkitűzései közül több is bekerült az európai intézmények programjaiba. Az ATTAC az Európai Uniót a szociális és demokratikus dimenzió gyengesége miatt kritizálja, tagjait elindította a 2009. évi európai parlamenti választásokon is. Az Alkotmányos Szerződés ratifikációja során kialakult vita és a francia népszavazás az európai demokrácia történetében állatorvosi lónak tekinthető, mérföldkőnek számít, az eredmény kialakulásában pedig az ATTAC szerepe vitathatatlan. Az ATTAC az európai civil mozgósításban így a referendumok és európai parlamenti választások esetében is nagy befolyással bír. Az ATTAC nem elsősorban európai, hanem globális civil mozgalom, főként szociális célokkal. 2004 végén mintegy ötven országban működtetett szervezetet, több tízezer taggal,³⁵ Magyarországon is létezik fiókszervezete, minden fontos társadalmi kérdésben véleményt alkot és mozgósít.³⁶ 2006-ban közzétette az állásfoglalását és akcióterveit Európa jövőjével kapcsolatban.³⁷ Az ATTAC nagyon erős kritikát fogalmaz meg az EU legitimitását és liberális gazdaságpolitikáját illetően.

European Social Forum – Európai Szociális Fórum

Az Európai Szociális Fórum a 2001-ben a braziliai Porto Alegreben született globális szociális fórum mozgalom (World Social Forum) része, amely reagálni kívánt a davosi Világ gazdasági Fórumokra. Szerintük ott a világ elitje találkozik évente és megállapítja, hogy a közszolgáltatások költségvetésének szűkítése és a privatizáció nemcsak szüksé-

ges, de elkerülhetetlen. A szociális fórumokon azok az emberek gyűlnek össze, akik kritikával illetik ezt a politikát, és akik ennek elszenvedői.³⁸ Az első európai szociális fórum 2002-ben Firenzében volt, 2012-ben ismét itt rendezték meg az európai szociális mozgalmak fórumát.

Az európai civil szféra fejlődése

A civil szféra a fentiekben bemutatott különböző szervezetei érzékeltetik azt az igényt, hogy a társadalom különböző szegmensei megmutathassák magukat, érdekeket és célokat fogalmazhassanak meg. A civil párbeszéd környezete azonban korántsem optimális. Bár a kilencvenes évektől az intézmények rájöttek, hogy szektorális, többé-kevésbé strukturált konzultációra van szükség, ezek embrionális állapotban léteznek, nincs stabil karakterük és támogató struktúrájuk. Az intézmények más és más módon viszonyulnak a civil párbeszédhez. Az Európai Tanács szűk teret biztosít, az Európai Bizottság főigazgatóságoktól függően, de pozitívan, miként az EGSZB kapcsolattartó csoportja is. Az Európai Parlament kezdeményez, agórákat szervez az európai politikai agenda kérdéseiről.

Az Európai Parlament a 2013. évet a Polgárok Európai Évének nyilvánította. Az Európai Bizottság első ízben 2010-ben adta ki jelentését az európai polgárok jogairól, második jelentését 2013. május 9-én adta közre, ennek elkészítéséhez nyílt konzultációt hirdetett, amelyre mintegy ötezer vélemény érkezett. Az ötvenegy tagot számláló magyar „Platform az Európai Integrációért és a Civil Párbeszédért” hálózat is hozzájárult állásfoglalásával a fenti konzultációhoz. Javaslatai szerint az európai polgárság eszméjét a gyakorlatban jobban és egyenlően kell érvényesíteni, az európai szinten működő egyesületek jogi szabályozása megoldásra vár. Az európai uniós jogot az oktatásba integrálni kell.³⁹

A CIVICUS a globális civil társadalom 2011. évi állapotáról kiadott jelentésében harminc országot vizsgált, egy 2008–2011 között kialakított „civil társadalom index” kidolgozásával. Ez az index vizsgálta a polgárok részvételét, a szervezett civil társadalom (CSO) intézményi ellátottságát, a CSO kiterjedtségét a progresszív értékek gyakorlásában, hatásukat, amelyet elértek, a külső környezetüket és kontextusukat. Bár a vizsgálatban csak öt uniós tagállam vett részt, megállapításai szerint a civil társadalom korlátozott szerepet kap a multilaterális fórumokon és létrejöttükhöz kedvezőtlenebbé vált a globális társadalmi környezet is. Az unió legitimációs válságára tehát nem sikerült releváns választ találni, az intézmények propagandája ellenére az uniós politikák nem tükrözik a demokratikus és szociális párbeszéd hatékonyságát.

A gazdasági válság megoldásának alternatívája civil szemmel

Az Európa 2020 projekt és civil kritikája

Az Európai Unió 2000-ben meghirdetett Lisszaboni Stratégiája azt a célt tűzte ki, hogy az európai szociális modell modernizálásával 2010-re a világ legversenyképesebb

társége legyen. A Lisszaboni Stratégia sikertelensége után meghirdetett új projekt, az „Európa 2020” Barroso elnök nyilatkozata szerint „... arról szól, mit kell tennünk ma és holnap ahhoz, hogy az uniós gazdaságot visszaállítsuk a növekedési pályára.”⁴⁰ Az Európai Bizottság 2009. november 24-én indított el és 2010. január 15-én zárta le azt a konzultációt, amelyre több mint ezeröttszáz különféle hozzájárulás érkezett európai és nemzeti szervezetektől, nemzeti és európai szociális partnerektől, regionális és lokális szakmai szervezetektől, magáncégektől és NGO-któl, agytrösztöktől, egyetemektől és polgároktól.⁴¹ A konzultáció az uniós kommunikáció bírálatára adott válasz, amelynek legfontosabb tanulságai:

- a tagországok felvetették a szorosabb kapcsolat szükségességét a szociális és környezeti, illetve a gazdasági pillér között;
- a regionális és lokális szervezetek azonos partnerséget szeretnének;
- a képzési és kutatási intézmények az agyelszívás megakadályozását szorgalmazzák;
- míg a tagok a kormányköziség megerősítését, vagyis az Európai Tanács nagyobb és az Európai Bizottság kisebb szerepét látnák szívesen, egyes pártok (E&D) inkább az Európai Parlament, illetve a nemzeti parlamentek szerepét hangsúlyozzák;
- felvetődött a Lisszaboni Stratégia, a Fenntartható Fejlődés Stratégia és a Stabilitási és Növekedési Paktum egyesítése;
- az európai szociális partnerek túl liberálisnak találták a Lisszaboni Stratégiát, a szociális profil megerősítését, szociális program kidolgozását javasolták;
- az egyetemi közeg üzenete, hogy a az EU jelenlegi növekedési modellje tarthatatlan, egyenlőbben kell elosztani a növekedés hasznát. A gazdaságpolitikák koordinációját erősíteni kell.

Az állampolgárok közel ötszáz javaslatot jegyeztek, főleg Spanyolországból, Németországból, Franciaországból és az Egyesült Királyságból, az oktatás, a szociális dimenzió és a környezetpolitika területéről. A globalizációt veszélynek, de lehetőségnek is értékelték.

A konzultáció ténye nem változtatott azon az új projekt eredménytelenségén. Az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta a 2013. évi első negyedéves „Foglalkoztatás és Társadalmi helyzet” című beszámolóját⁴², amelyben megállapítja, hogy a munkaerőpiac és a foglalkoztatás helyzete továbbra is kedvezőtlen, világos polarizációt mutat. Paul Krugman véleménye szerint⁴³ Európa határozottan csúszik vissza a recesszióba, az elmúlt két év német receptje, a fiskális megszorítások és a „belső leértékelés” nem oldotta meg az adós országok problémáit. Rossz a diagnózis, rossz a gyógymód, az eurózóna megmentéséhez eurokötvény és magasabb inflációs cél elfogadása szükséges. Több elemző az integráció politikai unió felé való mélyítését látja megoldásnak.⁴⁴

A civil szervezetek kritikái

A Social Platform szerint (Pierre Braussand) a megszorítások hiábavalóak voltak, az Európai Unió recesszióban van, 2020-ra nem lesz húszmillióval kevesebb szegény, a fiatalok munkanélkülisége aggasztó. Társadalmi nyugtalanság jellemzi Spanyolországot, Görögországot, Portugáliát, Olaszországot, Franciaországot, és az Egyesült Királyságot. A megszorítások helyett Szociális Paktumra van szükség. Az Európa 2020 projekt meg-

Fotó/Gönczö Viktor

hirdetését nem előzte meg sem szociális, sem civil dialógus. Az EU vezetői továbbra is csak a nyilatkozatok szintjén elkötelezettek a civil párbeszéd mellett.⁴⁵ A 2012. június 28-i Európa Tanács ülése számára készített anyagában a Spring Alliance⁴⁶ tagjaként a Social Platform felhívta a figyelmet a válság új megközelítésére: nem rövid távú, sürgős, hanem fenntartható, nem társadalmi krízishez vezető, inkluzív fejlesztést igényel. Kritikával illeti az Európa 2020 program céljainak mellőzését, a növekvő egyenlőtlenségek, a szegénység, a kirekesztés, a munkanélküliség mind ellentétesek annak célkitűzéseivel. A megszorítások, költségvetési kiadások csökkentése nem szolgálja a szegénység elleni harcot, nem indult el az „Európa 2020-ra húszmillióval csökkenteni a szegények számát” program. A Spring Alliance 2009. évi nyilatkozata szerint el kell kerülni az ökoszisztéma összeomlását, befogadó társadalom kiépítésére van szükség, cél a zöld és minőségi munkahelyek teremtése, a globális felelősség felvállalása és a demokrácia javítása.⁴⁷

Az Európai Szociális Fórum keretében 2012. június 28-án az Európai Parlament civil konferenciát szervezett Brüsszelben a pénzügyi politika kérdéseiről, a recesszió elkerüléséről, az európai demokráciáról. A konferencia felhívása szerint az európai projekt veszélyben van, a krízisre felelőtlen válaszok születtek: megmentették a magánbankokat, de nem segítették az eladósodott országokat, az Uniót dezintegráció veszélye fenyegeti. Ezek alapján a következő javaslatokat fogalmazták meg:

- újra kell dimenzionálni a pénzügyeket: garantálni kell az euróövezet adósságait, be kell vezetni a tranzakciós adót;
- integrálni kell a gazdaságpolitikákat, csökkenteni kell a gazdasági egyenlőtlenségeket;
- munkahelyek védelme helyett stabil munkahelyeket kell teremteni;
- zöld gazdaság, hatékony energiagazdálkodás és józan fogyasztás, valamint a helyi termelők védelme szükséges;
- az európai intézmények nem legitimek, bürokratikusak, az erőseknek kedveznek;
- nem fegyverkezési politika kell, hanem a biztonságpolitika folytatása.⁴⁸

A 2012. november 8–11. között megrendezett firenzei 7. Európai Szociális Fórum felhívást intézett minden olyan közgazdász számára, aki a válság alternatív megoldásait vitatná meg. A Fórum elveti a neoliberálisnak nevezett megszorító programokat, véleménye szerint az Unió vezetése „oligarchikus” irányítás alá került, az európai polgárokat félrevezetik azzal, hogy a magas deficit a magas szociális kiadások és munkabérek miatt keletkeztek.⁴⁹

A 4. EGE⁵⁰ (État généraux européens, 2012. március 10.) tizennyolc javaslatban fogalmazta meg véleményét, amely a szociális gondoskodás, a tagállamok szociális konvergenciája irányába mutat, és a társadalmi progresszió érdekében kidolgozandó új protokollt javasol. A közszolgáltatások, a minőségi munkahelyek teremtése, a válságok egységes szabályozórendszerrel való megelőzése, tompítása a közös piac értékével egyensúlyban kell, hogy legyen. Szükség van az európai identitás, kultúra vállalására (ERASMUS), a részvételi demokrácia, és az európai polgári kompetenciák fejlesztésére. Az EU-nak a gazdasági és a szociális felelősséget egyaránt vállalnia kell.

A European Anti-Poverty Network (EAPN) szerint az Európa 2020 program nem fogja a szegénység problémáját megoldani: a gazdasági kormányzás aláássa a szegénységelle-

nes stratégiát. Megkezdődtek a 2013. évi növekedési vizsgálat vitái a prioritásokról. A makroökonómiai, foglalkoztatási, társadalmi befogadási politikák megbuktak. 2010 óta újabb kétmillió szegényt tartanak számon, minthogy a makroökonómia fókuszja a megszorításokon van, ami aláássa a közszolgáltatásokat. A foglalkoztatási stratégia a „mindenáron munkát” jegyében hosszú távon eredménytelen, a kirekesztett csoportok jutnak legutoljára munkához. Az Európa 2020 prioritása a deficitcsökkentés, nem a szegénység csökkentése, ez támadás a jóléti állam ellen. A demokráciadeficit továbbra is nagy.⁵¹ 2013. júniusi levelében az EAPN koherens szociális víziót követel, ahol a gazdasági célok nem ássák alá a szociális jogokat. Koherens társadalmi megközelítést, szociális standardok felállítását (FNA), a szociális dimenzióba, a közszolgáltatásokba és a minőségi munkahelyekbe való beruházást javasol az EU-csúcs résztvevőinek.⁵²

Az ATTAC Aurélie Trouvé személyében jelöltet állított az IMF Dominique Strauss-Kahn lemondása után megüresedett elnöki posztjára. Az ATTAC 31 éves társelnöke programjában kifejtette, hogy a 2008-as válság óta az IMF lerombolta a társadalmi szolidaritást. Alapvetően új orientációt javasolt az IMF-nek, így biztosítva a globális pénzügyi stabilitást, a közjavak demokratikus ellenőrzését. A megszorító csomagok helyett nemzetközi tranzakciós adó bevezetését, a gazdaságpolitikák nemzetközi szintű koordinációját, az USD alternatívájaként a legjelentősebb valutákból nemzetközi fizetőeszköz létrehozását javasolta. Sürgette, hogy az SDR segítse a globális egyenlőtlenségeknek és gazdasági sokknak kitett országokat, az IMF demokratizálását a tagonként egy szavazat bevezetésével képzelte el.⁵³ Az ATTAC France tudományos tanácsa⁵⁴ kifejezetten negatív törekvésnek tartja az anti, majd később „deglobalizációnak” nevezett törekvéseket, mondván, a nemzeti szabályozáshoz való visszatérés semmit sem old meg. Bizonyos oldalról kevesebb globalizációra van szükség: csökkenteni kell az áruk és tőkék áramlását, lokálissá kell tenni a termelő rendszereket, csökkenteni kell a természeti erőforrásokra nehezedő nyomást, az állampolgárokhoz közeli demokráciaformákat kell preferálni. Globális összefogás szükséges azonban például az ökoszisztémák megőrzésében, a javak igazságosabb elosztásában és a szociális jogokban. Az ATTAC az uniós struktúrák válságáról beszél, a kasszinó-gazdaság bezárását javasolja, a demokratikus és szociális jogok elleni támadásnak minősíti a Fiskális Paktumot.

Összegzés

Tanulmányunkban bemutattuk, hogy az európai civil szervezetek jelentősen hozzájárulhatnak az unió legitimációs válságának megoldásához, hiszen jelentős részük az európai célok szószólójaként jellemezhető, és e célra gyakran eredményesebben mozgósnak, mint maga az Unió.

Írásunkban elemeztük, hogy az Európai Unió inkább a kormányköziség irányába halad, ezzel szemben az említett NGO-k a föderális Európa felé tekintenek, több olyan alaptételt megkérdőjelezve, amelyek az integrációelmélet alapját adták. Kritikájukból kitűnik, hogy az Európa Tanács (vagyis a fő kormányközi döntéshozó szerv) a legkevésbé

Fotó/Gönczö Viktor

együttműködő, úgy tűnik, mintha a nemzeti-állami érdek a civil kezdeményezéseket akadálynak tartaná. Az európai civil társadalom mind támogatás, mind gyakorlati együttműködés terén a közösségi (EB, EGSZB, EP) intézményekkel, illetve az Európa Tanáccsal találja meg a közös hangot.

Az uniós intézmények 2005 utáni megsokszorozott erőfeszítései a 2009. évi EP-választások részvételi arányait tekintve nem voltak eredményesek. A nemzeti politikai színtéren ma is kiválóan használható az „uniós kártya”, amely a közösségi intézményeket teszi felőssé a megszorításokért.

A Lisszaboni Stratégia meghirdetése Európa azon ambíciója volt, hogy bizonyítsa az európai modell globális hatékonyságát. A Lisszaboni Stratégia és az Európa 2020 projekt eddig nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az Unió altermondialista bírálói szerint – minthogy eleve neoliberais elveken alapult – a Stratégia figyelmen kívül hagyta a polgárok elvárásait és az európai társadalmi realitás változását.

A szociális mozgalmakhoz kapcsolódó civilek véleménye szerint az európai szociális modellhez oly módon kell ragaszkodni, hogy az ne álljon szemben a versenyképességgel és fenntartható legyen. A válság a gazdasági kormányzás közösségivé tételét igényelné, de ezt nemzeti érdekek lassítják/gátolják. A gazdasági fellendülés lehetséges alternatívája a Zöld New Deal, amely egyszerre lehet válasz a fenntarthatóságra és a társadalmi jólét megvalósítására. A Lisszaboni Stratégiával egyidejűleg jelenik meg a fejlettségi mutatók körüli vita (Id. laekeni mutatók, Stiglitz Bizottság), megjelennek azok a vélemények, melyek szerint a növekedés nem egyenlő a haladással. Talán kijelenthetjük, hogy amennyiben a gazdasági növekedést az egyenlőtlenség mértékének növekedése kíséri, Európa nem képes fenntartani hagyományos modelljét.

A Lisszaboni Stratégia és az Európa 2020 projekt sikeréhez egységes szociálpolitikára és gazdaságpolitikára lett volna szükség. A vizsgált civil szervezetek javaslatai alternatív megoldásokat szorgalmaznak. Mozgósító erejük révén csökkenthetik a demokratikus deficitet, így válhatnak a válságban levő európai projekt fontos tartalékaivá.

Irodalom

Artner Annamária: *Az európai jóléti modellek és fenntarthatóságuk*, MTA Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok, 2011. június.

Artner Annamária (2010): *Az Európa 2020 stratégia foglalkoztatási és szociális vonatkozásai*, Munkaügyi Szemle.

Artner Annamária (2006): *Globalizáció alulnézetben, Elnyomott csoportok – lázadó mozgalmak*, Napvilág.

Badie, Bertrand-Smouts, Marie-Claude (1998): *A visszajára fordított világ (A nemzetközi szintén szociológiája)*, Aula.

Beck, U.: *German Europe, Polity*, 2013-03-17, <http://www.polity.co.uk/book.asp?ref=9780745665399>

Benyik Máttyás: *Válságban az EU*, Beszámoló, 2012. május 8. <http://www.gondolkodjunkegyutt.hu/>

Beger, Nicolas: *Participatory Democracy and Organised Civil Society and the "new" dialogue*, www.act4europe.org

Castells, Manuel (2005): *A hálózati társadalom kialakulása, Az információ kora, Gazdaság, társadalom és kultúra I. kötet*, Budapest:Gondolat–Infonia.

Crook, Andrew: *Civil Society in Europe or European Civil Society, The Sketch of a Working Paper for CIVICUS in Europe*, 2002, www.civicus.org/civilsocietyineurope.pdf

Csaba Zsófia: *Mission impossible*, 2012. április 12. <http://www.policity.eu/index.php/cimlap/item/csaba-zsofia>

- Dugranrut, Caude: Europe 2020, analyse critique, <http://claudedugranrut.hautefort.com/archive/2010/05/06/europe-2020-analyse-critique.html>
- Farkas Péter (szerk.): A globális válság: hatások, gazdaságpolitikai válaszok, és kilátások, MTA világgazdasági Kutatóintézet, Bp., 2009.
- „Európai álom – Amerika rémálma”, <http://www.greens-efa.org/en/issues?id=38>, 2005.03.11.
- EU leaders need to confront the political dilemmas of the eurozone crisis, <http://www.euractive.com>, 2012. július 19.
- Europe 2020 sur des sables mouvants, http://metiseurope.eu-article_pdf.php-id_article=28779
- Európai Társadalmi Jelentés 2008 TÁRKI, www.kopint-tarki.hu, KOPINT-TÁRKI Konjunktúrakutató Intézet.
- Gambini, Antonio: *Etat de la question, La stratégie UE: analyse critique*, 2010. április (Institut Emile Vandervelde, BXL)
- Prochet, Gastrines: Europe sur les sables mouvants, 2010. 05. 03.
- Geszti Judit: *Civil társadalom, civil szervezetek és az Európai Unió*, EU Working Papers, 2003/3.
- Kiss J. László: Eurómentés Kernerúrópa útján, avagy hány sebességet bír el Európa? www.kulugyintezet.hu/2012
- Krugman, Paul: Európa nagy illúziója, <http://www.gondolkodjunkegyutt.hu/spip.php?article1072>
- Krugman, Paul: The Bleeding Cure, 2011 09 18, <http://gondolkodjunkegyutt.hu>
- Miszlivetz Ferenc: The Deep Structure of European Crisis, 2012. április. <http://www.opendemocracy.net>
- Miszlivetz Ferenc.: The Global Crisis of Democracy: a Cosmopolitan Way Forward? <http://www.scieud.ca/journal/index.php/>, 2013. 03. 07.
- Muddle, Cas: European integration after the fall, 24 May 2011, <http://www.opendemocracy.net>
- Palánkai Tibor: Megmenthető-e az euróövezet? Köz-gazdaság, 20012/1, <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/522/>
- Sipócz Rita: Az európai integráció mint új típusú gazdaság- és társadalomszervezési modell, www.grotius.hu/publ/dipl.asp?id=MIUWVUS
- Szalai Erzsébet: *Az első választásról*, Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004.
- Szentes Tamás (2002): *A globalizációs folyamat kedvező és kedvezőtlen hatásai*. Magyar Tudomány. 2002. 6. 708–719.
- Webstein, Julien: Sociogenese de la société civile, <http://www.cairn.info/revue-raison-politique-2003-2-page-125.htm>
- What do citizens want? Well-being measurement and its importance for European social policy making, EPC Issue Paper No. 59, December 2009.

Jegyzetek

- 1 Crook: European Civil Society or Civil Society in Europe? <http://www.civicus.org>
- 2 CIVICUS: World Alliance for Citizen Participation, lokális, nemzetközi, regionális, interkontinentális civil társadalmi szervezetek hálózata, 1993-ban alakult Barcelonában. Székhelye Washington és Johannesburg, 2. közgyűlését 1997-ben Budapesten tartotta (www.civicus.org). Crook Andrew: European Civil Society or Civil Society in Europe?
- 3 Crook: European Civil Society or Civil Society in Europe? 2002, <http://www.civicus.org>
- 4 The Future of the EU, <http://www.eunow.eu/laeken%20declaration.html>
- 5 www.act3europe.org a CSCG összetétele: SP (40 NGO), Green10 (10 NGO), HRDN, EFAH, BEUC, EWL, CONCORD, (több mint 100 NGO).
- 6 <http://www.act4europe.org/code/en/policy.asp?Page=238&menuPage=214>
- 7 A Santer Bizottság lemondása korrupciós vádak miatt, 1999. 03. 16.
- 8 <http://www.act4europe.org/code/en/policy.asp?Page=238&menuPage=214>
- 9 www.socialplatform.org
- 10 www.eph.org/a/2351: Civil dialogue: make it work better.
- 11 Nicolas Beger: Participatory Democracy: organised civil society and the “new” dialogue. www.act4europe.org
- 12 A 2005-ben kezdődött új szakaszban az Európai Bizottság első lépése a „D Terv” megjelentetése volt. (A Bizottság hozzájárulása az elméleti útkeresési szakasz munkájához és azon túl: D Terv a Demokrácia, Dialógus, Diszkusszió érdekében – COM (2005)494, 13. 10. 2005.) Célja a polgárok elvárásainak megismerése, a bizalom visszaállítása, a polgárok, a civil társadalom, a szociális partnerek, a nemzeti parlamentek és politikai pártok bevonása a vitába minden olyan tartalomról, amelyet a polgárok felvetnek.
- 13 White Paper... célja, hogy a polgárok könnyebben hozzáférjenek a dokumentumokhoz, fejlődjen az európai polgárság eszméje, egy valódi közteret, vitafórumokat akart létrehozni, megjelenni az iskolai oktatásban, figyelembe venni az Eurobarometer vizsgálatait. www.eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?usi=COM:2006:0035

- 14 ETI: konzultáció az átláthatóság érdekében, lobbizás, vita főként a Strukturális Alapok és a CAP ügyében, http://ec.europa.eu/transparency/eti/index_eu.htm
- 15 Az EP-választások részvételi arányai csökkenő tendenciát mutatnak.
- 16 JO L378/32 FR, 27. 12. 2006, www.ec.europa.eu/citizenship
- 17 http://europa.eu/eurodirect/index_hu.htm
- 18 www.europarleuropa.eu/aboutparliament/hu00567de-5f7/Agora.html
- 19 agora.europa.eu/functioning_hu
- 20 <http://ateuropa.idebate.org>
- 21 http://ec.europa.eu/commission_barroso/wallstrom/pdf/com_2008_158-4summary_hu.pdf
- 22 www.europa.eu.int
- 23 http://europa.eu/youth/active_citizenship/index_eu_hu.html
- 24 www.civic-forum.eu
- 25 www.cidem.org: 1984-ben a Ligue des Droits de L'Homme és a Ligue de l'Enseignement hozta létre, 11 egyesületet foglal magában, célja: felelős, szolidáris, autonóm polgárok nevelése, 4 millió tagot számláló hálózat, 50 000 helyi szervezetben, elnöke Jean-Marc Roirant. Honlapján oktatási dokumentáció, állampolgári barométer, információ, dokumentumok találhatóak.
- 26 Európa civil és népi birtokba vétele.
- 27 Kampányok:
1. Európai Civil Kezdeményezés (ECI): lehetővé teszi 1 millió polgár számára, hogy konkrét javaslattal éljen a Bizottság felé, közvetlen módon befolyást gyakoroljon az európai döntéshozatalra.
 2. „C Terv Európának”: „3 C”, „citoyenneté, civisme, communication” (polgárság, civil értékek, kommunikáció) a civil párbeszéd érdekében. Ennek a tervnek két szárnya van:
 - a) Az egyesületi életet támogatása az EU 27-ben: 100 ezer NGO létezik, ezek a civil nevelés, értékek, elkötelezettség eszközei. Közvetítenek a közhatalom és a polgár között. Rehabilitálni kell a politikát, amely az egyesületi életet keresztül vitalitást kap. Felveti az NGO-ikérség, a keresztapaság ötletét.
 - b) Intézményesíteni kell a civil párbeszédet. Az EU gazdasági céllal jött létre, most társadalmi, kulturális dimenziót kell kapnia.
 3. Európai egyesületi státusz: 2006-tól aláírásokat gyűjtenek ennek megteremtésére. Ez egyben segítené az európai polgárság kialakulását a közös politikai kultúra alapján. Átlátható, közös keretet adna az NGO-knak, egyszerűsítene az adminisztrációt és transznacionális dimenziót adna a civileknek. Segítené a gazdasági aktivitást is.
- 28 2011. 03. 02. <http://eu.forum-civil-society.org> a szervezetek jegyzékét lásd a mellékletben.
- 29 <http://www.ecas-citizens.eu>
- 30 Európai Polgári Kezdeményezés (ECI) 2006-ban indult ez a kezdeményezés, amelyhez az ECF is csatlakozott, a Heinrich Böll Alapítvány és a King Baudouin Foundation is támogatja. Székhelye Brüsszelben van, célja 1 millió aláírás összegyűjtése, amellyel az európai demokrácia gyakorlatának is keretet adhat. A kezdeményezés sikerrel járt.
- 31 www.european-citizens-consultations.eu, magyar honlapja: www.europai-allampolgari-konzultacio.eu
- 32 www.coe.int/t/dg4/youth/Partners/European_youth_forum_en.htm, www.eypej.org
- 33 www.youthforum.org
- 34 www.jef-europe.eu
- 35 Az ATTAC jelentése: Association pour une Taxation des Transactions financières pour l'Aide aux Citoyens (Társulás a Pénzügyi Tranzakciók Megadóztatására és a Polgárok Segélyezésére).
- 36 www.attac.france.org
- 37 Honlapja: www.attac.hu, elnöke Benyik Mátyás.
- 38 L'Europe que nous voulons: enjeux et défis, www.france.attac.org/a6005
- 39 Ld.: Charter of Principles, 2001. 04. 04. www.forumsocialmundial.org.br
- 40 <http://www.eucivil.hu>
- 41 Az Európa 2020 projekt célkitűzéseit lásd a mellékletben.
- 42 Document de travail des services de la Commission, Europe 2020 – Consultation publique, Premier examen des réponses, BXL, 2. 2. 2010. SEC(2010) 116 final.
- 43 EU Employment and Social Situation Quarterly Review – June 2012, 27/06/2012, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=1389&furthersNews=yes>
- 44 gondolkodjunkegyutt.hu?

- 45 Kiss J László: Eurómentés Kerneuropa útján, avagy hány sebességet bír el Európa, www.kulugyintezet.hu/2012, idézi : Csaba Zsófia, Pólicy, 2012. április.
- 46 <http://www.socialplatform.org/what-we-do/civil-dialogue/eu-institutions/>
- 47 Spring Alliance: hálózat a következő civil szervezetek részvételével: Concorde, Social Platform, European Trade Union Confederation, European Environment Bureau.
- 48 <http://www.eapn.eu/en/news-and-publications/news/other-news/spring-alliance-manifesto-for-an-eu-that-puts-people-and-planet-first>
- 49 Another Road for Europe.
- 50 www.firenze1010.eu/homepage/10-news
- 51 <http://etats-generaux.eu/page.php?p=15>
- 52 <http://www.eapn.eu>, 2012. 07. 16.
- 53 <http://www.eapn.eu/en/news-and-publications/press-room/eapn-press-releases/the-european-council-must-launch-a-democratic-debate-to-ensure-an-ambitious-social-dimension-of-the-european-monetary-union-emu>
- 54 www.attac.org/en/what-we-do/campaigns/close-down-casino-economy
- 55 Coutrot–Khalifa–Husson–Harribey–Cossart–Azam–Plihon–Samary–Trouvé, <http://www.attacfrance.fr>

Fotó/Gönczö Viktor

EMPOWERMENT, NŐK, HATALOMNÉLKÜLISÉG: A ROMA ANYAKLUBOK GYAKORLATA

Jó Marianna

Bevezető

■ Jelen írás Jó Marianna az ELTE Civil és Közösségi szakra készült MA szakdolgozatának szerkesztett változata. A szakdolgozat témája az Empowerment Roma Nők vonatkozásában, fókuszában a Roma anyaklubok állnak.

A szerző az anyaklubokat közvetlenül a munkájával kapcsolatosan ismerte meg – szervezete, a jövőre 100 éves American Jewish Joint Distribution Committee (JDC vagy Joint), egyike volt azoknak, akik kezdeményezésére létrejöttek a Roma anyaklubok.

A Joint több mint 60 országban működik, missziójához illeszkedően legtöbb programja a zsidó közösségek megsegítését tűzi ki célul. Támogatási forrásait olyan zsidó magánemberek adományából szerzi, akik többé-kevésbé meghatározzák, hogy milyen programra és hova szánják ezeket a pénzeszegeket. Az IDP programok (International Development Program) azokból a pénzekből tudnak gazdálkodni, melyeket a támogatók „nem zsidó közösségeknek szóló” célokra jelölnek meg – a Tikkun Olam, mint a világ teljességének megjavítására tett törekvés, zsidó erkölcsi alapérték szerint. A Roma Anyaklubok támogatásához szükséges kezdő összeget egy izraeli orvos és családja ajánlotta fel. A program a Nyílt Társadalom Alapítványok (Open Society Foundations, OSF) Roma Kezdeményezések programjával közösen, számos partnerszervezet együttműködésével került kiírásra. A Roma Anyaklub (Roma Mothers' Empowerment Clubs) program meghirdetésekor olyan érdeklődők pályázhattak, akik az önsegítő csoport elve szerint műkö-

dő anyaklubokat akartak létrehozni, és azt megelőzően hajlandók voltak a klubvezetésre felkészítő tréningorozaton részt venni. További feltétel volt, hogy a roma közösségbe beágyazódott, civil szervezethez kötődő, programszervezésben tapasztalattal bíró személyek jelentkezzenek. A beérkező 41 pályázatot az OSF, a Joint és partnereik (ld. később) értékelték, és a tíz legerősebbnek tűnő pályázatot beküldőket párban meghívták a klubvezetésre felkészítő tréningorozatra. A páros meghívó azt próbálta kiküszöbölni, hogy egyetlen embertől függjön a helyi projektek sikere.

A tréninget követően a tanultakat beépítve a pályázók megerősítették terveiket és újrapályáztak. Ezután újabb értékelés következett, és négy anyaklub elindítása mellett döntöttek a kiírók, melyeknek elindulását mentorálás is segítette. Az anyagi támogatást nyújtó szervezetek megosztották a finanszírozást: a Joint a tréninghez, mentoráláshoz, lakossági fórumokhoz, az OSF a működéshez biztosította a pénzügyi hátteret.

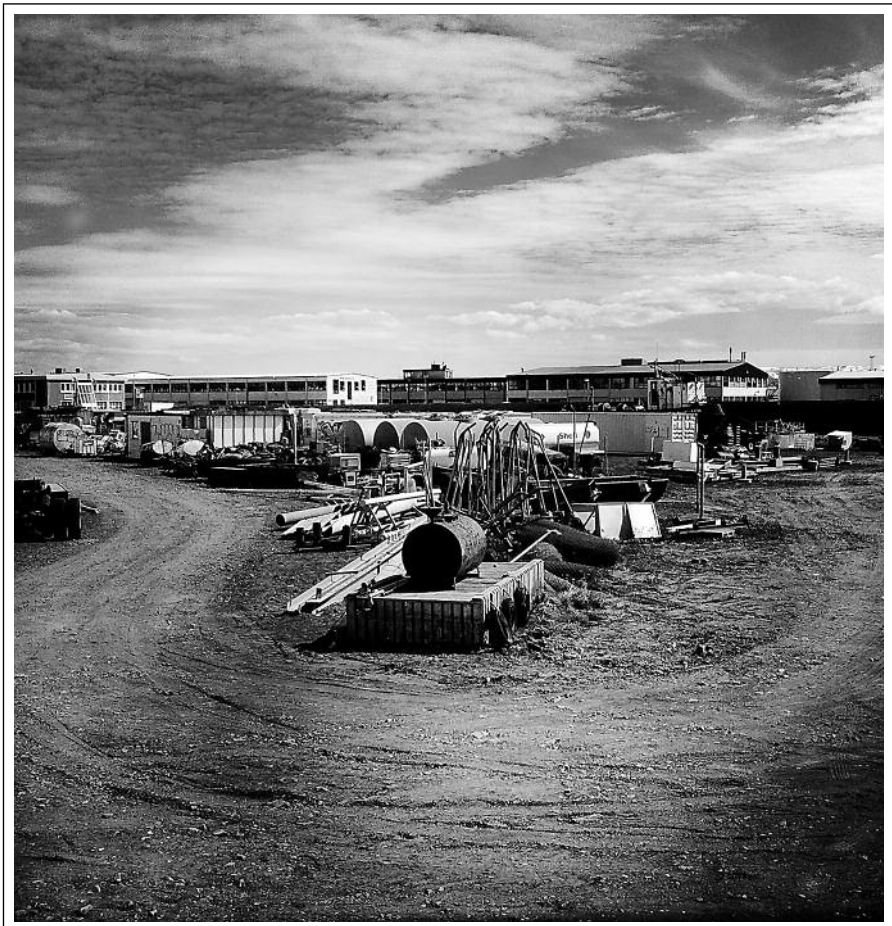
A négy elindult anyaklub sorsa különbözőképpen alakult. Másfél év távlatából nézve úgy tűnik, hogy a klubok erősségét és gyengeségét – többek között – leginkább az határozza meg, hogy mennyire jól érvényesül az önszolgálat, az empowerment tartópillére: milyen mértékben önállóak a tagok és mennyire vonódtak be a klub életébe, helyettesíthetők lettek-e az eredeti koordinátorok, mennyire tudtak innovatív, bevételgeneráló projektek elindulni, mennyire indult el a változás a tagokban arról, hogy mire képesek és mit tudnak elérni.

Az anyaklub gyöngéd beavatkozás, és mint modell, jó válasz lehet a régi kérdésekre: hogyan lehetne változást kezdeményezni azoknak a cigány családoknak az életében, akik napi szinten élnek meg a nélkülözést és a kényszert, hogy egy olyan rendszerben kell boldogulniuk, ami úgy tekint rájuk, mint egy problémára, amit így vagy úgy, de „meg kell oldani”? Hogyan lehet az embereket ráébreszteni, hogy megértsék a saját helyzetüket, és rájöjjenek, hogy tudnak rajta változtatni, de csakis ők maguk tudnak változtatni? Hogy ne a csönd legyen a válasz akkor, amikor elhangzik majd megint egy ehhez hasonló mondat:

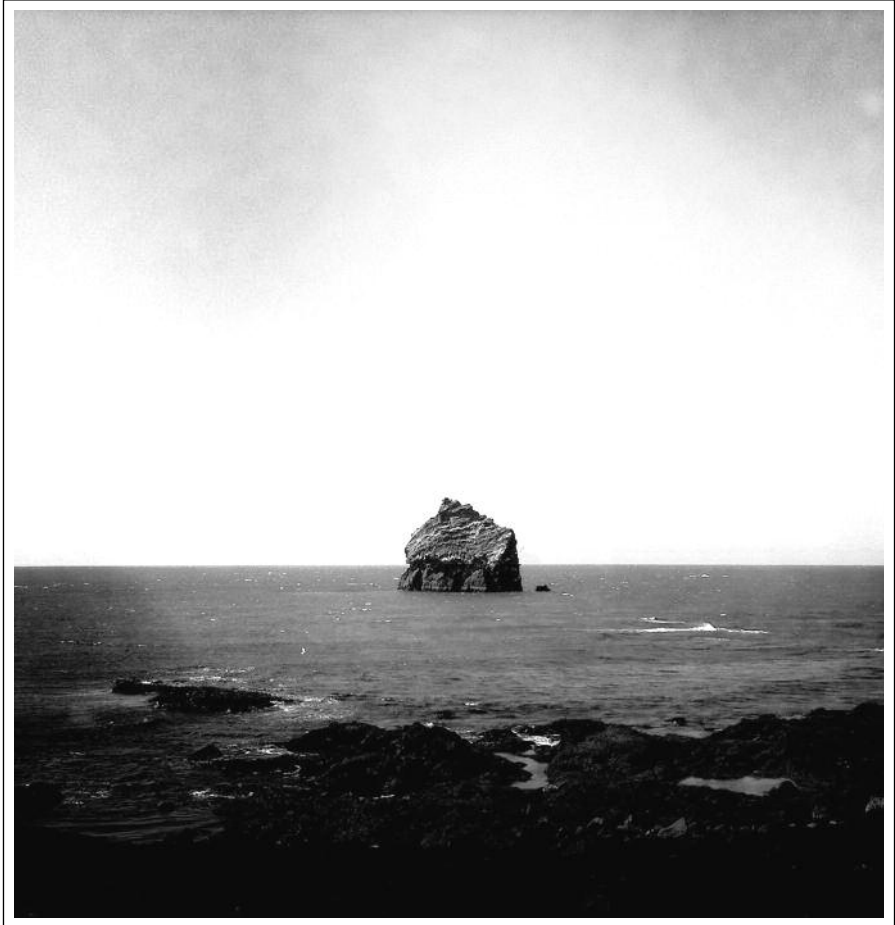
„(..) lehet hogy azoknak van igazuk, akik mindent leszarnak és átgázolnak minden... szerintem az integrációnak nincs fogadóképessége... beszélni szép, és írni is tudunk róla, csak gyakorolni nem tudjuk” (Csoportos interjú, Gyöngyház Anyaklub, Pécs).

Empowerment: a fogalom értelmezése és megközelítése

Az empowerment magyarba ültetése nem csak fordítási, hanem értelmezési kérdés is. Ebben hasznosnak találtuk Lakatos Kinga „A Képesség tétel (Empowerment) lehetőségei a civil társadalomban” című értekezését, és Elisheva Sadan Hatalommal való felruházás és közösségi tervezés című e-könyvének az ELTE megbízásából készült magyar fordítását.

Fotó/Gönczö Viktor

Fotó/Gönczö Viktor

Képessé tétel és demokrácia Magyarországon

Lakatos Kinga bevezetőjében több fontos állítást tesz, amikor 2010-ben azt írja, hogy hazánkban „a demokratikus struktúrák gyengesége miatt hiányzik ez az újfajta nézőpontot igénylő cselekvésmód és döntéshozatali forma”, ami az empowerment. Nagyon fontos meglátás, hogy a demokratikus struktúra megléte, hiánya vagy alulfunkcionálása az emberek „képtelenné” vagy „képessé” tételéhez asszisztál.

Lakatos Kinga felhívja a figyelmünket arra, hogy a fordítási nehézségek már az angol szakirodalomban elkezdődnek: külön használják ugyanis az enablement és az empowerment kifejezéseket. Míg az enablement inkább az egyéni szinten történő érdek-, érték-, képesség- és önmeghatározás folyamataira vonatkozik, addig az empowerment kilép az én szintjéről, és az egyéni képességek által megerősödve a közösség ügyeit vállalja fel (Lakatos Kinga 2010). Fontos meglátás a következő is: „a hatalmi helyzetben lévő csoportokat tesszük képessé ennek az újfajta viszonyrendszernek az elfogadására, próbáljuk bevonni ebbe a másféle hangnemet kívánó diskurzusba, ami főleg a mai Magyarországon lenne fontos feladat” (Lakatos Kinga 2010). Meggyőződésem szerint erről a folyamatról szól az érdekképviselés, az advocacy, ami az empowerment egyik legfontosabb mérföldköve. Változást úgy lehet elérni, ha meg tudjuk győzni a hatalmi helyzetben lévőket arról, hogy a mi ügyünk nekik is jó, fontos és hasznos, illetve olyan létjogosultsággal bír, ami elvitathatatlan.

Az empowermentre leginkább folyamatként gondolunk. Ebből a szempontból fontos Péterfi Ferencnek Robert Adamsre (Lakatos Kinga–Péterfi Ferenc 2010) utaló megjegyzése, miszerint az empowerment nem csak elmélet (megközelítés), hanem egy módszer is, amelyet a segítők használnak a hatalom nélküliek befolyásának növelésére.

Empowerment a társadalomtudományok tükrében: dinamikák és összefüggések

Elisheva Sadan Hatalommal való felruházás és közösségi tervezés című összefoglaló e-könyve remek történeti és logikai keretbe foglalja az empowermentról, illetve a hatalomról szóló teóriákat, az egyiket a másikba ágyazva be. Ide mutatnak mind a Világbank, mind a WHO, mind az ENSZ empowerment megfogalmazásai és megközelítései is.

Egyének hatalommal való felruházása

Sadan szerint a téma szempontjából fontos a személyiség kialakulásának azon elmélete, miszerint a személyiség nem csupán öröklődő tulajdonságok, illetve a gondozás és törődés által formálódik, hanem a világban meglévő lehetőségek és tapasztalatok is alakítják. Így alakul ki az a képességünk, hogy döntéseket tudjunk hozni, és úgy cselekedjünk, hogy a céljainkat minél jobban elérjük.

Ehhez kapcsolódik Kieffer meglátása: az empowerment a személy és a környezete közötti interaktív folyamat, amely során az egyén önértékelése (mint értéktelen személy) változáson megy keresztül, melynek eredményeképpen társadalmi és politikai képességekkel bíró öntudatos állampolgárként láthatja magát. Ennek a folyamatnak az eredményeképpen olyan jártasságokra tesz szert, mint pl. a kritikus politikai tudatosság, a másokkal együtt való részvétel képessége, a frusztrációkkal megküzdésre való kapacitás és a környezet befolyásolásáért folytatott harc (Kieffer 1984 In: Sadan 2010).

Zimmerman és Rappaport az előző gondolathoz hozzáteszik, hogy az empowerment passzív állapotból az aktív állapot felé mutat. Ez a folyamat magával hozza a saját magunk elfogadását, az önbizalom erősödését, a társadalmi és politikai érzékenységet, azt a személyes képességet, hogy a saját életünkben döntéseket hozzunk és hogy befolyással bírjunk a környezetünkre – a személyes képesség összefüggésben áll a civil elkötelezettséggel. Az egyén hatalommal való felruházása egy olyan sokszintű folyamat, amelyet lehet alkalmazni szervezetekre, közösségekre és a szociálpolitikára is (Zimmerman & Rappaport 1988 In: Sadan 2010).

Sadan Parsonst is megidézi abban a logikai keretben, melynek alapján az empowermentt külső és belső változás folyamatoként is vizsgálja. A belső változás folyamata (pszichológiai empowerment) úgy értendő, mint az egyén abbéli hitének erősödése, hogy képes döntéseket hozni, és megoldani a problémáit. A külső változás (politikai empowerment) pedig abban jelentkezik, hogy az egyén képes alkalmazni azt a gyakorlati tudást, információt, jártasságot, képességeket és más, új erőforrásokat, melyeket az empowerment folyamata közben szerzett (Parsons 1988 In: Sadan 2010).

Csoportok hatalommal való felruházása: önségítés

Rappaport szerint az önségítő csoportok tökéletes terepei az önbizalom erősítésének, a kölcsönös segítségnyújtásnak, a társas képességek fejlesztésének (Rappaport 1985 In: Sadan 2010). Buda Béla találón pszicho-szociális segítségnek nevezte az önségítést (Buda Béla 2009). Szerinte némelyik csoportban az összetartozás a lényeg, máshol a kisebb szolgálatok egymásért. Van, ahol ez továbbfejlődik, és érdekérvényesítéssé (advocacy) alakul. Az önségítés három aspektusa gyakran együtt fordul elő, ezek a csoportok a legerősebbek és érik el a legtöbb változást.

Nagyon fontos az önségítés fogalmának összekötése az empowerment fogalmával. Az önségítés kialakulása az empowerment folyamat kritikus mozzanata, amely meghatározza a kimenet fenntarthatóságát és életszerűségét. Az empowerment folyamatának pillanata annál a pontnál a leginkább lefényképezhető, ahol az egyén kilép az ÉN kategóriájából és felfedezi azokat a lehetőségeket, amelyek a MI önmeghatározásban rejlenek. A kölcsönösség érzése által, illetve azáltal, hogy a csoporttagok is hasonló élethelyzetben vannak, megszűnik az egyén helyzetének extrém volta, és a közös tapasztalatoktól felbátorodva kezdi úgy érezni, hogy képes befolyással bírni a saját élete fölött.

Az önségítés angol nyelvű megfelelője, a self-help (saját magunkon való segítség) mellett a peer-support (egyenlő szinten lévő emberek egymást támogatása) kifejezést is használjuk. Ez a szóhasználat nem csak azt fejezi ki, hogy ezeknek a csoportoknak egyenrangú (peer) szinten funkcionáló tagokból kell állniuk, hanem azt is, hogy a szervezési feladatokon túlmenően nincsen helye hierarchiának és a vezető szereplőnek.

Kritikus tudatosság

Sadan Freire-t idézi, amikor felhívja a figyelmet arra, hogy a kritikus tudatosság (kritikus gondolkodás) kialakulása az empowering folyamat meghatározó eseménye, melynek során az egyének eljutnak az életüket befolyásoló társadalmi-politikai-kulturális folyamatok megértésének egy magasabb szintjére, és fel tudják fogni a saját képességeik erejét, amelyekkel változtatni tudnak a folyamatokon. Mivel az egyén nem csak a jelenben, hanem a történelemben is él, ezért képes arra, hogy a történelem tapasztalatait megértve nem csak hogy értelmezze az eseményeket, de tudja, hogy az értelmezéseket is értelmezni kell (Freire 1970 In: Sadan 2010).

Gilkes szerint a kritikus gondolkodás kialakulása magában rejti azt is, amikor az egyén rájön arra, hogy bizonyos jogokkal bír, és képes ezeket a jogokat tisztán artikulálni saját maga és mások felé. A kritikus gondolkodás kialakulásával az egyén megérti saját hatalom nélküli helyzetét (Gilkes 1988 In: Sadan 2010).

Sadan felhívja a figyelmünket arra, hogy a hatalom hiánya legtöbb esetben nem egyéni probléma, hanem egy társadalmi és strukturális állapot: az emberek leggyakrabban nem azért hatalom nélküliek, mert a személyiségük vagy az életük bizonyos kvalitásokban hiányt szenved, hanem azért, mert hatalom nélküli csoporthoz tartoznak.

Hatalom és hatalomnélküliség

A forráskönyvben kiemelt gondolkodók közül fontos idézni Robert Dahl, Peter Bachrach & Morton Baratz, Steven Lukes, John Gaventa és Micheal Mann hatalomrendszerekről szóló elképzeléseit is – a hatalom és a hatalomtól való megfosztottság összefüggésében.

Dahl szerint a hatalom az a képesség, amivel az embereket rákényszerítik, hogy olyasmit tegyenek, amit egyébként nem tennének meg. Ráadásul úgy, hogy ebbéli igyekezetükben a saját igényeiket is megváltoztatják (Dahl 1961 In: Sadan 2010).

Peter Bachrach és Morton Baratz (Bachrach and Baratz 1962 In: Sadan 2010) meglátásában a hatalomnak két arca van: a nyílt mechanizmusok (pl. döntéshozatal módja, legyen az mondjuk választások megtartása), illetve a titkos, rejtett megnyilvánulások (pl. döntéshozatal megakadályozása, de ide tartozhat véleményem szerint a döntéshozatal erőltetett kikényszerítése olyan témákban, amelyek a hatalom számára a saját érdekében és a saját legitimitációjára fontosak, de a társadalom részére nem). Lényeges az a

meglátásuk, miszerint azt érdemes vizsgálni, hogy melyek azok a stratégiák, mechanizmusok, folyamatok, amelyekkel elérhető, hogy bizonyos kérdésekben ne jöhessen létre párbeszéd vagy döntés, hiszen így befolyásolható, hogy mi a fontos és mi a lényegtelen téma a közbeszédben, így a hatalom szempontjából emészthető és kezelhető témák foroghatnak a köztudatban.

Gaventa azt a kérdést feszegeti, hogy az elnyomás és a diszkrimináció ellen a társadalmi csoportok vagy a társadalom miért nem lépnek fel. Úgy tűnik, hogy ezt a fajta társadalmi tehetetlenséget a hatalom hozza létre, hiszen érdekében áll, hogy bizonyos csoportok ne vegyenek részt a döntésben, illetve hogy a döntéshozattól való távolmaradásukkal, mintegy hallgatóságos beleegyezésükkel a hatalom legitimitációját adják (Gaventa 1980 In: Sadan 2010). Gaventa Steven Lukes hármasság hatalom dimenzióját fejleszti rendszerbe abban az elméletében, ahol a kirívó egyenlőtlenségek létét hallgatóságosan tudomásul vevő tehetetlenséget vizsgálja:

A hatalom egydimenziós megközelítése nyílt küzdőteret feltételez, ahol a szereplők felismerik az érdekeiket és a sérelmeiket, és fel is tudnak lépni ezekért és ezek ellen, és ezt az általuk választott vezetők révén teszik meg. Ebben ez értelmezésben a döntéshozatali helyzettől való távolmaradás és a részvétel hiánya választás kérdése. Ez a megközelítés azonban figyelmen kívül hagy olyan tényezőket, mint a társadalmi, gazdasági helyzet vagy egészségi állapot, az információ hiánya vagy megléte, életkörülmények, intellektuális kapacitás, vagy akár a szándékos befolyásolás stb... Így juthatunk arra a következtetésre, hogy a helyzetért nem a hatalom a hibás, hiszen a passzivitást maga a hatalomból kiszorult (scapegoating) választotta.

A kétdimenziós megközelítésben a hatalom nem csupán abból a célból aktiválódik, hogy nyerjen a többiekkel szemben, hanem azért is, hogy kizárja őket vagy/és bizonyos témákat a döntéshozatali folyamatokból. Ebben a dimenzióban a részvételből való távolmaradást nem a választott passzivitás okozza, hanem a félelem.

A háromdimenziós megközelítésben a hatalom látenszen befolyásolja, meghatározza és alakítja a hatalom nélküliek akaratát, és teszi ezt úgy, hogy közben ne történjen konfliktus. A hatalom rendszere és intézményei akadályozzák meg azt, hogy bizonyos kérdésekből politikai ügyek váljanak, és azok megbeszélésre kerüljenek. Ebben az esetben, Sadan szerint, az emberi tudat formálódását, a politikai stratégiák kialakítását, a társadalom értékrendszerét érdemes vizsgálni; segítő tényezők a társadalmi-történelmi mítoszok, a közös szimbólumok, a nyelv, a kommunikációs manipulációk és csatornák. Ez a dimenzió óriási hatással lehet az emberek gondolkodására, amelyen keresztül végül a hatalmat legitimálják.

Gaventa modellje leképezi a társadalmi kiszolgáltatottsághoz és kirekesztettséghez kapcsolódó folyamatokat, azzal az érdekes éllel, miszerint a hatalomból eddig kiszorultak úgy kezdenek el részt venni a hatalomért való küzdelemben (első dimenzió), ha már meg tudnak küzdeni a második és harmadik dimenzióval. A hatalom birtokosának ugyanakkor sok trükkje van arra vonatkozóan, hogy elkerülje a hatalomból kiszorultakkal való konfliktust. Tehet például úgy, hogy:

Fotó/Gönczö Viktor

Fotó/Gönczö Viktor

- fellép az emberek támogatójaként, ezáltal még azt is próbálja elkerülni, hogy a konfliktusnak akár a gondolata is felmerüljön;
- módja van beavatkozni a hatalomból kiszorultak minden egyes lépésébe;
- hátráltathatja az ügy felvetését, elodáztatja a döntéseket.

Michael Mann az igazi veszélyt a szervezeti bekebelezésben látja: a hatalom megszerzésére, illetve megtartására irányuló küzdelemben azok vannak jobb helyzetben, akik szervezettebbek, és tulajdonukban vannak olyan eszközök, mechanizmusok, intézményi lehetőségek, amelyekkel megszüntethető az ellenállás (Mann 1986; Sadan 2010). Erre rásegíthet a tudáshiány, hiszen a hatalomtól megfosztottak nem tudják, hogy építsenek ki stratégiákat, nem ismerik a játékszabályokat, a viselkedési formákat, esetleg még azt sem veszik észre, hogy játszma folyik. Gyengítheti esélyeiket a megosztottság, az elszigeteltség, hiszen a hatalomból kiszorultak nem tudják, hogy kihez tudnának csatlakozni, kivel tudnák erőiket egyesíteni, és az elszigetelt hatalom elleni fellépéseket könnyebb letörni. Tudatosan is behódolhatnak a szervezeti bekebelezésnek, hiszen tisztában vannak azal, hogy az ellenállás nem járható út a számukra, nincs eszközük arra, hogy megvédjék magukat a hatalommal szemben. Mann a csend kultúrájának is nevezi ezt.

Tanult tehetetlenség, hatalomtól való megfosztottság és hatalomnélküliség

Az empowerment folyamatát, jelentését úgy is jól meg lehet érteni, ha a kifejezés elentétjét értelmezzük. Így beszélhetünk tanult tehetetlenségről (learned helplessness), hatalomnélküliségről (powerlessness) és hatalomtól való megfosztottságról (disempowerment).

A társadalmi folyamatok szempontjából tanult tehetetlenségen „a szocializáció folyamatában rátanított tehetetlenség kialakítását (értem) lehet érteni, amelyben azt a képet őrzi magáról az egyén vagy éppen egy közösség, hogy kiszolgáltatott, hogy cselekvésre képtelen, és nála nagyobb hatalmakkal nem szabad szembeszállnia” (Péterfi Ferenc 2010).

Roma helyzet vagy mélyszegénység helyzet?

A statisztikák szerint a roma közösségek tagjai magasan felülreprezentáltak a mélyszegénységben élők között, lakhatási körülményeik, iskolázottságuk, életszínvonaluk jelentősen elmarad a hazai átlagtól. Nagy részük elszervedője a lakóhelyi és az oktatásban tapasztalható szegregációnak, az átlagosnál jóval magasabb munkanélküliségnek. Akadályok elé néznek a szolgáltatásokhoz és az információhoz való hozzáférés tekintetében, érdekérvényesítési képességeik nem elég erősek a szegregációból, deprivációból adódó problémákkal való megküzdéshez. A közösségek a legtöbb helyen atomizálódtak, hiányzik az a támogató háttér, amely segít a problémával megküzdni. Képviselőjük megosztó és komolytalan, a demokratikus folyamatokban való részvételük alacsony, sa-

ját megítélésük szerint is megoszthatóak. Az életminőségüket befolyásoló politikai döntéshozatalban való részvételük minimális és látszólagos; a roma közösségeket hosszú évek óta a politikai csatározások kiszolgálójaként, a parlamenti és a helyhatósági választások alkalmával hirtelen és rövid időre fontossá váló ütőkártyaként kezelik. A többségi társadalomban elterjedt hozzáállás a romákkal kapcsolatban a bűnbakképzés, a sorsukért saját maguk hibáztatása.

A romák több évszázados történelmű kirekesztésének ténye elgondolkoztathatja a témával foglalkozókat – eltűnődhetünk azon, hogy az a hátrány, amivel nekik kell megbirkózniuk, kevésbe lenne-e súlyos akkor, ha egyszerűen csak nagyon szegények lennének, de nem romák. Cornel West emberi jogi aktivista, Barack Obama egyetemi professzorának fekete-fehér analógiájával élve:

„Azt mondják a feketéknek, hogy úgy tekintsenek magukra, mint a változás hozóira (agents), ne pedig úgy, mint áldozatokra. A felszínen ez tényleg vigasztalóan hangzó klisé a letiport embereknek. De az inspiráló szlogenek nem helyettesíthetik az átfogó történelmi és társadalmi analízist. A feketék soha nem egyszerűen áldozatok voltak (...), hanem – mint ahogy az még manapság is tart – áldozattá lettek téve. Így a feketék felé intézett olyan felhívásoknak, hogy legyenek a változások elhozói, csak akkor van értelme, ha egyúttal megvizsgáljuk azokat a folyamatokat is, amelyek által ők áldozattá lettek téve, amelyekkel szemben majd a változást hozó munkájukat végezni fogják.” (West, Cornel 1993).

Az „élet” oldaláról megközelítve elmondhatjuk, hogy Magyarországon a születéskor várható átlagos élettartam 71 és 79 év között van, de ez persze nem jelenti azt, hogy minden magyar állampolgár ennyi évet él egészségben (Országos Egészségfejlesztési Intézet, Determine Project). Egyenlőtlenségek vannak a férfiak és a nők születéskor várható élettartama között, a szegények és a jómódúak élettartama között, az ország keleti és nyugati részén élők élettartama között, a vidéken és a nagyvárosban élők élettartama között. Ezen egyenlőtlenségek mögött társadalmi, gazdasági, környezeti és kulturális különbségek állnak, amelyeknek jelentős része méltánytalan. Méltánytalanak nevezzük azt a különbséget, amely „az adott időbeni és társadalmi kontextusban nem szükségszerű és csökkenthető vagy megszüntethető” lenne (Országos Egészségfejlesztési Intézet, Determine Project).

Magyarországon kb. 7-15 évvel rövidebb életre számíthat valaki, ha romának születik. „A 19 éves kor feletti roma népesség 66,3 százaléka szenved valamilyen betegségben, 16,1 százaléka egynél több betegségben, illetve 23 százalék egyszerre három vagy több betegségben” (Delphoi Consulting: A szegénység csapdájában 2004). „A mélyszegénységben élő romák egészségi állapota összességében a várakozásoknak megfelelően rossz” (Solymosy József Bonifác, egészségfejlesztő 2008) – ez a probléma azonban nem roma-, hanem szegénységspecifikus, hiszen őket érintik mindazon betegségcsoportok, amelyek a szegényeket érintik.

Roma női helyzet általában

A közösségeken belül a roma nők szerepe kulcsfontosságú a gyerekek oktatásának, a család egészségének, túlélési technikáinak alakulása szempontjából, ők gondoskodnak a férjükről, a gyerekekről, ők viselik gondját az időseknek, a betegeknek. Helyzetük viszont a roma férfiakénál is sérülékenyebb, több síkon szenvedhetnek hátrányos megkülönböztetést: etnikai hovatartozásuk, nemük és társadalmi hovatartozásuk miatt is (Balogh–Kóczé 2011). Ezek a hátrányok, megkülönböztetések, jogsérelmek az élet különböző területein fordulnak elő:

Az Európai Roma Jogi Központ (European Roma Rights Center, ERRC) kutatása alapján a roma nők számottevő része szenved élete során hosszabb időn keresztül fennálló családi erőszaktól. Ezekről a hatóságok többnyire nem szereznek tudomást, melynek oka lehet a patriarchális családokban továbbélő hagyomány, a stigmatizációtól való félelem, a rendőrséggel való rossz kapcsolat, a tudatlanság, a lakhatási lehetőség elvesztésétől való félelem vagy az anyagi függőség. További területek (Balogh–Kóczé 2011):

- a közvetített, korai házasságok;
- az árvaházakban, nevelőotthonokban felnőtt roma lányok különösen ki vannak téve az emberkereskedelem veszélyének;
- az oktatás;
- az egészség területén, ahol plusz kockázatként hozzáadódik a korai házasságok révén sérülő reprodukzív egészség;
- a foglalkoztatás területén;
- a pénzügyi szolgáltatásokhoz, kölcsönökhöz való hozzájutás terén.

Roma nők: oktatás és gyerekvállalás

Janky Béla A cigány nők helyzete című tanulmányában az 1993-as Kemény–Havas-féle cigányvizsgálat adataiból merít. Eszerint az akkor húszas éveikben járó cigányokról elmondható volt, hogy 70-80 százalékban elvégezték az általános iskola 8 osztályát (nők 72,4 százalék, férfiak 72,4 százalék). A vizsgált korosztály kiválasztása itt érdekes: azért elemezték ezt a kissé késői életkort, mert a roma fiatalok általánosságban lényegesen több idő alatt (gyakran kiegészítő képzésekkel) végzik el az általános iskolát. Ez látszik ott is, hogy a 15-19 évesek körében etnikai háttér szerint elkülönítve ettől lényegesen eltérnek a végzettségi mutatók: a nem roma fiúk 92,9 százaléka, a lányok 95 százaléka már ebben az életkorban elballag, míg a roma fiúknak csak 61,6 százaléka, a roma lányok 66,5 százaléka végzi el az általánost. Felvetődik az a kérdés, hogy mi történik azokkal a gyerekekkel, akik nem tizenévesen végzik el az általánost. Nagy valószínűséggel ők is családot alapítanak, úgyhogy sokukra az általános iskola befejezése még a későbbiekben vár.

Fotó/Gönczö Viktor

Felmerül az egyáltalán nem újszerű, de az anyaklubok számára nagyon fontos párhuzam, hogy sok roma fiatal lány úgy vállal korai életkorban (és életén keresztül hosszú ideig) gyermeket, hogy még nem volt alkalma befejezni az általános iskolát – ami nem csak tudásanyagban jelent hiányt, de kiesik vagy csorbul a szocializáció, a játék, a teljesítmény, az énkép egészséges kialakulása. Az ilyen élethelyzetekből jövő fiatal nőknek mindenképpen hatalmas segítség lehet egy olyan támogató közeg, amelyben ezt a fajta hátrányt egy kicsit be tudják hozni.

Roma anyaklubok: Roma Mothers' Empowerment Club

A Roma anyaklubok fő célja, hogy megpróbáljanak alternatívákat találni a roma nők hátrányos helyzetének javítására, illetve olyan jó gyakorlattá váljanak, amely fenntartható és másolható lehet. Elődleges céljuk, hogy lehetőséget teremtsen arra, hogy a nők, asszonyok kimozduljanak otthonaikból, és olyan dolgokkal foglalkozzanak, amelyek nőként és anyaként fontosak számukra. A klubok önszervező csoportokként működnek, ahol a nők közösen megoldást találhatnak olyan problémákra, melyekkel egyedül nem, vagy nehezebben tudnának megbirkózni.

A tevékenységet a koordinátorok segítségével a résztvevők szervezik meg és bonyolítják le. A klubok egyik legfontosabb tulajdonsága az, hogy az anyák elhozhatják a gyerekeiket a találkozókra, ahol egy külön szobában vigyáznak rájuk, számukra programokat szerveznek. A gyerekeket szintén legtöbbször a tagok látják el, felváltva, így ez nem szolgáltatás, hanem kölcsönösségi alapon működik, ezzel is elősegítve a bevonódást. A klubban zajló tevékenységek, beszélgetések, előadások teljes mértékben a résztvevők által megfogalmazott szükségletek, érdeklődési területek, megoldásra váró problémák köré szerveződnek, így minden helyszín programja és profilja egyedi. A klubok másik fontos célja az, hogy megmutassa a résztvevőknek, hogy mindenki rendelkezik olyan tudással vagy tulajdonsággal, amit a csoport többi tagja felé fel tud ajánlani. Ez az önszervezés egyik alapvetése: a tagok nem csak formális módon, oktatók és tréner segítségével sajátíthatnak el új ismereteket, de informális úton, egymástól is tanulnak. Ez hozzájárul önbizalmuk növekedéséhez is, ami fontos mozzanat az empowerment, a képessé tétel, a hatalommal való felruházás, az érdekérvényesítési képességek fejlődésénél. Az anyaklubok nyitva tartása az igények és kapacitás szerint különböző, általában heti kétszer tartanak szervezett programot, de van olyan klub, ahol a nap meghatározott időszakában minden nap nyitva tartanak, így a szervezett programoktól függetlenül is bármikor betérhetnek a látogatók. Az anyaklub résztvevőikhez bárki csatlakozhat, a részvétel és a közösen szervezett események látogatása ingyenes.

A programok, többek között, a helyi igényektől függően az alábbi témákat és tevékenységeket érintik:

- olyan szolgáltatások nyújtása, melyeket némely szegénységben élő család nem tud elérni (internet, telefon, mosógép);

- prevenció felvilágosítás, egészségmegőrzéssel kapcsolatos ismeretek átadása, vizsgálatokhoz való hozzáférés elősegítése, életmód-tanácsadás;
- szülésre, anyaságra felkészítés;
- kapocs és problémamegoldási lehetőség az intézmények és a tagok, családok között (pl. iskola, óvoda, családsegítő, egészségügyi szakemberek, önkormányzat felé);
- gyermekfelügyelet ellátása, a gyerekek korai fejlesztésével kapcsolatos programok, tanulószoba korrepetálás lehetőségével, segítségnyújtás a nyolc osztály elvégzéséhez, továbbtanuláshoz, nyelvtanuláshoz;
- közösségi események megszervezése, amelyek közösségépítő szerepet töltenek be, és hozzájárulnak a roma nők megítélésének kedvező változásához;
- képzések szervezése, lebonyolítása, karrier tanácsadás, kapocs a munkaügyi központ és a nők között;
- családok pénzügyi gazdálkodásával kapcsolatos tanácsadás;
- adománygyűjtés (ruha, bútor, könyv, ...);
- a korai házasság problémájának körüljárása;
- alternatív életpálya modell, szerepmodellek bemutatása fiatal roma lányoknak, gyerekeknek;
- szociális szövetkezet elindítása stb.

A kezdeményezés elsődleges célcsoportja a romák által nagy számban lakott településeken mélyszegénységben élő roma nők, de a klubok a nem roma anyák vagy roma férfiak, fiatalok, idősek emberek felé is befogadóak. Az anyaklub helyigénye ideális esetben egy olyan helyszín, ahol minimum két szoba – külön a gyerekeknek és külön a nőknek – és egy konyha van. A tagok bevonása szempontjából fontos, hogy a helyszín gyalog megközelíthető távolságban legyen. A klubok elindítói és vezetői olyan helyi véleményformáló roma asszonyok, akiknek szervező, mobilizáló képessége korábbi programok során már megmutatkozott. A felkészüléshez az anyaklubok koordinátorai négyszer két napos tréningen sajátították el a klub vezetéséhez szükséges tudást. A képzés anyagának része az igényfelmérés, konfliktuskezelés, asszertív kommunikáció, csoportépítés, csoportdinamika, közösségfejlesztés, csoportvezetői hálózat kiépítése, vezetési kompetenciák fejlesztése volt. A tréning folyamán és a tréninget követően a vezetők fejlődését, gyakorlati munkáját mentorok segítették. A mentorok az igények felmérésében is közreműködtek. A klubok irányításánál fontos szempont az, hogy a vezetés ne egy személy kezében koncentrálódjon, hanem részvételi irányítás valósuljon meg, azaz a vezetői teendők a résztvevők között legyenek felosztva. Az anyaklub programjait két koordinátor segíti, akik a program egyéves ciklusa után átadják a koordinátori tisztséget másik kettő koordinátornak. A klub működési szabályait a klubtagok és a koordinátorok közösen hozzák.

Az OSF és a Joint mellett a program megszületésénél partnerek voltak a Haver Alapítvány, az Uccu Alapítvány, a CROMO Alapítvány, Dzsumbuj Tanoda Egyesület, a Magyar Vöröskereszt, a Roma Diplomások Országos Szövetsége és az Országos Egészségfejlesztési Intézet is.

Az anyakluboknak helyi szinten is fontos volt megtalálni a partnereket: azokat a szolgáltatókat, helyi szereplőket, akiket be lehet és be kell vonni a munkába. Ilyenek pl. a családsegítő, a védőnő, a háziorvos, az óvodai és iskolai pedagógusok, az egyházi szerveződések, az önkormányzat, annak szociális osztálya, helyi civil szervezetek stb.

Az Anyaklubok sikerének feltételei, a fenntarthatóság

A tapasztalatok szerint az anyaklub-minta azokban az esetekben működik jól, ahol az anyaklubnak intézményi háttérrel biztosított civil szervezet a közösség életében jelen van, hiteles és beágyazódott – ellenkező esetben nem sikerül mozgósítaniuk a részvételre. Az anyaklubok felállítása és megszervezése csak akkor lesz sikeres, ha alulról jövő kezdeményezésként valósul meg, és ott, ahol valóban igény és szándék mutatkozik rá.

Fontos, hogy ez a szervezet hiteles és átlátható legyen. Ez nem csak a közösség felé elvárás, hanem bármilyen külső támogató felé is.

Fontos az anyaklubok esetében a tágabb közösség, a település mérete. Egy másik meghatározó sikerkritérium a koordinátorok hozzáállása és vezetői attitűdje. A projekt önszervező működési elve feltételezi a megosztott felelősség komolyan vételét, ami nem csupán szervezésbeli könnyítés, hanem elvezet a részvételig és az egyéni felelősségvállalásig. Azok a klubok tudnak jól működni, ahol a koordinátor nem old meg mindent a tagok számára, hanem megteremt a bázist és a feltételeket a közös megoldáshoz. A koordinátorok rotálódása szintén jelzi, hogy mennyire működik jól a projekt – fontos, hogy az eredeti koordinátoroknak sikerüljön úgy hátralépniük, hogy részvételük nélkül nem dől össze az addig megépített siker.

Szintén meghatározza az anyaklub sikerét a tradíció mértéke: a mélyen tradicionális roma közösségek, családok esetében gyakran először nem az intézményesült rasszizmus ellen emelnek hangot közösen a klubtagok, hanem azért, hogy a férfiak és az idősebb családtagok megengedjék az asszonyoknak, hogy eljárjanak a klubokba.

A klubok sikeréhez az is szükséges, hogy tudják kezelni a helyi közösségen belüli, vagy a helyi roma közösségek közötti megosztottságot. Ha egy meglévő törésvonal miatt csak a célcsoport egy része kezdi el használni a klubot, az a klub részleges kudarcát jelenti.

A projekt sikerét akadályozhatja a helyi uzsorás ellenséges attitűdje, hiszen tevékenysége ellentétes az uzsorás érdekeivel, mivel racionalizálhatja a családok kiadásait, növeli a közösségi összetartást és a kölcsönös segítségnyújtást.

A projekt sikere szempontjából kulcsfontosságú kérdés, hogy a klub mint újonnan életre hívott intézmény hosszú távon fenn tud-e maradni, és tudja-e csökkenteni a függőségét a kezdeti adományozóktól. Felmerül annak a kérdése is, hogy külső támogatók milyen időtartam és bevonódás mellett kötelezhetik el magukat ilyen jellegű empowerment programok támogatása mellett. Köztudott, hogy a magyar civil szféra óriási forráshiánytól szenved, csak kevés olyan struktúra van, amely ilyen elköteleződésű és időtartamú projekteknek nyújthat támogatást. Az anyaklubok esetében az OSF részéről az elkö-

teleződés éves megújítással 3 évre szól, melynek feltétele az elfogadott éves jelentés és következő éves terv. Időközben az adományozó szervezet strukturális változások miatt másfél év után sajnos bizonytalan időre leállította a program támogatását. Az egész empowerment folyamat megszenvedi, ha az anyaklub elveszíti a támogatását, hiszen a lassan önbizalomra ébredő embereknek ismét az lesz az érzésük, hogy ők mégsem fontosak, és hogy a dolgok mégsem változnak. Nagyon fontos ezért azoknak a garanciáknak az ismerete, amelyek biztosítják, hogy a folyamatok nem szakadnak meg idő előtt.

Az anyaklub-projektnek nem titkolt célja, hogy olyan állami rendszerben intézményesüljön, ami gondoskodik a folyamatos fenntarthatóságáról. A mélyszegénység-ellenes projektek jó keretet tudnának nyújtani ezeknek a kezdeményezéseknek.

Összegzés

Az anyakluboknak eddigi működésük során számos sikere volt: kiemelkedtek közösségi programok szervezésében, tudtak segítséget nyújtani szociális támogatásból kiesetteknek, számos esetben fel tudtak lépni intézményi szegregációval és rasszista iskolai zaklatással szemben, de talán a legnagyobb siker, hogy be tudtak vonni és folyamatosan meg tudnak tartani deprivált körülmények közül jövő asszonyokat, lányokat. Alulról szerveződők, ezért helyi szinten hitelesek, mert azokat a célokat szolgálják, amelyekre a közösségeknek valóban szükségük van. Változást érhetnek el a fejekben, így bennük rejlik a lehetőség, hogy változást érjenek el a közösségben is. Gond lehet viszont akkor, amikor a helyi közösség szintjéről kilépve a tágabb közösségben falakba ütközik, mert ilyenkor az addig elért empowerment akkora pofont kaphat, amitől egy időre megtorpan. Ilyenkor kell észben tartani, hogy az empowerment olyan folyamat, ami állandó figyelmet, rugalmasságot, türelmet és segítséget igényel.

2013. április 15-én az Amerikai Egyesült Államok Nagykövetsége nevében Eleni Tsakopoulos Kounalakis átadta az Aktív Állampolgárság Oklevelét a Színes Gyöngyök dél-dunántúli roma civil szervezetnek. Ezzel a gesztussal méltatta a nagykövet asszony a szervezet elkötelezett munkáját a roma nők és családjaik felemelkedése érdekében. A Színes Gyöngyök Egyesület a pécsi Gyöngyház Anyaklubnak intézményi háttérrel adó civil szervezet. Ez ugyanaz a szervezet, amely hónapokig nem volt képes irodát bérelni saját számára, mert amikor kiderült, hogy roma női szervezet, a lakástulajdonosnak hirtelen eszébe jut, hogy a fia már kiadta a helyiséget egy ügyvédi irodának.

A fenntarthatóság, a klubok jó működése persze elsősorban a tagoknak az érdeke, de talán az is elmondható, hogy állami érdeke. Persze csak egy olyan társadalomban, ahol fontos és valódi a szegénység elleni harc és ahol nem újdonság a szolidaritás. Ilyen rendszert csak és kizárólag valódi, működő demokrácia tud nyújtani. Nagyon fontos, hogy tisztában legyünk azzal a rendszerrel, amiért és ami ellen az empowerment dolgozik. Az empowerment lehet a szociálpolitika része, a szegénységpolitika meghatározó eleme – vagy lehet egy szinte kizárólag civil és nemzetközi szervezetek által támogatott igény, amely így sokkal nehezebben ágyazódik be a köztudatba.

Irodalom

- Beyond Rhetoric (2011), összeállította Bernard Rorke, Open Society Institute.
Cornel, West (1993): Race Matters, Vintage Books.
Hablicsek László (1999): Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig, Budapest.
Lukes S. (1974): Hatalom: Egy Radikális Látószög, London:Macmillan.
Mann, M. (1986): A Társadalmi Hatalom Forrásai, Vol. 1., Cambridge:Cambridge University Press.

Internetes hivatkozások

- Lakatos Kinga: A Cselekvőképessé válásról, Parola.
http://web.pafi.hu/_Kozossegi_Adattar/PAROLAAR.NSF/274d67036bb315838525670c008147c9/3b441168ae705ccfc12577c00050b999?OpenDocument
- Lakatos Kinga (2010): A Képesség Tétele (Empowerment) lehetőségei a civil társadalomban, Civil Szemle, 2.
http://www.civilszemle.hu/downloads/cikkek/2010/23szam_2010_2_Lakatos_43-61.pdf
- Elishava, Sadan (2010): Hatalommal való felruházás és közösségi tervezés, <http://tatk.elte.hu>
- Az egészségi egyenlőtlenségek csökkentése, Országos Egészségfejlesztési Intézet, Determine Project
<http://www.oefi.hu/determine710.pdf>
- Balogh Lídia és Kóczé Angéla: A roma nők társadalmi és politikai befogadásának időszerű kérdései Európában – a 2011. április 7-én, Budapesten megtartott Fókuszban a roma nők c. konferenciához készült háttér tanulmány és ajánlás gyűjtemény alapján.
- Dr. Buda Béla: Az önszervező csoportok és ezek társadalmi jelentősége, <http://ujreformkor.hu/node/168>
- Delphoi Consulting (2004): A szegénység csapdájában, <http://www.delphoi.hu/download-pdf/roma-szoc-eu.pdf>
- Janky Béla: A cigány nők helyzete, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a574.pdf>
- KSH: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00

Fotó/Gönczö Viktor

SEBESTÉNY István

Ki a „köz”, és mi a „haszon” – s ki szerint? A közhasznúság fogalmi és tartalmi dilemmái

A szerző a hazai közhasznúsági szabályozás alig másfél évtizedes történetét követve próbálja meg a címben szereplő kérdések boncolgatását. Felveti, hogy annak ellenére, hogy a gyakorlatban a közhasznúság lényegét általában csak a közvetlen vagy közvetett állami támogatások viszonyrendszerében vizsgáljuk, fontos lenne elvonatkoztatni ettől a nagyon fontos, ámde könnyen félrevezető momentumtól. Ha a közhasznúságot mint „független”, objektív fogalmat tekintjük, sikerülhet ennek fogalmi és tartalmi elemeit a hatályos jogi kritériumrendszer bevonása nélkül, általános értelemben is meghatározni. Az írás célja nem csak a közhasznúsági minősítéssel kapcsolatos problémák megvilágítása, hanem a témával kapcsolatos széles körű társadalmi vita indításához való gondolatébresztő hozzájárulás is.

Kulcsszavak: civil szervezetek, közhasznúság, nonprofit kritériumok, jogi szabályozás

Sebestény István 1963-ban született Budapesten. Közgazdász-szociológus, történész és demográfus diplomával rendelkezik, 1992 óta dolgozik a Központi Statisztikai Hivatalban, ahol társadalomstatisztikával, azon belül nonprofit statisztikával, nonprofit kutatással foglalkozik. Főbb területei a nonprofit szektor demográfiája, jogi-gazdasági működési környezete, az állam-civil és az önkormányzati-civil együttműködés helyzete, alakulása. Részt vett több nemzetközi kutatásban, programban is, több szakmai cikk szerzője. Alapítója a Civitalis Egyesületnek, szerkesztője a Civil Szemlének, és a kolozsvári Civil Fórumnak. 2004 és 2009 között részt vett a Nemzeti Civil Alapprogram munkájában. Doktori disszertációjában a helyi önkormányzatok és civil szervezetek együttműködésének funkcióit és eredményeit elemezte.

E-mail: Istvan.sebesteny@ksh.hu

István SEBESTÉNY

*Who is “public” and what is “benefit” and by whom?
The conceptual and material dilemmas of public benefit*

The author, following the one and a half decade’s history of the Hungarian public benefit regulation, tries to analyze the questions emerged in the title. He suggests, that in spite of that the public benefit is examined in relation with direct and indirect public support in practice, we should abstract from this important but easily misleading moment. If we consider public benefit as an “independent” and objective notion, it is possible to define its conceptual and material elements in general excluding the operative legal criteria. The aim of this article is not only to illuminate the problems of public benefit qualification, but to contribute to the launch of a widespread social debate referring to the topic by these thoughts.

Keywords: civil organizations, public benefit, nonprofit criteria, legal regulation.

István Sebestény was born in 1963, in Budapest. He made his degrees on economics, sociology, history and demography, and works in the Central Statistical Office since 1992 where he is involved in nonprofit statistics. He established Civitalis Association, and member of the editorial board of Civil Review, and Civil Forum in Cluj (Romania). He took part in the work of National Civil Fund since 2004 to 2009. His PhD dissertation deals with the functions and results of the cooperation between local governments and civil organizations.

E-mail address: Istvan.sebesteny@ksh.hu

Szűts Zoltán—Yoo JINIL

A magyar civil crowdsourcing és crowdfunding jó gyakorlatai

– Online közösségek új szerepben

A crowdsourcing olyan közösségi média eszköz melynek célja a nyitottabb, több szempontot integráló vélemények megismerése. A szervezetekhez hasonlóan ma már a civil közösségek is sikeresen élnek a crowdsourcinggal. A civil crowdsourcingról elmondható, hogy a pénzügyi innováció 2009-től jelenlévő formájaként az online szerveződő közösségek által kitűzött célokat képes hatékonyan támogatni. Az információs társadalom környezetében létrejövő közösségek által legnagyobb arányban támogatott projektek megvalósításához a szükséges anyagi forrásokat szintén egy közösségi média eszközzel, a crowdfundinggal biztosítják. Magyarországon több társadalmi ügyben is lezajlottak már sikeres crowdsourcing projektek az indulj.be, kezdheted.hu és creativeselector.hu oldalak aggregációjával. Cikkünkben nemzetközi kitekintés mellett a magyar crowdfunding és crowdsourcing jó gyakorlatait mutatja be.

Kulcsszavak: crowdfunding, crowdsourcing, információs társadalom, pénzügyi innováció, Web 2.0

Szűts Zoltán (PhD) a KJF Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének főiskolai tanára, doktori értekezését a hipertextből írta az ELTE-n. Rendszeresen publikál az új média, az online közösségek és az internetes kommunikáció témájában tanulmányokat és ismeretterjesztő cikkeket a hazai tudományos lapokban. 2004 és 2007 között a szülői Hankuk University of Foreign Studies vendégtanára volt. Kutatási területe az online kommunikáció, hipertext és online közösségek.

E-mail: szutszoltan@uranos.kodolanyi.hu

Yoo Jinil (PhD) a szülői Hankuk University of Foreign Studies magyar tanszékének tanára, doktori értekezését az ELTE-n írta. Korábban a Korean Association of Central & Eastern European and Balkan Studies munkatársa volt. Rendszeresen publikál tanulmányokat és tudomány-népszerűsítő cikkeket koreai és magyar tudományos folyóiratokban. Kutatási területe a magyar kultúra, a közép-európai és koreai társadalmi kérdések.

E-mail: yoojinil@hufs.ac.kr

Zoltán Szűts—Yoo JINIL*New practices of civil crowdsourcing and crowdfunding*

– Online communities in new role

Crowdsourcing is a tool of social media to get knowledge about more open opinions integrating different viewpoints. Just like organizations civil communities use crowdsourcing very successfully today. We can say about civic crowdsourcing as present form of economic innovations since 2009 that support the goals of communities organized online efficiently. Realizing projects mostly supported by communities coming into existence in the information society environment economic resources are ensured with the help of the social media tool crowdsourcing too. Auspicious crowdsourcing projects like "indulj.be" "kezdheted.hu" and "creativeselector.hu" webpages' aggregation happened already in Hungary in cases of social affairs. In our study we present good practices of crowdfunding and crowdsourcing in Hungary along with an international comparison.

Keywords: crowdfunding, crowdsourcing, information society, financial innovation, Web 2.0

Zoltán Szűts PhD (1976) is a Professor and senior social media manager at Kodolányi János University of Applied Sciences, Department of Media and Communications. Studied at Eötvös Loránd University, Budapest, earned his PhD degree in literary science. Was a lecturer at Hankook University of Foreign Studies, Seoul, Korea, from 2004 until 2007. His research interest is focused on the theory and practice of online media and communications, hypertext and online communities. Author of numerous articles.

E-mail: szutszoltan@uranos.kodolanyi.hu

Yoo Jinil PhD (1969) is an Associate Professor at the Hungarian Department at Hankook University of Foreign Studies, Seoul, Korea. Studied at Hankook University of Foreign Studies and Eötvös Loránd University, Budapest, earned his PhD degree in literary science in 2002. Worked in Korean Association of Central & Eastern European and Balkan Studies. His research interest is focused on Hungarian literature, culture and society. Author of numerous articles.

E-mail address: yoojinil@hufs.ac.kr.

KÁKAI László*Nemzeti Civil Alapprogram és Nemzeti Együttműködési Alap.**Hasonlóságok és különbségek a régi és az új támogatási alapok között*

A szerző tanulmányában kísérletet tesz arra, hogy néhány ponton összevesse a 2011-ben megszüntetett Nemzeti Civil Alapprogramot és a 2012-ben felálló Nemzeti Együttműködési Alapot. Bemutatja mindkét alap szervezeti felépítését és működésének eredményét. Különösen a NEA elmúlt évi működésére koncentrál. Tanulmányában azt igyekszik bemutatni, hogy az új szervezet (ami nem jogutódja az NCA-nak) miben változott a korábbi

alaphoz képest, miben jelent mást és miben összegezhető működésének elmúlt időszak-beli tevékenysége.

Kulcsszavak: pályázatok, Nemzeti Civil Alapprogram (National Civil Fund), Nemzeti Együtműködési Alap (National Cooperational Fund)

Kákai László 1964. augusztus 24-én Pécsen született. Végzettségét tekintve 1994-ben szerez diplomát az ELTE-n szociológiából, 1995-ben pedig az ELTE ÁJK-n politológiából. 1997-től a PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszékének oktatója. 1999. november 5-től 2002. május 31-ig kutatási szakértő a Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztályán. 2004-ben politikatudományból doktorál az ELTE ÁJK-n. 2004–2005 között kutatási vezető a Századvég Civil Akadémián. 2003-tól a Pólusok Társadalomtudományi Egyesület elnöke. 2006-tól a Nemzeti Civil Alapprogram Országos Tanácsának dél-dunántúli póttagja, majd 2008-tól rendes tagja. Jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Politikai Tanulmányok Tanszékének tanszékvezetője, valamint 2012-től a Nemzeti Együtműködési Alap Közösségi Környezet Kollégiumának elnöke.

E-mail: kakai.laszlo@pte.hu

László KÁKAI

National Civil Fund and National Cooperational Fund. Similarities and differences between the old and the new civil funds

The author tries to compare the National Civil Fund, abolished in 2011, and the National Cooperational Fund created in 2012. He introduces the organizational structure and the result of the operation of the funds. The author is particularly focusing on the NEA function, carried out last year. In the study, he tries to present how the new organization (isn't cessionary of NCA) could change compared to the previous fund and how we can summarize its activity in the last (recent) period.

Keywords: Nemzeti Civil Alapprogram (National Civil Fund), Nemzeti Együtműködési Alap (National Cooperational Fund)

László Kákai was born in Pécs in 1964. At Eötvös Loránd University of Budapest he got a degree in sociology in 1994, and in politology in 1995. He has been a lecturer at the Department of Political Sciences of the Faculty of Social Sciences of the University of Pécs since 1997. From November 5th 1999 to May 31st 2002 he worked as a research expert for the Civil Contacts department of the Prime Minister's Office. In 2004 he took a PhD degree, and became the researchleader of the Századvég Civil Academy. Since 2003 he has been the president of the Pólusok Association of Social Sciences, and is the South Transdanubian substitute member of the National Council of the National Civil Fund. Head of Department at the Pécsi University Political Science Department, and from 2012, president of the Community Environment College of the National Cooperation Fund.

E-mail address: kakai.laszlo@pte.hu

KASZNÁR Éva*Civil közreműködés az európai konstrukcióban*

A bipoláris világrend felbomlása óta az Európai Unió folyamatos válságokat él meg. A globális politikai, gazdasági és környezeti kihívások új válaszokat, strukturális átalakulást tesznek szükségessé. Az alkotmányozási folyamatban felszínre került demokratikus deficit tényét súlyosbítja a gazdasági válság és a szociális modell válsága, amelyek tovább növelik a civil párbeszéd fontosságát. A közösségi intézmények saját kezdeményezésekkel, illetve civil szervezetek támogatásával igyekeznek legitimitásukat növelni. A civil szervezetek főleg a polgári aktivitás különböző formáit segítik. Kritikáik a válságkezelés neoliberais módjaira és a civil párbeszéd strukturális feltételeinek hiányára irányulnak. A szervezett civil társadalom alternatív javaslatokat tesz arra, hogy a részvételi demokrácia működőképessé, hatékonyabbá tegye az Uniót, növelje a kohéziót megőrizve az „európai” értékeket. Így az európai civil szerveződések az integráció nagy tartalékai.

Kulcsszavak: európai civil szféra, civil mozgalmak, legitimációs válság, gazdasági válság

Kasznár Éva 1962. november 28-án született Sopronban, történelem-francia-pedagógia szakos középiskolai tanár, munkahelye 1996 óta a soproni Vas- és Villamosipari Szakképző és Gimnázium. Felsőfokú tanulmányait az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen (1988: történelem-pedagógia), a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (1997: francia nyelv és irodalom tanár), a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán (2002: európai politikák, 2012: gyakorlatvezető mentortanár) végezte. 2003-ban iratkozott be a Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskolájába, doktori szigorlatát 2006-ban tette le. Kutatási témája az európai civil szerveződések hozzájárulása az Európa-projekthez.

E-mail: kasznareva@freestart.hu

Éva KASZNÁR*Civil contribution into the European construction*

Since the collapse of the bipolar world the European Union has been in a continuous crisis. Global economic, political and environmental challenges need new answers, structural transformation. The condition of the democratic deficit has been worsened by the economic crisis and the crisis of the European social model. In this way the significance of the civil dialogue has increased. The community institutions try to increase their legitimacy by community initiatives and by supporting civil organisations. European civil organisations help the different forms of civil activities above all. Their critics are aimed at the Union's neoliberal method of the crisis treatment and at the lack of the structural conditions of the civil dialogue. The organised civil society propose alternatives to make the Union more effective by means of participative democracy, to increase the cohesion of the Union at the same time preserving the European values. Therefore, the European civil organisations are the great reserves of the European Union.

Keywords: European civil society, civil movements, legitimacy crisis, economic crisis

Éva Kasznár was born on 28th November 1962 in Sopron, Hungary. She has graduated as a teacher of History-French-Pedagogy and has been employed as a teacher in a secondary school in Sopron since 1996. She graduated from ELTE (1988: MA in History and Pedagogy) from KLTE (1997: MA in French Language and Literature), from BDTF (2002 European Policies, 2012: MEd: Mentor teacher). She registered at the Corvinus University International Relations Multidisciplinary Doctoral School in 2003. She successfully took the examination in 2006. Her research theme is the role of the European civil organisations in the European project. Publication: Lisbon Strategy and European Social Model, In: Gazdaság és társadalom 2005/2–3.

E-mail address: kasznareva@freestart.hu

Jó Marianna

Empowerment, nők, hatalomnélküliség: a Roma Anyaklubok gyakorlata

Jelen írás témája az Empowerment Roma Nők vonatkozásában, fókuszában a magyarországi Roma Anyaklubok állnak. Az empowerment kifejezést nehéz magyarra fordítani, mert nincs egyértelmű megfelelője – inkább több, az eredetit szorosan megközelítő kifejezést használunk: képessé tétel, hatalommal való felruházás, érdekérvényesítési képességek és érdekképviselő, szembeállítva a tanult tehetetlenséggel, a hatalomtól való megfosztottsággal és a hatalomnélküliséggel. Az empowerment felfogás, megközelítés és munkamódszer is. Folyamatainak megértését segíti a hatalomelméletek ismerete, azok a módok, amelyekkel befolyásolni lehet a kritikus politikai tudatosságot és a társadalmi részvételt, illetve a részvételtől való távolmaradást. Az empowerment meghatározó mozzanata az önszorgításra való képesség kialakulása: amikor az egyéni érdekek közösségi képviselővé lépnek elő. Az alulról jövő helyi empowerment kezdeményezések sikerének és fenntarthatóságának feltétele a működő, valódi képviselői demokrácia rendszere és a politikai elit olyan irányú elkötelezettsége, amely nem a szegénység és az egyenlőtlenség fokozását, hanem azok megszüntetését támogatja. A cikk írója az empowerment felfogást a mélyszegénységben élő roma nők vonatkozásában vizsgálja, és azokat a helyzeteket gyűjti össze, ahol a roma nők többszörösen hátrányos megkülönböztetést szenvedhetnek el. Esettanulmányként a magyarországi Roma Anyaklubokat írja le, azok sikereivel, kudarcaival, de összességében gyöngéd beavatkozásként és olyan fenntartható gyakorlatként, melyek változást hozhatnak a leghátrányosabb helyzetben élő nők életében.

Kulcsszavak: szegregáció, empowerment, érdekérvényesítés, roma nők

Jó Marianna okleveles civil és közösségi fejlesztő szakember, közgazdász és angolnyelv-tanár. 2007 óta dolgozik az American Jewish Joint Distribution Committee (JDC vagy Joint) zsidó civil szervezet magyarországi alapítványánál a Nemzetközi Fejlesztési Programokon (IDP). Az IDP programok a nem zsidó közösségek támogatását hivatottak segíteni – zászlóshajója a Női Egészségmegőrző Program, egy mellrákellenes program, amelynek célja elsősorban a felvilágosítás, sérülékeny társadalmi csoportok szűrően való részvételének növelése, emlődaganatos önszorgító csoportok támogatása és a témában hiánypótló kiadványok készítése. Korábban kilenc évig a Nyílt

Társadalom Intézet Felsőoktatást Támogató Programjánál dolgozott, amelynek projektjei Oroszország, Közép-Kelet Európa, a Kaukázus és Közép-Ázsia országában működtek. Egy másfél éves kislány édesanyja.

E-mail: Marianna@jdc.hu

Marianna Jó

Empowerment, Women, Powerlessness: Practice of the Roma Mother's Clubs

The theme of this article is the empowerment of Romani women, directly focusing on the Roma Mothers' Empowerment Clubs in Hungary. To translate the word empowerment into Hungarian is difficult as there is no direct equivalent, but rather a number of expressions that are approximations. To fully grasp the meaning of empowerment requires a conceptual approach. It is best understood in opposition to learned helplessness, disempowerment and powerlessness. Empowerment is an understanding, an approach, and a methodology as well. Theories of power help understand the processes and the methods of exercising influence over critical political consciousness of people and their participation or lack of participation. A crucial stage in the processes of empowerment is the emergence of the capacity for self-help and peer support, the moment when the sum of individual interests develops into collective community-based advocacy. A prerequisite for the success and sustainability of locally based empowerment initiatives is a functioning representative democracy and a commitment from the political elites to eradicate rather than exacerbate poverty and inequality. The article examines the concept of empowerment in relation to Romani women living in extreme poverty and explores situations in which Romani women face multiple discriminations. It uses the case-study of the Hungarian Roma Mothers' Empowerment Clubs, which have successes and failures, but overall point to a set of sustainable practices which can make change happen in the lives of the most marginalized women.

Keywords: segregation, empowerment, advocacy, Roma women

Marianna Jó holds an MA in civil and community development, and in economics, and a BA as a teacher of English. She has been working for the Hungarian foundation of the American Jewish Joint Distribution Committee (JDC or Joint), on the International Development Program (IDP) since 2007. The mandate of JDC's IDP programs is to provide support for non-Jewish communities. Its flagship activity is the Women's Health Empowerment Program, which is a breast cancer program primarily aiming to raise awareness about the illness, to increase screening attendance of vulnerable groups, to support breast cancer peer support groups and to produce gap-filling publications. Previously she worked for nine years for the Open Society Institute's Higher Education Support Program with a scope in Russia, Central-Eastern Europe, the Caucasus and Central-Asia. She is the mother of a 1.5 years old baby girl.

E-mail address: Marianna@jdc.hu.

CIVIL SZEMLE

LEGYEN 2013-BAN ELŐFIZETŐJE
a negyedévente megjelenő
Civil Szemlének!

RENDELJE MEG A CIVIL SZEMLÉT,
melynek előfizetési díja egy évre
3600 Ft

Előfizetés
Civil Szemle,
Erste Bank: 11600006-00000000-23902934

CIVIL SZEMLE
szerkesztősége

www.civilszemle.hu
Levelezési cím
1137 Budapest, Pozsonyi út 14. II/9.

Kérjük, megrendelését (amely tartalmazza a nevet, postázási címet
és a befizetés igazolását) – a gyorsabb ügyintézés érdekében – küldje be a

civilszemle@gmail.com
e-mail címre

■ A „közhasznúság” kissé leegyszerűsítve és tautologikusan a „köz számára való hasznosságot” jelenti, ami azt is feltételezi, hogy létezik maga a „közhaszon” is. Erről aligha lehetne termékeny vitát nyitni. Ellenben ha egy szervezetről vagy egy tevékenységről kellene eldönteni, hogy közhasznú-e, máris érvek tömkelegét mozgósíthatnánk pró és kontra.

(Ki a „köz”, és mi a „haszon” – és ki szerint? A közhasznúság fogalmi és tartalmi dilemmái)

■ ... sem a Tanács, sem a Kollégiumok – hasonlóan az NCA-hoz – továbbra sem tudtak olyan pályázati irányelveket kijelölni, indikátorokkal alátámasztott monitoring rendszert kialakítani, ami egy valódi pártatlan, átlátható és a költségvetési pénzeket nyomon követhető pályázati szisztémává alakítaná át a Nemzeti Együttműködési Alapot.

(Nemzeti Civil Alapprogram és Nemzeti Együttműködési Alap. Hasonlóságok és különbségek a régi és az új támogatási alapok között)

■ De van-e európai civil társadalom? A kérdés éppen olyan, mintha azt kérdeznénk, van-e európai kultúra. A válasz természetesen igen. Az európai civil szféra az európai értékeken alapszik, melyek általános ismérve a demokratikus kormányzás, a jogállamiság, az emberi jogok tiszteletében való hit és a hatalmi ágak szétválasztása.

(Civil közreműködés az európai konstrukcióban)

Ára 900 Ft

ISSN 1786334-1

9 771786 334009